

Йордан
Чалъков

Романът
на българската гора

Handwritten text in cursive script, possibly a signature or name, including the words "Handwritten" and "document".

Йордан ЧАЛЪКОВ

РОМАНЪТ

НА БЪЛГАРСКАТА ГОРА

*На Васил Попов, най-достойния лесовъд
на България, и хилядите великомъченици,
паднали пред олтара на Българската гора
посвещавам тази книга.*

*Издателска къща "НикАс-издат"- Видин
1992 година*

Години наред писах моята книга "Романът на българската гора" - една история на горската ни драма от Освобождението до днес; едно изследване на гороломството и горските грабежи, на предателството и на героизма на горските дейатели. Една публицистика, която сто години подир Вазов повтаря съдбоносния въпрос: "ГОРОЛОМЕЦ ЛИ Е БЪЛГАРИНЪТ ИЛИ ЗАЛЕСИТЕЛ, ЩЕ ВЪЗСТАНОВИ ЛИ ТОЙ ВЕКОВНОТО ГОРОИЗТРЕБЛЕНИЕ ИЛИ ЩЕ ГО ДОВЕДЕ ДОКРАЙ?"

При тоталитарния режим тя беше отхвърлена, затова като "събеседник" по телевизията на 27 ноември 1988 година я обявих за "посмъртно съчинение". И все пак, за да бъде сигурен, че написаното има някаква стойност, потърсих съвет, мнение и подкрепа не само от авторитетни лесовъди като Петър Хаджисийски, д-р Желязко Георгиев, инж. Къньо Кънев, инж. Иван Димитров и др., но и от видни народоведа като д-р Желю Желев, тогава дисидент и автор на инкриминирания "Фашизъм" и на шумна статия за Левски, проф. Асен Кътов, проф. Марко Семов, академик Панталей Зарев, Николай Хайтов, проф. Христо Сираков.

Политическата обстановка рязко се измени след 10 ноември 1989 година, но не и за горите. Това ми даде основание да запазя непроменен първоначалния ръкопис. Сега обаче се яви друга пречка - липса на хартия и на средства. Тогава реших да я издадем в минимален тираж с надежда, че книгата сама ще пробие в обществото.

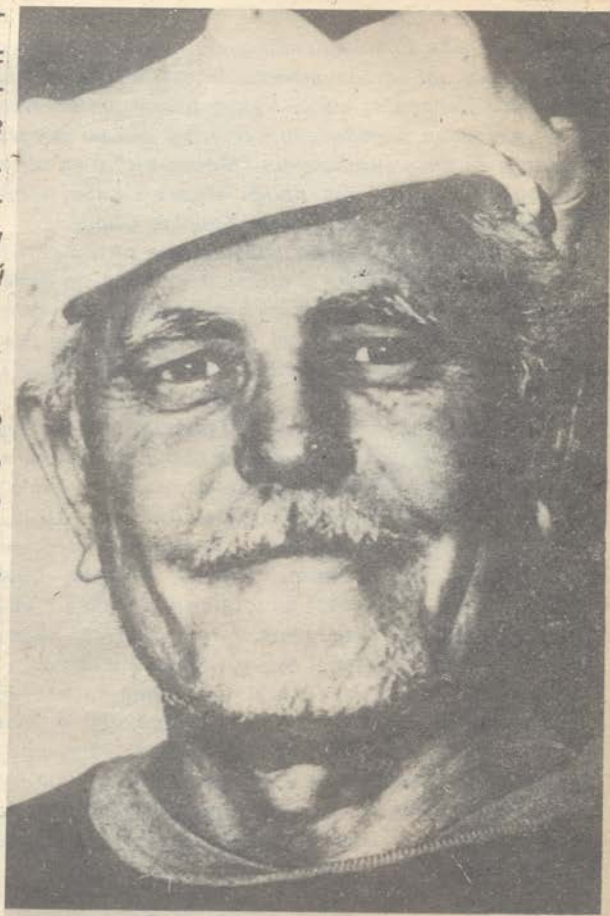
Изданието стана възможно благодарение на г-н Николай Асенов от Видин и на материалната подкрепа на лесовъдите инж. Петър Петров, инж. Димо Кънев, инж. Пейчо Върбанов, инж. Иван Костов, инж. Кирил Цанов, инж. Атанас Ташев, инж. Иван Димитров, инж. Манол Кръстев, инж. Васил Йорданов, Георги Кънев, инж. Петър Янев, инж. Митко Митев, инж. Иван Грозданов, инж. Митко Райков, инж. Иван Гунчев, инж. Христо Субев, инж. Алекси Алексиев, инж. Любен Ванчев, инж. Вергил Янев, инж. Милчо Кирилов, инж. Георги Овчаров и други.

На всички изказвам голямата си благодарност. Дано книгата оправдае тяхното и на читателите доверие.

Накрая трябва да се извиня за открито изявеното си пристрастие. Не можех да напиша по друг начин тази книга, посветена на Васил Попов, толкова пристрастен към горските ни работи, та твърде млад, едва 33-годишен, се беше турил курбан за българската гора.

От автора
април 1992 г.

Инж. Йордан Иванов Чалъков е роден през 1919 година в село Капиново, Великотърновско. Завършва лесовъдство в Софийския университет през 1942 година. Десетки години работи като лесничей в Родопите, Стара планина и Рила, а по-късно - в Централното управление на горите.

Изтъкнат публицист в защита на българската гора, автор на повече от 600 статии, очерци, есета, репортажи и научни изследвания. Части от "Романът на българската гора" са публикувани в списание "СЪВРЕМЕНИК" и списание "ЕКО".

Глава първа

Магна Силва Булгарика

С това име, сиреч Великата гора на българите, са нарекли нашата земя кръстоносците, които през 1096 година, на път за Ерусалим, преминават през България. Документи свидетелствуват, че македонският цар Филип III, като пътувал със свитата си до Скомиос (Витоша), в продължение на три дни вървял през гъсти, труднопроходими гори. През X век арабският пътешественик Харун Ибн Яхшия на път от Сплит за Цариград пътувал повече от месец през обширните и труднопроходими български гори, "пълни с дивеч". През 1382 г. в доклад до Султана турският сердар Лала Шехин отбелязва, че Сердика е заобиколена с гори, "съставени от големи дървета, годни за строителство".

Такива свидетелства има и от по-ново време. Хърватският учен Маткович (1534 г.) пише, че от Ниш до София пътувал през "гъсти и непроходими лесове", там, дето днес са съвсем голи скали, които се силум да закрием, за да не стъписват пътника още от входната врата на България. Според тефтера на софийските кадии от 1660 г. от Сливница, наричана тогава Халкали, до София се минавало през гъсти гори. Тогава и Софийското поле било по-топло, щом тука виреели ориз и лозя, а около село Горубляне пасли камили. Според Евлия Челеби, прочут османски пътешественик и писател, наг село Бали Ефенди, днешното Княжево, росли "чудни лесове". Годината на това описание е 1653. В 1667 година французинът Пуле описва голите днес Василици и Момин проход, покрити с "гъсти високостъблени гори", а полето около гара Костенец било толкова "сочно и силно, че десет бивола с мъка порат земята". Англичанинът Уолч, който през 1827 година пътувал от Цариград за Силистра, описва пролома на река Луда Камчия и изразява своето възхищение от гледката. "Малко тъй великолепно проломи съществуват в Европа - пише той. - Отвесните стени на пролома се издигаха на грамадна височина, залесени от полите до върха". Дубровчанинът Павел Джорджич (1595 г.) казва, че в областта Делиорман росли големи и високи лесове, от които дошло и името ѝ - Луда гора, Лудогорие. Същото потвърждава и Руджиер Бошнакович за Карнобат, който към 1762 г. бил "опасан от твърде приятен лес".

За съжаление тези автори не са компетентни по горските работи и техните свидетелства, както и народните легенди от този род, имат малка научна стойност, съвсем недостатъч-

на да ни даде една реална представа за това, което е било. Неправдоподобно е например записаното от Евлия Челеби, че гората около Княжево е била съставена някога от "високи до небесата чинари, дъбове и тополи" и толкова гъста, че "стрела не прониква, куршум не работи". Явно Челебията не е виждал истинска вековна гора. Съставена от високи и дебели дървета, такава гора не може да бъде "гъста". Истинската тропическа джунгла е съставена от грамадни, дебели дървета, силно отдалечени едно от друго така, че цели стада слонове могат свободно да се провираят и даже да се наблягват. Такива са и нашите първобитни букаци в Стара планина. Освен това описаното съчетание от дъб, чинар и тополя е ботанически невероятен като природна фитоденоза за високата и студена Витоша.

Всеки познава Източните Родопи днес, една безкрайна каменна пустиня, където няма и следа от дървесна растителност. В историческите хроники обаче се твърди, че византийският император Йоан Кантакузин, който царувал от 1347 до 1354 г., отглеждал по тези места стадо, наброяващо 50 000 свине. Това предполага вековни високостволи дъбрави, които да раждат огромно количество жълъд за стадото. В родопското село Безводно до наше време имаше останки от една стара джамия, на чиято главна греда личеше запазен знак на съграждането - 1656 година. Тази греда беше от дебело борово дърво, а днес теренът е ометен до гола скала от планинската ерозия. На запад от Кърджали се намира едно изоставено селище - Голям камък. То носи името на огромна каменна скала, която го обгражда от запад. Според преданието къщите на това село са градени от борови дървета, сечени на същата тази гола скала. В друго родопско село - Забърдо, Смолянско, има също такава местност - Камена. До 1907 г. тя била покрита с вековна борова гора, която селяните решили да изгорят, разорат и засадят с ечемик. Рагвали се те на богата реколта, но само три години, защото на третата идва пороен дъжд, който съблича от Камена цялата почва, цялата пръст "до песъчинка", както се изразява писателят Николай Хайтов. Такива свидетелства могат да се намерят и за много други краища, превърнати днес в оглозгани от пороищата голи скали.

* * *

Първ опит да възстанови границите и величието на древния български лес е направил лесовъдът Васил Попов в своя научен труд "Горите на България" от 1906 година. За опорни точки той използвал вековните семенни дървета сред нивите и мерите, черковните и джамийските кории, в селата и планинските градчета. Така, подобно на палеолозите, които по една само кост възстановяват образа на отдавна изчезнал динозавър, той очертава гората действително величествена и богата. "Земята ни,

пише той, е представлявала едно зелено море, сред което туктам се е мяркало населено място. В равнината и предпланините са преобладавали първобитни дъбрави, семенни, високостъблени, смесени с липи, явори, ясени и други "благородни" дървета". От тях днес няма и следа, макар че населението нарича "дъбови гори" онези жалки нискостъблени шубраци, подкарали от издънки - ниски, едноетажни. По-голяма част от тези дъбрави, които, според В. Попов, са заемали над 70 милиона декара, са превърнати в паша и дъбрави. Летният дъб, който е бил основна съставка на древната "силва булгарика", е до такава степен изтребен, че, когато е започнало залесяването на Борисовата градина край София, се е наложило да купуват семе от Австро-Унгария. Днес даже за научни опити жълъди от летен дъб се внасят от чужбина. Това величествено и грамадно дърво е най-дълголетно. Такъв е прочутият Гранитски дъб в Тракия (над 1600 години), както и дъбът "Слона" в село Тодювци, Еленския Балкан (над 1300 години). И двата са от сорта летен дъб, но са оцелели, защото са грозни, клонати, негодни за строителен материал.

Горите в планините са били съставени от бук, също смесен с ясен и други широколистни и иглолистни дървета, както и чисти иглолистни формации - борови, смърчови, елови и бяла мура. По-късно боровите гори били унищожени от сеч и пожари, за да се запазят до наши дни главно в Западните Родопи, Рила, Пирин и в непристъпните високи части на Балкана.

Според академик Борис Стефанов първобитните гори на България са заемали повече от 90 милиона декара или девет десети от територията ни. В планините още има останки, но те не са това, което е бил древният български лес. В 1938 година Сатовчанският държавен лесничей Петър Хаджийски е измерил в гората "Пърдикон" смърчово дърво, високо 62 метра, а в 1948 година писателят Николай Хайтов, като лесовъд в Персенското стопанство, е намерил в подножието на върха по р.Татардере бор 48 метра. През 50-те години лично съм измервал в гората Караорман в Западните Родопи, по склоновете на Дъбраш, елови дървета, дебели по два метра. Изобщо цялата тази първобитна гора, съставена от ели, борове, смърчове и буки приличаше на истинска тропическа джунгла, каквато по-сетне видях в най-затънтените африкански джунгли по горното течение на р.Конго. Огромни брястове, също дебели по метър и половина, пак в наше време, бяха изсечени и в прочутата гора Лонгоза по долното течение на река Камчия. Всичко това за бъдните поколения ще звучи като невероятна измислица.

Голям успех за България е, че дори в годините на най-голямата сеч нашите лесовъди съумяха да съхранят няколкостотин хиляди декара от това, което беше останало до Девети септември. В резервата "Парангалица" в Рила например все още има учас-

тъщи със запас от 1600 кубика дървесина на хектар, три пъти над европейската норма за максимална продуктивност, намират се и живи смърчове, високи по 50 - 55 метра.

В плиоценските утайки край с.Курило, Софийско, академик Борис Стефанов откри уникални свидетелства за състава на горската ни растителност, оставени от природата отпреди 50-60 милиона години. Това стана още в края на 20-те години, а по-късните открития на палеонтолозите очертават една картина, невероятна за съвременния обитател на тези земи. Голямо ще да е било удивлението на академика да види с очите си ярки отпечатъци на листа и клонки от дървета, чиито потомци днес виреят на другия край на света. Между тях са и клонки от прадеди на мамонтовото дърво, което днес вирее в Калифорния, и се счита за най-голямото дърво на планетата, достигащо до 120 метра височина. Редом с него в Софийското поле се е извисявал и глипостробусът, чийто едничък жив потомък, метасеквоята, все още вирее в най-затънтените кътчета на Великата китайска пустиня. В пъстрото разнообразие на този фантастичен терциерен лес са расли и днешните борове, мурите, смърчовете, редом с ливанските кедр, маслината, буковете и прародителите на дъбовете, които също са вечнозелени. Тук са намерени отпечатъци и от дървото Гинко, прадедото на днешните иглолистни, както и Странджанският дъб-лъжник, който е родоначалник на съвременните дъбове. Ученият обяснява това изобилие от влаголюбиви и буйни дървета с благоприятния климат, твърде неподобяващ този на днешните джунгли - топъл, с висока въздушна влажност, равномерен през цялата година. Академик Борис Стефанов го свързва с наличието на един огромен сладководен басейн - Сарматското море, което в терциерно време започвало от Урал и стигало до нашите земи, останки от което са Черно и Каспийско море.

Земните катаклизми и най-вече изчезването на този огромен басейн между Европа и Азия, променили климата, който станал сух и неравен, съчетание от непоносими горещини и вледеняващ студ. Подгонени от сушата, иглолистните се изкатерили високо в планината, сподирени от бука и дъбовете, които захвърлили вечнозелените си шуби, превърнали се в днешните листопади, за да преживеят по-лесно зимното мъртвило в летаргия. Проследявайки този процес в европейски мащаб, академикът дава една убедителна картина за геологическото развитие на нашите гори в своя капитален научен труд "Произхождение и развитие на вегетационните типове в Родопите". Там изтъква, че сегашните климатични условия в България са сравнително много по-неблагоприятни в сравнение с атлантическото крайбрежие на Европа и това влошаване върви прогресивно от запад на изток. От това следва, че възстановяването на горите в България и на

Балканите въобще е много по-трудно и несигурно, отколкото в Англия или Германия. Тези климатични промени се изразяват в по-малката жизненост на иглолистните, в сравнение със широколистните дървета, а също така с общо скъсяване дължината на стъблото, намалена способност за самовъзобновяване, силно изразена агресивност на тревната растителност като най-добре приспособена към сухия ни континентален климат.

Така науката обяснява преображението на архаичната гора, но едва ли процесът би протекъл така главоломно, ако не бе се появил двукракият лакомник - човекът, който завъртял колелото на историята с такава бясна скорост, че ще да е изплашил самото естество. Освен това, растителността има почти неограничени възможности за приспособяване. Например винаги съм вярвал, поне от уроците по естествознание, че съществувалият в отминали ери гигантски дървета от рода на папратите, са напълно изчезнали. Ето защо голямо беше моето удивление, когато в 1969 година близо до градчето Середу в Гвинея, местният лесничей ми показа едно невзрачно дръвце - дървовидна папрат, както сам се убедих, когато разгледах листата му, досущ като нашите папрати. А няма не е същото с тъй наречената понтийска растителност в Странджа, където и днес процъфтяват такива живи останки-реликви от терциерната гора, като Странджанската зеленика, Странджанската боровинка, Джела, Лавровишняка, Лъжника. Тук ще добавя, че в южната половина на планината, зад границата, и днес съществуват останки от саморасла иглолистна растителност. У нас тя е до такава степен унищожена от незапомнени времена, че хора с претенции за култура и екология смятат за фатална грешка, ако в Странджа се посади един бор.

В 1986 година изненада предизвика едно научно съобщение на проф. д-р Елисавета Божилова от Софийския университет, която доказва, че само преди 2-3 хиляди години Малашевската и Конявската планина са били обрасли с гъсти елови гори. Днес по тези краища няма да намерите нито едно саморасло дърво от тази порода. Кресненското дефиле е покрито с каменни сипеи, а Огражден - с дъбов хресталак. В Чокльовото блато обаче учениците са намерили овъглен поленов пращец от ела. Това е пращец от мъжки цветове, които пръскат в природата безброй оплодителни тела и в случая те са се оказали само от ела. С помощта на радиоактивен въглерод е датиран и произходът на пращеца от преди 3-4 хиляди години.

За нашата страна историята на горите се пренебрегва. Затова даже в най-новото академично издание на историята на България няма да намерите никакви елементарни податки за горите и горската ни действителност. Ще си позволя да запозная читателя с някои документирани открития само отпреди сто

години, които за обикновената публика изглеждат също тъй невероятни, както Вечнозеленият губер от иглолистни връху озъбената днес Конявска планина.

В 1900 година проф. Стефан Бончев изнесе доклад в Природонаучното дружество, сега БАН, където твърди, че в не много далечно минало Стара планина е била покрита с обширни борови гори и даже препоръчва на правителството да залесява с иглолистни. За доказателство той привежда следните факти:

- * В 1891 г. при разкопки около връх Малченица между Габровска и Тревненска околия на дълбочина 1,5 м в глината изкопал полуизгнили корени от бял бор, въпреки че наоколо нямало и следа от иглолистни, всичко заето от букова гора;

- * по време на наводнението в 1897 г. един порой край село Редина, Искрецка околия, изровил елово дърво, дълго 30 метра и дебело 1 метър;

- * на запад от село Сърнач, Хасковска околия, по непристъпните скали намерил борови дървета, заградени наоколо от плътна широколистна гора;

- * от връх Орлина чука над село Стакевци, Белоградчишко, чак до Сливенския Балкан се простира една ивица от стръмни и урвисти терени, залесени естествено от иглолистни;

- * често из Балкана се срещат местности като Борака, Борово, Борова махала, Елака, Елов дол, Муров дол по места, където няма и помен от бор.

Този тънък пояс, за който говори проф. Бончев, все още съществува и днес, разбира се, още повече "отънял". Около връх Вежен елите, смърчовете и белите мури сега са в биологично настъпление, наблюдава се процес на обратно изместване на бука от иглолистните, след като разумът пресече безогледната сеч и пожарите. Нещо повече, както ми съобщи лесничият Борис Димитров, той е измерил дървета от бяла мура, високи до 50 метра, каквито вече няма никъде другаде в България, а може би и в Европа, доколкото мурата е едно ендемично дърво, геологически реликт от един изчезващ вид, запазен само на Балканите. Този факт е много показателен, защото сочи изключително благоприятните климатични условия за горската растителност, които и в днешно време съществуват в Рибаришка планина.

Съвсем наскоро, в началото на 80-те години, беше посечено едно огромно находище от елова гора, повече от хиляда декара в местността Елака, Етрополския балкан, където сега е едноименният открит меден рудник. От тази гора в турско време са добивани дъски, широки близо метър, с които е покрит подът на някогашния градски конак, днес музей на града.

В края на 30-те години прочутата фамилия на банкера Буров посече друга реликтова гора в Сливенския Балкан, най-ниското находище на ела, Керсенлишкото, на 450 м надморско рав-

нище, описано в 1929 година от проф. Даки Йорданов като уникално. Според описанието на французкия пътешественик граф Д'Отрив, тази елова гора се простирала чак до Ришкия проход.

В своя труд "Бележки върху иглолистната растителност в Средна гора", поместен в 1936 година в сп. "Лесовъдска мисъл" Любен Тамамджиев описва редица находища на природна иглолистна гора, от които днес няма и помен.

* Наг село Душанци, Пиргонско, в местността Куфарите открил около 100 стари елѝ и млад пограст.

* В местността Рорач наг същото село, на около 800 м надморска височина, намерил 19 гървета от бял бор, сред гора от зимен гъб и габър. От тази гора били сечени гърските, с които е построено местното училище.

* В землището на град Копривщица в местностите Дели ял и Мали сърт намерил 150 сравнително млади саморасли елови гървета.

* В местността Равни дол намерил пъна на последния бор, отсечен в 1930 година.

* Наг гр.Пиргон, под връх Паскал открил реликтовото находище от чер бор, с площ около 5 декара, от което днес няма и следа.

Една комисия от специалисти, изпратена от Дирекцията на горите в 1940 година разкрила около град Копривщица останки от катранджийници в местностите Разградянка, Чардашко дере и Попадия. Зидовете били напоени с катран, а от земята изровили буци от смола и овъглени борови пънове. Това е сигурно доказателство, че и в Средна гора, и то съвсем доскоро, е имало останки от естествени иглолистни формации, което днес също изглежда невероятно.

В Източните Родопи, вече напълно обезлесени и опороеани, също изобилствуват местности и реки с названия като Борова река, Смолист рид, Елов дол, Боровица, Чам дере и пр. Така в народната памет е оцелял споменът за някогашните борови гори. За щастие, по игра на случайността, и днес са запазени останки от тези вековни лесовете, макар ѝ твърде ограничени по площ, обявени от гържавата за природни паметници и резервати Чамлъка край Момчилград, Женда край Кърджали и Боровец край село Равен.

В 1979 година лесничият на Чернивитското горско стопанство Никола Ботев ми съобщи, че близо до сегашния буков резерват Боатин се намира местността Борака. По данни на стари хора, това е била вековна борова гора на площ над хиляда декара, която била опожарена по време на Кримското мурабе, т.е. около 1856 г. Сега от нея няма и следа, всичко е покрито с бук, който днес е много по-жизнен от иглолистните и масово ги измества. В това отношение много "помага" и човешкото предпо-

читание, което изтребва борове и му проправя път дори в чисто иглолистни райони. Този процес е описан още в 1925 г. от агронома проф. Иван Странски в Родопите. И сега се вижда, как букът се катери в Рила. В Костенската гора той се е промъкнал до 2000 метра надморска височина, в местността Янцево дере, където води борба за пространство с бялата мура и смърча. Вярно, на големите надморски височини той не може да достигне този величав ръст, какъвто има в своите "естествени" владения - той е по-нисък, клонат, грипав, неугледен, но живее, оцелява. Смолянският лесничей Стою Кейкиев ми каза, че в прочутата гора Герзовица букът е няколко метра по-нисък от смърча, дава много по-малко и по-малоценна дървесина, но продължава да се размножава успешно и да завоюва нови терени. Тази картина нагледно се вижда и днес в прочутата вековна гора Шабаница край Триград, Девинско. А няма не е превърнат в буков шубрак най-старият и най-величественият български лес - Риломонастирската елово-смърчова гора. И то само за две-три десетилетия от злочастната Балабанова горска концесия.

В своя пътепис "Един кът от Стара планина", който носи дата 1882 година, Иван Вазов също свидетелствува, че естественото състояние на първичните ни лесовете в Балкана е една смесица от бук и иглолистни. "Видях насвалени на земята, оставени да гният безброй число борики, пише той, и както се вижда, без време. Близо до Сопот сваляха безпощадно великолепни млади и тънки ели, кастреха клоните им и ги караха на магарета в града - знаете ли за какво - за върлини по лозята!... Проклятие!"

В това съчинение той е дал нагледна картина на националното гороломство и най-вярно прозрение за фаталните климатични и екологични последици.

"Българската горойзтребителна ръка, пише той, е бръкнала в самото сърце на Стара планина и е оставила вечни следи в своята опустошителност. Остават вече сравнително малко гори от букове и ели в Балкана. В продължение на много векове топорът е оголвал тези непристъпни от кичести и зеленолистни (разбирай - широколистни и иглолистни, б.а.) лесовете. Всяка година е пропъждан по един влажен, плодоносен облак от тези висоти; всяка година, цели векове наред, е пресушавано по едно изворче, е била убивана по една хубост, е бил изгонван по един рой от славеи, едно царство от благодат..." Още сто години продължава този процес, затова е и наивно, и смешно да смятаме днешните ни гори, повечето жалки шубраци, за лесовете вековни, "непокътнатата" българска природа!

Друго свидетелство, което още съществува, е река Боров дол в Сливенския балкан, цялата обрасла с бук и габър, но високо сред непристъпните скали на двата ѝ бряга още живеят вековни дървета от чер бор. По тях расте обилна млада борова

подрост, доказателство, че боровите все още се усеят в своя родна среда, борят се, и то успешно, за място под небето, макар че едва ли ще се спасят от съдбата на другите свои събратя и в Балкана, и в Средна гора, и в Странджа, и в Конявската планина...

И още едно свидетелство на паметта. В 1954 година като горски инспектор обхождах тъй наречените "глами" - свършено оголени скали в Западна Стара планина. На един от върховете на такава една "глама" в Берковския балкан видях силуетите на три борови дървета. За голяма изненада, това се оказаха наистина вековни черни борове, дебели, ниски, клонати доземи, устояли на ветрове и хали. Днес напразно питах за тези дървета.

За една горска пропаст, наречена Боров камък, край Враца, разказва един лесничей в книжка 3 на сп. "Лесовъдна сбирка" от 1900 г. Пропастта била дълбока 60 метра и там расли вековни борове, откъдето дошло и името. Това обаче не попречило на хората, които се спускали с въжета в пропастта, отсичали ценните дървеса и пак с помощта на скрипци и въжета ги измъквали из урвите. Изглежда, че у нас няма спасение за гората, особено ако тя е ценна и сгодна за потребление...

Ще завърша обаче с една голяма надежда. Това е дълбоко то убеждение, че българският лес все още има в себе си съхранена една огромна биологическа мощ, неподозирана възобновителна способност. За пример ще взема известния национален курорт Боровец край Самоков. Всеки се е удивлявал на този уникален иглолистен лес с огромни смърчове, ели и борове, с изобилие от млада буйна подрост, истинска джунгла, която изглежда вечна. За голяма изненада на читателя обаче трябва да кажем, че тази гора е вторична, сиреч израснала е след като първобитният лес е бил изсечен от прочутите самоковски железари. За топене на руда те са съсипали цялата планина, като в тъй наречените "жизни" са произвеждали дървени въглища, с помощта на които топели желязната руда. След това с помощта на огромни чукове, движени от водни колела - тъй наречените "магани", очуквали желязото, за да го превърнат в прочутата в цялата турска империя самоковска стомана, която по качество не отстъпвала на шведската...

Възстановила се гората, защото тук, на 1200 метра надморска височина, се е съхранил най-хубавият горски климат, с богата влага и на почвата, и на въздуха, сравнително равна годишна температура, почвено богатство и изобщо екологична обстановка, изключително благоприятна за дървесната растителност. Този пояс между 800-1000 и 1500-1600 метра, а на юг и до 1800 метра, е най-благоприятният за нашата горска растителност. Един ден, ако другаде горите свършат, точно тук поколенията ще могат да възстановят най-продуктивните ни резервоари за

кислород...

За пример ще посоча още една чудна гора в местността Панчова щетина, пак в пазвите на Рила, над грачето Долна баня. Това е една екологична ниша, малка котловинка, заградена от река Бистрица и нейния десен приток Мандренско дере. Преди два или три века някой си Панчо изсякъл гората, за да прави дървени възлици. И сега върху "щетината" личат останки от възлищен прах. На това място с надморска височина около 1000 метра, противно на известните закономерности за строго зоналното разпределение на горските дървета по "етажите" на планините, тук се бяха струпали представители на всичката ни флора, като се почне от най-сухоустойчивия и се стигне до най-влаголюбивия, от "жителя" на равнината - дъба, до обитателя на планинските върхове - клека. Тука растяха един до друг благун и смърч, ела, а до нея - клен, явор, ясен, липа, шипка. Бялата мура, която расте над 2000 метра надморско равнище, също е пратила свои поселници, даже и клека, чийто находища са още по-високо. Тук обаче клека не е нисък и крив храст, а истинско дърво и мери ръст със своите братовчеди - белите и черните борове. В този естествен дендрариум се наброяваха още няколко десетки дървета и храсти - дива череша, брекиня, офика, скоруша, обикновена и туска елша, шестил, трепетлика, бяла топола, полски планински бряст, мъждрян, чашкодрян, калина, птиче грозде и черна калина, рибес и пр. По предложение на академик Борис Стефанов го обявихме за резерват в 1965 година, където да се обучават студентите по лесовъдство. За голяма изненада десетина години по-късно го намерих изсечен до голо поради някакво затруднение при дърводобива. Това показва колко крехка е и днес нашата горска култура, въпреки всеобщата мода за екология и природозащита. За щастие природата отново се мъчи да възстанови своя уникален дендрариум и вярвам да успее, щом го е сторила преди два-три века. Та нали нашият Панчо си е послужил само с брадва, а не и с огън. Но понеже днешната сеч е по-обширна, не е сигурно дали точно такъв е микроклиматът и само след много десетилетия, или векове, ще се разбере кой е по-силен преобразител на земята ни - природата или човекът.

Едно обаче е безспорно, че българската гора и исторически, и генетически съвсем не е била това, което е днес. А това е гаранция, че при един разумен подход на едно общество, осъзнало докрай фаталните сетнини на своето гороломство, много от величието на МАГНА СИЛВА БУЛГАРИКА все още може да бъде спасено и възстановено!

Иначе какъв смисъл има да се ровим в миналото и да се тревожим за бъдещето, ако то е обречено, безнадеждно...

Глава втора

Дар Божий

Немският учен Кунхолц е открил едно правило, изразено с три думи - *силва, салтус, агер*, сиреч гора, пасище, нива. С това той е посочил едно световно отношение към гората, непрекъснато унищожавана от народите, за да се превърне отначало в пасище, а по-късно в ниви. За съжаление за някои южни планински страни като Афганистан, Иран, Гърция и други този процес има още една фаза - пустинята, каменната пустиня, защото лишена от защитната броня на гората, всяка планина става лесна плячка на ерозията.

По това правило е вървяло лесоизтреблението и в нашата страна.

До 15 век темповете на това унищожение са били сравнително бавни. Причината за това е ограниченото население, което не е надминавало няколкостотин хиляди души. Освен това за запазването на горите допринася и много ниската степен на икономическо развитие със затворено samozадоволяващо се натурално стопанство, което продължило до края на 16 век. Немският пътешественик Герлах, който е живял в Турция между 1573 и 1578 г., твърди, че българите обработват толкова ниви, колкото да се прехранват и да имат насъщния си хляб.

Нахлуването на турците обаче се отразява фатално за горите. Турските феодали заграбили работните земи в равнината. Българското население е превърнато в безплатни аргати, което по-късно е трябвало да разчиства нови терени за ниви и пасища, сиреч ново унищожение на първобитните гори с брадва, огън и търнокоп. В своята "Видрица" известният летописец на Чирпанския край поп Минчо Кънчев от село Абаджиево описва своя край, като "покрит с гъсти гори", от които днес няма и помен. Друг летописец от този край, народният учител Филип Минчев от село Верен, Старозагорско, пише в своя краеведски труд, извадки от който бяха изнесени в едно радиопредаване през 1988 година:

- Нашето село Верен - каза авторът - е създадено около 1500 година като чифлик на турски офицер-спахия. За първи път е отбелязано в документите в 1576 г. на името Сагъкль, както се е наричал спахията. И след смъртта на спахията българите били аргати, работели за единия хляб. На север от селото, под върха Челебия, турците, притежавали около 4 хиляди декара ниви и

гори и понеже били далеч, давали ги на българите на изполица. Така българите почнали да имат и свое производство, сдобили се със средства и още по-настойчиво искали да изкупят земята. Най-после турците им продали северната част на вековната гора от върха Перчемли до Марковския връх и до Медовския връх на юг. Българите разорали гората и я обърнали на ниви.

В 1882 година излизаният в Пловдив в "Народен глас" пише:

"Пред около век голяма част от Тракийското поле на изток от Пловдив е било покрито с пространни кории и лесовете. И даже сега в Тракия на много места при оране се откриват пньове от изгорени някога кории."

Този процес се засилва след заселването на някои номадски племена от Азия и кримските татари от Русия. Според проф. Симеон Недялков, неговият дядо, който живял до 1935 година и надминал сто години, но с добре запазена памет и познавал произхода на многобройните селца в Искърското дефиле, наричани тогава "колиби", те били създадени от преселници от Дунавската равнина. Това означава, че опустошението на горите около Искърския пролом има по-късна история отколкото може да се предполага. По същия начин една част от българското население в Родопите се е укрило в най-непрестъпните дебри на планината по време на насилственото ислямизиране. Характерен пример са запустелите вече махали на село Хамбар дере, което носи името на най-големия родопски порой и приток на Арда. Това са наистина недостъпни и невидими гънки на планината, където населението десетилетия наред е могло да опази не само езика, но и вярата си до последвалите по-късно верски насилия. А такива мрачни скривалища са си избрали и много други български поселници, за чиито избор днес няма друго разумно обяснение.

Още тук трябва да кажем, че в онези времена, а и по-късно, отношението на нашия народ към горите е било първобитно, като дар божий, безконечен и неизчерпаем. В първия ни официален доклад за горите, известен като доклад на Йов Титоров, който носи дата 30 декември 1900 година се казва:

"Историята на нашето горско законодателство до преди покоряването на отечеството ни от турците, както и по време на турското владичество, е много тъмна, защото не ни са известни никакви законодателни актове, разпореждания или традиции относно системата на горското управление било през времето на Първото българско царство, било през петвековното ни робство. Дори до освобождението ни от турско иго горите са били сечени без всякакъв контрол и никакви лесовъдски правила не са имали предвид тяхното подмладяване и отглеждане..."

Тук ще приведем и едно друго становище, застъпено в книжка 3 от 1911 г. на списание "Горски преглед" от лесовъда Ге-

орги Тошев, който е учил в Чехия. Той пише: "Ако можем да се доверим на чехския учен Варечка, бивш професор в Писекската горска школа, първите наредби за пазенето на горите в славянските държави били дадени от българския цар Крум. Повод за тия наредби на цар Крум е дало обстоятелството, че той победил гръцкия цар Никофор благодарение на скритите в горите български войски на прохода под Преслав и когато гръцките войски нахълтали в прохода, Крумовите войски ги изненадали и победили. Автентични документи за това ние нямаме, обаче самото събитие ни навежда на мисълта, че това е правдоподобно".

Това наистина е правдоподобно, като се има предвид държавническата мъдрост на Крум. За съжаление нашите историци не можаха да ми помогнат в намирането на други податки. Трябва да се има предвид обаче, че ние не разполагаме с оригинални документи и за другите закони на прославения наш държавник. Това, на което се позовава нашата история, е един старогръцки речник от X век (Лексикон Свидас), съставен от неизвестни автори, където се разглежда главното събитие - битката при Върбишкия проход, и между другото се споменава и за някои от законите, издадени от цар Крум.

Ако обаче се доверим на проф. Варечка, който трябва да е имал достатъчно, макар и нам неизвестни, основания за своето твърдение, за да го включи в един официален академичен курс, ще излезе, че нашият народ е направил едно огромно историческо изпреварване в областта на горската култура. За съжаление, всичко това е затрито от лошата ни историческа участ, защото в началото на XV век, когато европейската горска наука прави своя прощъпалник, във Велико Търново са догаряли кладите на българската култура, потулена за цели пет века от един азиатски нашественик, фанатичен и невеж, който е третирали природата като вечен и неизчерпаем дар божи. Едва в 1870 година Турция издава първия си горски закон, преписан, а може би и препоръчан, от Западна Европа, който въобще не е бил прилаган до Освобождението ни в 1878 година.

И така, по вина на историята, нашият народ целия 13 век стихийно следва пътя на всички други народи по формулата Силва-Салтус-Агер. Най-първом се стопили вековните широколистни лесовете в равнината, за да отстъпят място на работните земи и селските пасища. Това унищожение минава през етапа на тъй наречените "нискостъблени", сиреч издънкови широколистни гори, за разлика от иглолистните гори, които не дават издънки и след сечта направо преминават в категорията на откритите терени. Всъщност и нискостъблените гори са възникнали стихийно. Покрай населените места сечта е била изборна, отсичани са най-хубавите дървета за строителен материал. Подкаралите издънки се смесвали с останалите по-малоценни семенни дървета

и се преминавало през тъй нареченото средностъблено горско стопанство, смесица от двете форми. С течение на времето и нарастването на населението близките гори били изцяло превърнати в нискостъблени и сечта продължавала по-нататък. Според едни наши проучвания, изложени в статията "Принос към историята на нискостъбленото стопанство в България" (сп."Г.стопанство, кн.11/1980 г.), една част от днешните издънкови гори и след освобождението от турско робство са били семенни или с преобладаване на високостъблени дървета. Такава е била например държавната гора Болярска, Варненско, в която горски предприемач наел търг и добивал трули, но така жестоко експлоатирал работниците, че предизвикал първата горска стачка у нас, проведена още в края на миналия век. Такава е била и гората на село Побит камък, Разградско, залесено след Освобождението от пришълци от Балкана. Те отдали веднъж гората под наем на някой си дяго Жечо от Смядово, свинар, който спечелил много пари, толкова богат бил урожият на дъбов жълъд, което е възможно само в една вековна високостъблена гора. Този Жечо Рачоолу по-късно сложил начало на една от богаташките фамилии в Шумен. В общинската гора на с.Хърсово, Шуменско, сега изцяло нискостъблена, до 1960 година бяха запазени дебели дъбови дървета с диаметър 1,50 м. Помни се, че само от едно такова дърво били добити в 1935 година 36 кубика дървен материал, от който 6 кубика дъги за бърчи, което значи сърцевинна дървесина без никаква беловина. Такива гори има и в други райони на страната, включително и в Благоевградско, Ямболско и др. Дори до Девети септември в Етрополското горско стопанство е съществувала частната гора Лопатна, напълно високостъблена, която след това е била изсечена до голо и превърната по този начин в нискостъблена, издънкова.

Тук заслужава внимание и такъв факт, че при строителството на ж.п.линия Одрин-Белово барон Хирш е добивал дъбови траверси от горите край Белово, Костандово, Пещера, изобщо по северните склонове на Родопите. Той даже е изнасял милиони траверси за Испания. Днес в целия този огромен район няма да намерите нито едно единствено дъбово дърво с размери за траверси. Всичко е издънков шубрак, а гората около Белово е до такава степен изтребена, че даже почва не е останала и сега напразно се полагат усилия за залесяване. А тук, немного отдалеч, са расли вековни семенни високостъблени дъбрави. Изобщо, когато е строена ж.п.линията Одрин-Белово, трасето е минавало сред просторни и гъсти гори, повечето от които сега деградирани или напълно унищожени.

Същинско нискостъблено стопанство, т.е. пълно изсичане на гората, забрана на пашата, докато израснат издънките, и спазване на определен пространствен порядък - тъй наречените

"Вериги на сечта", се въвежда едва след Освобождението и то само в държавните и общинските нискостъблени гори.

Нискостъблените гори обаче са само етап към окончателното изтребване на първичните наши лесовете. Много погрешно е тези шубрачни гори да се представят като някаква истински съхранена българска природа.

Този процес на постепенна и непрекъсната горска деградация от детските си години наблюдавам в родното си село Капиново, Великотърновско. Там имаше едно селско пасище, Мешелика, цялото обрасло с ниски храсти от дъб, непрекъснато претъргвани от добитъка. Пасището беше отделено от частните гори с дълбок ров. Сега от Мешелика няма и следа, разорана е и част от някогашната нискостъблена гора. В резултат на многократната гола сеч от състава на гората са изчезнали ценните видове горунът, липите, ясените, яворите, а превес са взели малоценните - церът, косматият дъб, мъждрянът, келавият габър, храстите. С отдалечаване от селото съставът се подобрява, гората се извисява, а най-горе сега преобладават горунът, букът, липата, гората има облик на високостъблена.

Унищожаването на горите у нас, като е преминавало обикновено през фазата на нискостъблената издънкова гора, е продължило и след Освобождението. За работни земи и пасища са изключени над 25 милиона декара гори, една удивителна скорост на лесозитребление. Един чиновник от Министерството на земеделието и горите измисли тъй наречените паркови пасища. За тази цел бяха изсечени 1 100 000 декара нискостъблени гори, като тук-там се остави по някое дърво, колкото да пази сянка. Идеята беше хем гората да се запази, хем да произвежда и дървесина, и трева, затова тези площи не се изключиха от горския фонд. Разбира се, това е чист абсурд, от което нищо не излезе - всичко се превърна в келави пасища, на много места пометени от ерозията. По-късно друг чиновник замени гонятието паркови пасища с горски пасища и това се води в официалната ни статистика гора, нещо, което ще да е предизвикало голямо недоумение в световната горска статистика.

Този процес не е завършил, защото само преди три години академик Иван Гърбучев предложи да се изкоренят за ниви още 5 милиона декара гори, а според други проекти трябва въобще да се ликвидира с горите в равнините.

Така че и нашата страна е вървяла и върви по този класически път - посочения от Кунхолц "закон" за лесозитребление. Този процес не е завършен. От половин век наблюдавам някои села в бившата Гоцеделчевска околия. До Девети септември там имаше нискостъблени гори, за които се знаеше, че са били дебели, понеже всички стари къщи бяха строени с дървен материал, сечен на място. Сега в някои от селата като Вълкосел, Сла-

щен, Туховище не е останало нито едно дърво.

Най-голямото гороломство, което е засегнало най-ценните ни високостъблени широколистни гори в Стара планина, Средна гора, Рилородопския пасив и другите наши планини, е последица от разцвета на животновъдството и свързаните с това занаяти през 17, 18 и 19 век. Това е време на голям икономически разцвет на нашите планински и предпланински селища.

Убедителни данни в това отношение привежда Иван Хаджийски в своята книга "Бит и душевност на нашия народ".

Копривщица: Главен поминък - абаджийство. Към 1870 г. е наброявала 1500 абаджии, които изнасяли годишно по 250 000 оки шита стока на пазарите на турската империя - Цариград, Анадола, Александрия.

Котел бил главен доставчик на турската армия, на която осигурявал цялото количество шаяк за униформи на войниците.

Панагюрище: Изнасяло по онова време шита стока за 200 000 гроша и още 200 000 аршина шаяк, който стигал до пазарите в Сърбия, Цариград, Измир.

Самоков: Имал 50 работилници, които изнасяли аби и шита стока в цяла Турция, Сърбия и Босна.

Стара Загора: Наброявала 45 дюкяна със 700 работници. Освен това абаджиите давали работа и на жените по къщите.

Процъфтявало о гайтанджийството. Известно е, че гайтанът в турско време бил символ на достолепие и богатство. Колкото по-заможен и влиятелен е чорбаджията, толкова повече били гайтаните на потурите и салтамарката. То е същата показност, с която и днешната ни "аристокрация" манифестира своето благополучие и "високо" обществено положение чрез оригинални брезентови гащи от САЩ и реномирани марки "Леви" и пр. Само в Карлово се въртели 2000 чакръка с годишно производство 266 000 оки гайтан на стойност 13 000 000 гроша, в Калюфер - 1000, в Габрово - 800, Пиргон - 700, Сопот - 600, Казанлък - 150, Самоков - 350 и пр.

Златен занаят по онова време било и папукчийството - производство на обуца и чехли. Само Габрово имало 180 работилници с 1000 души персонал, които продавали в турската империя по 200 000 чифта годишно. В Търново имало цяла чаршия с търговци и производители на обувки, развито било папукчийството и в Пазарджик, Казанлък, Копривщица, Чирпан, Шумен, Дряново, Сопот и др.

Доходен занаят бил и табаклъкът, сиреч производството на гъон от биволски и волски кожи, кюселе - полуобработен гъон от дребни говежди и конски кожи, сахтян от кози кожи и мешина от овчи кожи за лице и хастар на обувките. На чуждите пазари, както изтъкна Марин Деведжиев в своето изследване

"Кратка история на селищното развитие на българските земи" (1979 г.), особено се ценели суровите кожи, известни като "българини". Табаклъкът бил труден занаят, за силни и здрави мъже, затова табаците били на особена почит. Между тях излезли най-смелите борци за национално освобождение. В Габрово например имало 100 табакхани с 400 работници. Панагюрище произвеждало ежегодно по 30 000 небоядисани кожи за износ, 5000 мешини и готов гъон. В Стара Загора се обработвали средно по 130 000 овчи и по 70 000 кози кожи. Търново имало 100 табакхани, процъфтявал този занаят и в Севлиево, Етрополе. В Карлово, Сливен и Самоков табаклъкът бил монопол на турски майстори.

Все на същата база било развито и кюркчийството - производството на кожи за кожуси, кюркове, джубета, кожени калпаци. Кюркчиите се считали за най-солидни търговци с международна известност. Първенство държал Тетевен със своите "каплама кожуси", които се продавали чак във Виена срещу чисто злато. Кюркчийството било застъпено и в Карлово, Чирпан и другите подбалкански градчета. Търново ежегодно изнасяло на прочутия Узунджовски панаур по 200 коли готова стока.

Козинарството и мутафчилъкът се подхранвали от неограниченото козевъдство в горите и включвало производството на чували, харари (големи чували за вълна), чулове за добитъка, дисаги, торби за зоб, козаяци (дебели черги от козина). Само Панагюрище наброявало по време на Кримската война 200 керхани с 1000 работници. Стоката се продавала в Пловдив, Пазарджик, Цариград, Одрин, Узунджовския панаур. Мутафчилъкът бил развит и в Стара Загора, Казанлък (145 работилници - 1840 г.), Търново (400 майстори, калфи и чираци - 1860 г.), Самоков (25 дюкяна със 160 работници - 1850 г.), Трявна, Дряново, Севлиево, Тетевен, навсякъде, където е процъфтявало и скотовъдството.

Тук спада и производството на животински продукти, пастърма, лой, сапун. Габрово продавало пастърма за Одрин, Цариград, Румъния, Русе, Шумен, Видин, Добруджа, Кърджали - общо 250 000 оки за 800 000 гроша, козя лой и черва 60 000 оки за 800 гроша. Козята лой била изкупувана от бедното население за храна. Салхани (работилници за пастърма, лой и пр.) имало и в Стара Загора, Сливен, Панагюрище и др. Освен това в Габрово имало 25 дюкяна през 1860, които произвеждали годишно по 300 000 оки сапун и 40 000 оки свещи на обща стойност 1 000 000 гроша. В Стара Загора имало 150 дюкяна за производство на сапун от козя лой, също в Панагюрище и пр.

Но каква връзка има между абаджийството и унищожението на горите ме запита един критик, когото замолих за мнение по ръкописа на тази книга. Връзката е съвсем пряка. Абата е вълнен плат, който се прави от вълнена прежда, тя пък - от вълна, която се добива от овце. За толкова много аба и гайтан е

потребна огромно количество вълна, а следователно и селскостопански животни, и то не за задоволяване на собствените нужди, както е било някога, а за широкия пазар на турската империя, откъдето са се натрупвали огромни капитални. Същото се отнася и за папукчийството, кожарството, мутафчиляка, производството на пастърма, лой, сапун и пр.

Всеки може да си представи какво огромно богатство, какво благополучие се е втичало в тези наши градчета, превърнати днес в паметници на отминала слава.

Последиците обаче са били фатални. Някои професори сочат за пример последиците от унищожението на горите по южните склонове на Алпите, които италианците безразсъдно турели жертва на ерозията и пороите. По-просто и нагледно би било, ако се взгедаме в южните ребра на Балкана, където горите са унищожени по същия начин.

Някои общественици и днес издигат лозунга: "Да напълним Балкана с добитък!". За съжаление това време е умряло безвъзвратно, защото я няма вече онази планина, пълна с тучни ливади, пълноводни потоци и студени извори.

През 1897 г. по случай 150 години от рождението на Левски беше погетата инициатива за създаване на т.нар. Апостолова гора, която да свърже Карлово с дебрите на Балкана. Тази примамлива и дълбоко патриотична идея обаче опря в гол камък в буквалния смисъл на поговорката. Оказа се, че няма пръст в планината за засаждане на такава гора. Наложил се да се заделят 120 декара от мерата на града, за да се оформи един малък лесопарк. Между него и древни лес, запазен още по северните склонове на планината, завинаги ще стои непроходимата гола каменна пустиня. Това унищожение на планината се е почувствувало още в турско време, та стадата на медвенци, котленци и други старопланински скотовъдци е трябвало да търсят паша чак в Северна Добруджа.

Този исторически наш български пример може да се осмисли със следния извод: унищожението на природата е еднократна и неповторима привилегия. Затова всички поколения са бързали, бързали и ние сега да заграбим това, което все още е останало. Това е един от корените на човешкото нещастие. Френският писател Шатобриан е автор на една зловеща, но вярна, сентенция, която гласи: "*Горите предшестват човека, а след него напредват пустините!*" Днес този проблем стана световен, ангажира всички големи умове и държавници на планетата.

В турско време са унищожени и много от родопските гори пак по същия начин. Номадите пастури - юруци, куцовласи, каракачани, а и българи, всяка есен, тръгвайки да зимуват на топло в Беломорието, туряли огъня на иглолистните гори, та като се върнат напролет да намерят по-широка и по-богата почва. Тук

трябва да съобщя на някои късогледни сторонници на горската паша, че пожарите са задължително условие за истинска горска паша. Не случайно, дори в джунглите и саваните, населението от векове опожарява горите, защото горската трева е груба, нехранителна. Днес в Родопите има хиляди декари голи или непълно ценни залесени сечища, където расте буйна светлика, достигаща до колене. Добитъкът обаче не посяга да пасе, защото тревата е от груба целулоза, като пергамент, което е реакция на растителността срещу засушаването. Така че, щем-не щем, когато решим да превърнем горите в истински горски пасища, едничката възможност е огънят... В Източните Родопи, където климатът е по-сух, пожарите са довели до пълното унищожаване на горската растителност и превръщането на терена в гола скала. В Западните Родопи, където според Борис Стефанов климатът е по-влажен, след опожаряването гората се е възстановила, само че е настъпила смяна на породите. На мястото на смърчовите вековни формации се е настанил борът, а под неговата сянка сега се явява втори етаж от смърч. Така или иначе гората остава, което е доказателство за една висока жизненост. Тук е характерно и следното явление - прокара ли се път, откосите се самозалесяват, даже в най-трудно възобновяващите се гори като Беглишката. По време на войните, когато населението изоставя част от своите ниви, те само за няколко години биват отново "грабвани от гората" - сами се залесяват. Всъщност и тези ниви са бивши горски територии.

Тук трябва да се отбележи историческата роля, която имат преселените от Мала Азия турски номадски племена "юрүци". Те имат главната "заслуга" за превръщането на Източните Родопи в днешната каменна пустиня.

Важно място в девастирането на горите има и рударството, което е било широко застъпено в турско време и обхващало почти всички планини - Рила, Пирин, Родопите, Осогово и Балкана. В Самоковско добивът на желязо е процъфтявал още от 16 век. Приблизителна представа за опустошенията на горите, свързани с тази промишленост ни дават следните изчисления на проф. Васил Стоянов. Само в Самоковския край е произвеждано годишно по 2500 тона чисто желязо. За стопяването на това количество са били необходими 4000 тона въглища, за които били употребявани по 50 000 кубика дърва. За да се приготви това количество в пригодна форма за овъгляване в така наречените "щетини" или жижни, се е изсичало много по-голямо количество дървесина. В продължение на няколко века тази промишленост е променила в значителен облик състава на нашите гори, тъй като при добива на въглищата горите обикновено са били изсичани до гола, както широколистните, така и иглолистните. Всичко това е довело до радикални промени в състава и структурата на пър-

вичните горски биоценози, за които днес можем само да гадаем. Това важи за по-ниската достъпна зона не само в Рила и Пирин, но и в Стара планина и Родопите, където също е процъфтявало рударството - Чипровци, Етрополе, Пещера и др.

Промишлената сеч в черноморските вековни гъбрави датира от времето на Кримската война (1853-1856 г.), когато френските корабостроители открили това ценно богатство. Те построили временни пристанища (скели) по брега на морето и започнали да изкупуват трупи с определени размери и качества, които селяните сами отсичали и изкарвали на скелите. Събрали се секачи от цялата страна, включително от Белово и Пиринския край. Така била унищожена една от най-хубавите ни семенни гъбрави, прочутата Гениш ада (Голямата гора). В 1869 година, когато полските лесовъди - братята К. и В.Брозовски, посетили този край по покана на турското правителство, те заварили отделни стъбла, дълги по 20-30 метра, прави като свещ, дебели по 70-80 см, изоставени по пътищата. Такива гигантски гървета днес има само в джунглите. По този начин била извършена една отрицателна селекция, тъй като в гората останали "за семе" по-ниските и по-лошокачествените гървета. Такава е съдбата и на странджанските гъбрави. След това най-близките до морето гори били наети от търговци на дървени въглища и по този начин целият пояс покрай брега бил превърнат в нискостъблена гора.

Но унищожението на горите изглежда несъвместимо с голямата любов на нашия народ, изразена в толкова много песни. Константин Величков отбелязва: "На природата българинът отправя своето оплакване, ней той съобщава своите радости. Тя едничката е състрадала пет века на теглата му, тя едничка пет века е знаела да му доставя редките радости, които сърцето му е способно да почувства".

Работата е там обаче, че и в самите песни тази любов винаги тръгва от природата към човека, но никога в обратно направление. Гората тъгува за Индже Войвода, рони горчиви сълзи за ранения юнак, но нито войводата, нито друг българин се е досещал, или поне не е изразил с думи, че и тя страда, когато я посича и корени. А нима и днес онези, които крещат "Да напълним Балкана с добитък", си дават сметка, че когато пуцваме добитъка на "свободна" и "безнастирна" паша, ние и днес унищожаваме горските фиданки, челядта на гората, обричайки я по този начин на безплодие и гибел. Такава грижа и сянка няма да намерите в нито една от хилядите горски песни. Това го е усетил само Вазов, най-добрият познавач на нашия манталитет, който пише в своя рилски пътепис от 1892 г: "Тая песен (дето гората се оплаква от хайдутите, че са ѝ окършили елите за хурки на момите) е и от друга страна характерна: в нея едничката се изразява, ако и в много слаба форма, протестът на българската гора против

лесоизтреблението. Ако да биха се наговорили всичките наши планини да се оплачат в един глас, какъв гръмовит ревог ще се вдигне!"

То е същото, което и днес се наблюдава в Африка. Там има племена фетишисти, които от векове се кланят на свои гървени богове - великански тропически гървета. Това обаче не им пречи ни най-малко да опожаряват всяка година огромни площи от тези неповторими първични горски формации. И този процес взема такива размери в цялата тропическа зона, че вече заплашва, според някои учени, живота на планетата с тъй наречения парников ефект, причинен от излишък на въглероден двуокис, защото няма достатъчно зелена територия, която да го преработва в свободен кислород. Но и там, както и у нас, хората го правят не от омраза към гората, а от икономическа принуда, за да изкарат един чувал ориз, докато за 3-4 години тропическите гъргове измият тънкия горски хумус. Тогава започва ново опожаряване и така - безкрай. Такива вторични опожарени лесоге, които населението нарича "брус", се оказаха прехвалените "джунгли" в Гвинея, предоставени на смесеното българо-гвинеиско дружество "Софорекс" в 1968 година.

Няма съмнение обаче, че липсата на елементарна горска култура в течение на цели пет века, когато други народи с по-честита съдба са изграждали своите горски академии, е дала своя фатален отпечатък в народното съзнание. В края на краищата ние сме европейска гържава и когато един български академик твърди, че отглеждането на кози в горите е най-добрата мярка за тяхното подобряване, то изразява не само елементарно невежество, а и привитивизма на първобитния човек. Икономическата изостаналост и безгрижието на една чужда и невежа власт са превърнали гороломството в една вековна традиция на българина, в един обичай, в нещо, вкоренено в националния ни менталитет. Не можем да не се съгласим с Иван Вазов, който пише в своето съчинение "Разходка край Искъра", напечатано в 1890 година: "Забележително е природното отвращение на българина към гървото - и на развитий, и на простий българин. Той сече, сваля, унищожава - никога не сажу. Българинът е филоксерата на горите; дето стигне топорът, трева вече не никне. Ние напразно бегим турците в опустошаването на горите у нас; напротив, дето е преобладавало турското население, там страната е запазена по-гориста и растителността е по-богата..."

За съжаление тази преценка и днес, 100 години по-късно, не е загубила много от своята достоверност, въпреки всеобщия ни напредък във всички други области на културата.

И една нашенска особеност - българските гори са унищожавани не само заради гървесината, която и днес не се цену особено, а и от пашата. Безразборната "свободна" паша е решаващ

фактор за състоянието на горите в България. Така е било, така е и така ще бъде, докато катастрофалните последици от горолостта не засегнат самото съществуване на населението.

Глава трета

Окървавеният мартиролог

Още в първите години след Освобождението младата държава се втурва да догонва своите загубени векове, включително и на горското поприще. Първата заповед в тази насока носи дата 20 декември 1878 година на Министерството на финансите, с която се нарежда на губернаторите да назначат стражари за горите. На 26 декември 1883 година е гласуван първият ни горски закон, заимстван от Чехия.

Този закон е прогресивен. В него е прокламиран основният принцип за всяка културна държава, според който горите трябва да се третират с оглед на тяхното общонационално значение, независимо от собствеността. С него се забраняват изкореняването, палежите, безразборната сеч, пашата в младите сечища и пр. Член 6 задължава "всяка община да отглежда и поддържа в добро състояние като гора минимум 1/40 част от цялото количество на обработваемите и неработените земи. Същото са длъжни да направят и стопаните на ония частни земи, които са отделно от общинските, и които имат земи повече от 500 дюлюма" (1 дюлюм е равен на около 920 кв. м - б.а.). Според член 7 "при всяко училище се основава и една разсадна градина (пипениера) с едно пространство от 2 до 5 дюлюма". "Тя разсадна градина се обработва от учениците под ръководството на учителя и под надзора на училищния инспектор. Въвеждат се правила за сечта, срокове, начин на поваляне и пр."

Същият принцип е залегнал в "Публично-административния правилник за горите в Източна Румелия", одобрен две години по-рано, още в края на 1881 година.

Законът обаче е посрещнат на нож от населението. То започва по най-жесток начин да преследва назначените горски стражари. Вдига се истински бунт и още на 21 декември 1884 година по предложение на новоселския депутат Насалевски, Народното събрание заличава лесничите от бюджета на държавата като "безполезни и вредни за народа!". По предложение на Петко Каравелов, министър-председател и министър на финансите, те са заменени от "по-безвредни" - горски инспектори, по един във всеки окръг, и това продължава до 1898 година.

Характерна е речта на Ивайо Касабов, също новоселски депутат, произнесена на 10 януари 1885 година, съгласно протокола на 60-то заседание на същото народно събрание:

"Турците завладяха България, отнеха на българина всичко, провиква се пламенният народен трибун и изразител на националния ни менталитет, - влязоха в неговата съвест да контролират неговата вътрешна свобода, да контролират неговите религиозни и политически мнения и чувства, но не отнеха едно нещо на българина, което природата му е дала - на пасищата и горите ползуването е било толкова обширно дадено, щото никакъв закон, никакво съдебно решение не са могли да изменят положението".

Излиза, че за българина е по-лесно да се откаже от вяра и език, от политическата си свобода, отколкото от правото да унищожава гората.

Възниква обаче въпросът, защо въобще са правени закони, създавана е горска администрация. Законът от 1883 година е променян шест пъти до Девети септември, а в 1958 година е приет осми закон. Нито един от тези закони не е спазван.

В това е непоследователността и некадърността на нашите управници. От една страна те са образовани, учат в европейски университети, претендират за европейска култура, а това предполага и съзнание за необходимостта от гори като единствена гаранция срещу непрестанното опустошаване на тази планинска страна. От друга страна обаче те са хищници спрямо горите, чиято същност много добре е отразил Алеко Константинов в своя "Бай Ганьо". За тях гората е разменна монета за печелене на избори и за трупане на богатства. Тогава законът става парцал. Горските се уволняват или избиват, а лесничите, особено честните и упоритите, се преместват или свикват на "конференция" в София, докато минат изборите. Младите горски сечища се отварят за овцете и козите. Пътят на брадвите е свободен! В своето "Бранище" видният лесничей и публицист В.В. Попов публикува следните факти от изборната кампания на национал-либералите в 1903 година:

"По разпореждане от София безбройните горски стражари пробръмчаха с благодатната вест низ горското население в Чепино, Батак, Пещера и пр., че правителството разрешава според общината и според значението на човека отсичането на дървен материал от 2 до 200 кубика на лице, което би се наело да хвърли избирателната си бюлетина за него. Лично началникът на горите г-н Байкушев е разрешил отсичането на предизборния дървен материал - на батакчани - по 5 кубика, на ракитовци - по 4 кубика, на дорковци - по 4. На новомахленци и фотенци - по 5 и пр., за да гласуват за братя на министъра на горите".

За да си осигури изборите, министърът Никола Генадиев

е свикал "на занятие" в министерството всички лесничии от този край и в продължение на цели 3 месеца горите са били предоставени на стражарите, на които е било подсказано какво да правят!".

С особена стръв се нахвърлят хищниците върху иглолистните гори. В турско време тези гори не са имали никаква стойност като дърво, поради което държавата ги е продавала преди всичко като пасища, тъй наречените "аяляци" (летни пасища) и "къшлаци" (зимни пасища), обхващащи цели "планини". След Освобождението обаче цените на иглолистните греди и дъски бързо се покачват във връзка с икономическия подем и разгърнатото строителство, а също така и поради повдигането на международните цени. Всъщност тези гори са основният източник за първоначално натрупване на капитала у нас, редом с другите грабежи от държавния бюджет под форма на търгове за строителство на пътища и пр.

Повече от половин век в горите се води най-примитивна експлоатация чрез тъй наречената "етатна система".

При тази система на всяко домакинство от горските села се отпускат от държавните гори по десетина кубика дърво на корен, които то да отсече, преработи и продаде през годината, за да си осигури поминък. С помощта на една брадва, жага и чифт волове горянинът е отсичал трупите и ги е извличал до най-близката дъскорезница. Това са били примитивни заведения, наричани "чаркове", с един трион, движен от водно колело. Върху многобройните родопски дерета възникнали стотици чаркове. Всеки чарк принадлежал на дадена фамилия и стопаните са изреждали да избичват своите "етати". И досега тези дерета, притоци на Въча, Чая и Велинградска река са осеяни с наименования на местата, където са били дъскорезниците - Керелов чарк, Чаушев чарк, Серафимов чарк, Станков чарк и пр. Експлоатацията е била съвсем първобитна. Поради липса на каквито и да било пътища, сечта се въртяла около чарковете. От поваленото стъбло отрязвали само три-четири трупи, а всичко останало се захвърляло да гние. Освен това, след разбичването, дъските са били обрезвани така, че да остане само "сърце", т.е. ядрото на дървото, а беловата била изхвърляна. Особено се ценели дъските с равностранен и ситен строеж. Оттогава се прочули някои особени ценни раси като Дерменка бор, Червен бор, Бараклийски бор и пр., търсени на пазара. Треските и капаците при биченето също са изгаряни. Извозът на готовата продукция ставал по кози пътеки. Това било професия на специалисти кираджии, обикновено каракачани и кучовласи. Те формирали цели кервани от по няколко десетки коне и катъри, специална порода. Понеже това е свързано с нарушение на закона и изискванията на лесовъдската наука, според които сечта трябва да бъде равномерна по цялата територия на гора-

та, населението често прибягвало до съзнателно опожаряване на близките участъци. Така се осигурявали допълнителни "етати", освен това обгорената дървесна маса се таксувала по намалени тарифи. Един лесовъд от онова време възкликва: какъв е този народ, готов да унищожи гората, която го храни! Причината обаче не е само в липса на възпитание и морал, а в обикновена икономическа принуда. Държавата също не е отделяла никакви средства за пътища, не е създавала условия за нормална експлоатация. Да не говорим за залесяване!

Един лесничей на баташката държавна гора описва как в 1915 година опитал да приложи закона, като насочил сечта в участъците, определени със стопанския план на гората, утвърден с царски указ. (Впрочем баташката държавна гора е първата, уредена със стопански план иглолистна гора у нас.) Населението обаче вдигнало такъв бунт, че скоро довтасал самият горски началник от София, който в края на краищата върнал стария порядък. От онова време датира понятието "баташка сеч" като символ на безогледност и варварство в горите. В 1941 година като студент по лесовъдство бях нает през лятната ваканция като надничар при частния лесоустроител Стефан Парашкевов, който измерваше общинската гора на с.Батак. Тогава видях едно такова сечище под върха Баташки снежник. То беше една картина страшна, истинско горско гробище, една безкрайна редица от дънери, високи почти метър над земята, с опадала кора като бели надгробни паметници от онези времена. Студеният климат и по-бавното гниене бяха съхранили страшното гробище до онези години.

При тази експлоатация лъвският дял оставал в джобовете на горските търговци. В повечето случаи те изкупували готови дъски франко пазарите и ж.п.гарите. Много често обаче те наемали сечищата на търг или чрез свои агенти прекупували на зелено "етатите" от селяните, а след това ги наемали като ратаи да извършват за тяхна сметка сечта и обработката на дървения материал. Те експлоатирали горяните и чрез местните бакали, чрез кредити с високи лихви и пр. Освен това горските търговци действували и чрез властта или чрез подкупи, за да изнасят контрабандни материали, сиреч без да плащат такси. Всъщност контрабандата извършвали селяните и рискът оставал за тяхна сметка, а търговецът оставал на сянка. По този начин той експлоатирал и гората, и горяните.

Чарковете в горите са били важно средство за тяхното опустошаваме. Един от лесовъдите по онова време ги нарича "ракова болест на гората". Неслучайно Дружеството на българските лесовъди води десетилетна борба за ликвидирание на всички чаркове в горите. Това обаче се удава едва в края на 20-те и началото на 30-те години, когато всички чаркове били унищожени

от горската власт.

Друга форма на експлоатация на горите е тържната система, при която търговците сами наемали сечищата от гържавата и общините, сами организирали гърводобива с наети работници, като обикновено изнасяли двойно повече от това, което заплащали. Те си служели със заплахи или подкупи на горските служители по места, а също и на висшите чиновници от горското управление. По време на Рагославовото правителство търговецът на гървени материали Никола Гарванов от Чепино сам назначавал горските стражари. Лично министърът на земеделието и горите г-р Петър Динчев го снабдил с гържавна горска марка. Използвали се и други законни форми. Така например Илия Киселов, по силата на закона за насърчение на местната промишленост, получавал трупи от "близката" до фабриката му гържавна гора "Селкюприя". Както сочи В.В.Попов тази "близост" е твърде съмнителна, тъй като Киселовата фабрика била в Кричим, а "Селкюприя" - на 45 километра южно от Батак. За неговия приятел Константин Байкушев тези математически подробности не са имали никакво значение. Освен това в своето "Бранище" Попов цитира едно писмо на Киселов, в което обръщението към Байкушева е "шопча", сигурен знак за близост не само политическа, но и персонална. При това положение напразни остават протестите на редактора на "Бранище", че Киселов сече най-хубавите здрави борови гървета, а не пречупена и "суха" маса, следователно трябва да плати пълната, а не двойно намалената тарифна такса на корен! За "шопчето", и цялата онази власт, и тези протести остават глас в пустиня. Впрочем не съвсем "в пустиня", защото по-нататък В.В.Попов също ще заплати за своето пристрастие към истината и към роговските гори.

Най-безогледна е обаче концесивната експлоатация, за съжаление, "въведена" в България от честния някога лесовъд и възпитаник на Тарантската горска академия К.Байкушев в качеството му на горски началник и личен приятел на цар Фердинанд. Типичен и нагледен пример за тази експлоатация в Балабановата концесия, която за късо време унищожила най-старата и най-ценна гора в България - Риломонастирската. Лесовъдът Генчо Тошев пише, че договърът на концесията е сключен "биз бизе" (сиреч с тайно спазаряване), а по-късно министерството и Народното събрание само са го оформили. В една интервелация на радомирския народен представител до Народното събрание, подготвена от лесовъда Васил Попов, се подчертава безогледния и хищнически характер на този договор. И наистина човек се удивлява как може да се даде право на предприемача да изсече всички гървета с диаметър над 30 см в една престаряла гора, на стръмен и урвест терен, при това без никакви клаузи за опазване на естествения подраст или елементарното за всяка концесия задължение

да се залеси с фиданки това, което е оголено. Като че не сме в Европа в ХХ век, а в най-затънтените джунгли на Африка от 18 век. Всъщност за тази концесия стои сам цар Фердинанд. Имаме всички основания да смятаме, че именно с тази интерпелация, а не с вестникарските си статии против "Величеството", В.В.Попов е предизвикал трагичната си гибел.

Но тази концесия е била безпощадна не само за горите, но и за хората. Това се вижда от следното описание на Михаил Хлебаров, тогава секретар на Съюза на гърводелските и горските работници.

"Тогава нямаше теснолцнейка, пише той, нямаше дори и помен от техника за сваляне на трупите. Те се спускаха по така наречените назули (улеи) от височината на Балкана до коритото на Рилската река. Горے в недрата на Рила се намираха "клаузите", големи водни басейни, събрали милион литри вода, заприщена в очакване да полети надолу по реката, когато ще се отприщят клаузите, и да понесе трупите. Тогава в гората отеква предупредителният вик "Варга! Клауз!". Гигантските трупи оживяваха в запенената вода. Блъскаха се един в друг като допотопни чудовища, възсядаха се, образуваха камари и заприщваха водата. Настъпваха трагични моменти за работниците. Надзирателите ги заставяха да се катерят върху пирамидите от задръстени трупи, да ги оправят със железни куки. Отприщването и руцването на огромната водна маса биваше обикновено изненадващо. Тогава няколко души намираха смъртта си, водите се смесваха с човешка кръв и в околните гробища се издигаха нови кръстове. От началото на концесията до 1914 г. се наброяваха вече над 200 гроба на дошлите тук да търсят хляб, а намерили смъртта си..."

А ние търсим милост за горите!

Това безогледно ползване на най-ценните ни иглолистни гори продължава до 1935 г., когато се въвежда гържавна стопанска експлоатация. За последиците от това хищничество спрямо горите може да се съди от данните, приведени на страниците на сп. "Бранище", "Лесовъдска сбирка", "Горски преглед" и други от онова време.

За пример може да ни послужи съдбата на Беловската общинска гора. Според Христо Груев тя е заемала около 100 000 декара, две трети от която са били иглолистни гървета.

С откриването на железницата тук започва една бясна експлоатация. Само по река Яденица и нейните притоци са построени 110 чарка. Освен трупи за дъски, тук добивали и греди. По този начин цели скатове се изсичали на голо. Търговците предприемачи набирали работна ръка чак до Македония и Босилеградско. След прокарването на шосето Белово-Юндола цялата гора станала достъпна. Когато горската власт се опитала да спре гороломството, населението започнало да пали гората. Друга фор-

ма за контрабанда били тъй наречените "нарушения от неизвестен нарушител". Всъщност това са били работници на търговците, които тайно, обикновено нощем, за 2-3 нощи поваляли цели скатове. В това време горските пиели в кръчмите, подкупени от предприемачите. По-късно те "изведнъж" откривали голямото нарушение, но вместо да търсят истинските виновници, съставляли формален акт на "неизвестен нарушител". Според закона, повалените материали е трябвало да се продадат на търг за сметка на държавата. С помощта на управляващата партия обаче министерството давало тъй наречената "амнистия", т.е. "опрощение" на нарушението, като материалите се дават на населението, а то пък - на търговците по тарифни цени. През 1909 година правителството на Ляпчев дало такава амнистия за 5000 кубика. Всъщност сечта продължавала тайно и в действителност чрез тази само "амнистия" са били изнесени над 25 000 куб.м.

По този начин само за периода от 1898 до 1920 година, т.е. за 22 години, са изсечени 2 милиона куб.м и опожарени 1,5 милиона куб.м гори, което съставлява близо 90 на сто от цялата дървесна маса. През този период не е била засадена нито една горска фиданка, а повече от 30 000 декара голи сечища и пожарища били оставени на милостта на природата.

Населението до такава степен привикнало да живее от контрабанда - и от своята, и от околните държавни гори, та чак до началото на 30-те години лесничите са водили истински "войни". Стигнало се е дотам, както ми разказва старият лесовъд Хараламби Стратиев, завеждащ контролния горски пункт над село Голямо Белово, че понякога са подпалвали колите, натоварени с контрабандни материали.

Аферата "Доспат Даг"

Властващите партии не са се спирали и пред открито заграбване на горите. Характерен пример в това отношение е прочутата афера "Доспат Даг". И понеже нейните следи продължават да се заличават грижливо от генетически утължените ръце на крадците - техните внуци и правнуци - ще я приведем такава, каквато я документира международната арбитражна присъда. Неслучайно участниците в това държавно престъпление и техните наследници са се погрижили да унищожат всички официални документи, въпреки че те имат значението на ценни документи за българската държава и днес, и за в бъдеще. Така например в един официален отговор на Софийския градски и окръжен архив по повод запитване от Института за горите при Българска академия на науките с писмо №683 от 12.04.1982 г. се казва: "В Софийския градски и окръжен архив фирмено дело под №870

на дружество "Доспат Даг" не е прието". От проверката, която извършихме в самия регистър на втори софийски нотариус се вижда, че наистина под №870 от 12.II.1915 година е регистриран такъв договор, но самият документ липсва. Липсва само той, докато съседните регистрирани арбитражни документи под №869 и 871 са налице.

Изчезнала е самата арбитражна присъда, един важен държавен документ на крупна стойност. В архивно-документалния отдел на Министерството на външните работи тя е регистрирана под следните инициали: Дело Унден, фиш 393, опис 1, архивни единици 3. Самата преписка обаче е изчезнала и то може би само преди няколко години, когато отново се опитах да разбуля тази афера с две публикации в сп."Родоуп" - кн.3/1982 и сп."Общество и право" - кн.2/1983 година. Служителката от архива намери само една нечетлива разписка, без дата, по която не може да се установи кой и кога е взел делото.

Това наложи да потърсим документацията в архива на самия международен арбитър професор Йостен Унден в Швейцария. За щастие, оказа се, че той е публикувал на повече от 200 страници пълната присъда и нейните основания в сборника за научни трудове на университета в гр.Упсала под заглавие "Една международна арбитражна присъда по член 181 от Ньойския мирен договор", част I - 1932 година и част II - 1933 година на френски език. Благодарение на съдействието на тогавашния шведски посланик у нас г-н Ханс Унден, този важен документ за нашата горска история беше получен, преведен от нас и предаден в библиотеката на Висшия лесотехнически институт както оригиналът, така и преводът за ползване на бъдещия ни горски историк. В книжка 6 на списание "Правна мисъл" от 1983 година бе поместена моята статия "Историческата заслуга на проф.Йостен Унден към България", в която отново обърнах внимание на голямата ценност на неговия архив за нашата страна. Освен това бяха посочени Кралската библиотека в Стокхолм, архивите на бившото Общество на народите и пр., както и архивът на проф.Унден. Бе изказано мнение, че съответните държавни институти - Министерство на горите и горската промишленост, Министерство на външните работи, Българска академия на науките и Висш лесотехнически институт трябва да набавят фотокопие от цялата тази документация.

Всеки може да си представи моето недоумение, когато разбрах, че никой не е обърнал внимание на този въпрос. Нещо повече, само две години след предаването им и тези две книги "изчезнаха" от библиотеката на Висшия лесотехнически институт. Отначало библиотекарката ме уверяваше, че били затрупани в някакъв склад като "стари книги отпреди девети септември". Всъщност те никак не са стари, а съвсем скоро предадени

лично от мене, със знанието на завеждащ библиотеката проф.Свилен Николов. Ялово се оказа и уверението, че след като се подреждат "складът на тавана", книгите щели да излязат наяве. В 1989 година, след поредното настояване, включително и с предложението лично аз да се заровя в "прашния и мръсен таван", ми бе заявено: "Вече пет години ни тормозите с тези книги! Всъщност нищо не сте ни давали!".

Изтърпнах, и понеже вече достигнах 70-те години, приех, че съм склерозирал старец, но, за съжаление, публикацията в "Правна мисъл" ми подсказа, че нищо не съм забравил.

Всеки се досеща, че при тази последна върволица от "изчезвания" на документи не може да не възникне поне мнението за някаква фатална закономерност. Това съмнение се поражда и от обстоятелството, че са библиографска рядкост почти всички материали, публикувани на времето във в."Слово", сп."Родина", в."Горски кооператор".

Ясно е, че случайно или не, постигнато е едно пълно закриване на престъплението в забравата на времето.

Сега се чудя къде да доверя фотокопието от книгите на проф. Унден и техния превод, защото едва ли някой ще се досети за споменатите публикации и още повече да ходи чак в Швеция за една "забравена" история.

За всеки случай си позволих да приведа възможно най-пълната картина, както е отразена тя в книгите на проф. Унден и някои други публикации, които все още могат да се намерят в България.

Същността на аферата се съдържа в самия договор, цитиран буквално в книгите на проф. Унден.

Той гласи: "Днес 8 февруари 1915 г., долуподписаният Теофик Хаджихамедов от Гюмюржина, Хакъ Хаджихамедов от Гюмюрджина, Сагък Ибрахимов от Солун, Атанас Н.Христофакопулос от с.Клисура (Костур), Димитър Н.Кехая от с.Клисура (Костур) и Ани Н.Дума от Солун, действащи от свое име и за своя сметка, от една страна, и долуподписаните Петър Слабашев от София и Минко Семерджиев от Варна, действащи от свое име и за своя сметка се съгласихме и поехме задължение за следното:

1.Двете договорящи страни основават едно командитно промишлено гружество с наименование "Доспат Даг".

2.Седалището на гружеството е в Пловдив. То може да открива необходимите клонове в царството.

3.Дружеството има за цел да използва по един модерен и рационален начин частните иглолистни гори, закупени заедно с терена, както и тези, взети под наем само за ползване от първата договоряща се страна".

Касае се за 19 гори, от които с документи за пълна собственост са само 5, а останалите 14 са взети под наем за полз-

ване. Това включва почти всички ценни гори, присъединени към България след Балканската война.

От подробния анализ на проф. Унден се вижда, че документите са фалшиви. Известно е, изтъква той, че след освобождението на България от османско иго страната е била наводнена с фалшиви "тапи" (документи за собственост), издавани от "тефтерхането" в Цариград - гържавния регистър на имотите, с цел да се облагодетелствуват турските поданици, изселени от България след войната, които според договора са имали право на пълно обезщетение. Още в 1882 и 1884 година с окръжни предписания до всички служби в страната тогавашното наше министерство е предупредило за този факт и задължава българските служители много внимателно да се вглеждат и да проучват тези документи, за да не бъде измамена и оцетена гържавата. Освен това у проф. Унден, а и у всеки честен човек, не е могло да не породи съмнение обстоятелството, че всички документи на дружеството са били представени в препис, а не в оригинал, с наивно обяснение, че оригиналите били "пропаднали" по време на войната. Проф. Унден разглежда всеки документ, прави сравнение с данните, които се съдържат в оригиналния турски гържавен регистър в Цариград. Той констатира груби несъответствия и в самите документи.

Интересно е, защо в 1915 година българската власт, която има не само опит, но и практика от 1882 година, не се досетила, че документите могат да бъдат фалшиви, още повече, че те са преписи, а не оригинали. Истината е, че самата власт е участвувала в това престъпление. Задачата на "втората договаряща се страна", е именно да оформи кражбата. Кои са тези лица?

Минко Семерджиев е близък приятел на Стамболов, който го назначава за "лесничей" без да има елементарно образование по горското дело. Той е близък и на Трифон Цачев, началника на горите, също корумпиран тип. Генерал Салабашев е също активист на Радославовата партия, запасен офицер, един от първите випуск, завършили военно училище в царска Русия, вдовец с 3 дъщери. Той е произнесъл стотици "патриотични" и "високопатриотични речи", но продава интересите на България на чужденци, за да осигури необходимите зестри на черките си, та и те да се омъжат "прилично".

Обвинението в нагъл открит грабеж никак не е пресилено. В това може да се убеди всеки, който се взре малко по-задълбочено в маскираната същност на самия договор.

Например чл.4 гласи: "Дружеството е основано за срок от 6 години, считано от 6 февруари 1915 година".

Нима не е близко до ума, че този срок е невъзможен само за изграждане на пътна мрежа в тези недостъпни горски ба-

сейни, камо ли да се строят гъскорезници, "за да се използва по един модерен и рационален начин" това горско стопанство. Освен това Първата световна война е вече започнала, а правителството на Рагославов съвсем открито се готви да присъедини България към централните сили - Германия и Австро-Унгария.

Единствената цел на дружеството е да се оформи сделката, сиреч българската държава да признае фалшивите документи на турците и гърците. Тези документи даже са внесени в касата на дружеството от "първата договаряща страна", а договорът влиза в сила, след като държавата признае "правата" на собственост на фиктивните им собственици.

Това се вижда от член 5 на договора, който гласи:

"Първата договаряща страна, а именно Тефик Хаджихамедов, Хакъ Хаджихамедов, Сагък Ибрахимов, Атанас Н.Христофакополус, Димитър Кехая и Яни Н.Дума вложиха капитал от 2 600 000 лева разходи за покупка на гървения материал от горите, закупени ведно с терена, споменати в същия член на настоящия договор. Договорите за наем на горите, пълномощията на първата договаряща страна ще бъдат незабавно прехвърлени с нотариален акт на името на нашето дружество, щом Министерството на земеделието ги признае, и правото на собственост на горите, закупени ведно с терена, споменати в букви... на член 3 на настоящия договор ще бъде прехвърлено на името на дружеството с нотариален акт, щом прехвърлянето на правата на собственост в новите територии на Царството бъде уредено по законен ред. Правата на първата договаряща се страна върху горите, посочени в член 3 на настоящия договор са прехвърлени на дружеството. Документите, които се отнасят за тези гори се намират в касата на дружеството.

Значи всичко е наред, остава само Министерството на земеделието да признае правото на собственост съгласно фалшивите копия от касата на дружеството!

Това е задачата на втората "договаряща страна", сиреч двамата българи генерал Петър Салабашев и лъжелесничетя Минко Хр.Семерджиев. Заг тях стои правителството на Рагославов и по-конкретно началникът на горите Трифон Цачев и министърът на земеделието г-р Петър Динков, и двамата известни като най-корумпирани горски управници на България.

Срещу тази задача "втората договаряща страна" е богато дарувана. И не с презрените 30 сребърника на Юга, а с цели 600 000 златни лева - едно огромно за времето състояние.

Това също е документирано черно на бяло в член 6, който гласи:

"Втората договаряща страна, а именно Петър Салабашев от София и Минко Хр.Семерджиев от Варна ще внесат като капитал своите познания върху управлението и рационалната ек-

сплоатация на горите на дружеството, които се оценяват за 600 000 лева".

Запасният генерал и лъжливият лесничей нямат познания от посочения род дори за една стотинка, не за 600 000 златни лева, а "рационална експлоатация" никои не е имал намерение да прави.

И всичкото това престъпно съглашателство е наречено "умствен капитал" в член 7, който гласи:

"Капиталът, внесен от първата договаряща страна, съставен от недвижими имоти, оценени за 2 600 000 лева, и умственият капитал на втората договаряща страна, оценен за 600 000 лева, образуват капитала на дружеството, чиято обща сума възлиза на 3 200 000 лева. След подписването на договора ще бъдат издадени 640 броя акции за дялово участие. Акциите за дялово участие ще носят подписите на управителния съвет на дружеството. Всяка акция дава право на един глас".

В член 8 се прави категорично деление на лъва, остава само да се гръмне и да му се одере кожата. Ето го и самото официално деление на плячката.

Акциите се разпределят, както следва:

а) Първата договаряща страна, а именно: Тефик Хаджихмедов, Хакъ Хаджихмедов, Садък Ибрахимов, Атанас Н.Христофакопулос, Димитър Н.Кехая и Яни Н.Дума получават 520 акции, на които стават абсолютни собственици.

б) Втората договаряща страна, а именно Петър Салабашев, генерал в оставка и М.Семерджиев получават 120 акции, на които стават абсолютни собственици.

С това завършва договорът, един типичен сговор на разбойници от балкански мащаб.

Сега остава да действа "втората договаряща страна". И тя наистина бърза. Министерството на земеделието, сиреч Трифон Цачев и г-р Петър Динков, веднага след регистрирането на "Доспат Даг" праща последователно три комисии, които да "проверят" законността на фалшивите документи. Първата комисия е била назначена на 19 август 1915 г. и представя своя доклад на 22 януари 1916 година. Войната вече е започнала, но сделката напредва с пълна пара. А как иначе, след като Васил Попов е убит, а всички честни лесовъдци са изпратени на фронта, където мнозина оставят костите си. Наистина удобен момент да се лови риба в мътни води. През 1916 година двама представители на същото министерство отиват в Цариград, за да сверят документите с турското "тефтерхане". Втората комисия е назначена на 9 март 1917 г. и представя своя доклад на 10 май 1917 година, а третата, формирана на 21 март 1918 година, докладва на 23 юли 1918 година. Нейното мнение е категорично - горите са частна собственост на лицата, представили своите "реговни"

документи. Едновременно с това е изпратен висш горски чиновник на самото място за последна проверка. С други думи, работата върви към своя набелязан завършек, за да се оформи "дяловият капитал на дружеството" във вид на гори и да се осребри "умственият капитал" на двамата българи и цялата банда от мошеници, която стои зад тях.

В същото време правителството на Рагославов, без да изчака резултата от проверката, разрешава на дружеството да започне експлоатацията на "своите" гори. По-късно арбитърът проф. Унден се пита, как е възможно това, като се знае, че още в 1904 година в България действа горски закон, според който всички "аїлаци" и "къшлаци" (летни и зимни горски пасища) са обявени за държавна собственост, като за бившите собственици се предвижда само обезщетение за правото на паша и водопой. На този въпрос българският представител Н. Тодоров дава писмено обяснение пред Международния арбитраж, в което заявява, че "отстъпката" е била направена от правителството на Рагославов затова, защото Тефик Хаджихамедов е бил народен представител в Гюмюрджина, чийто глас е осигурявал мнозинство за Рагославовата партия. Това е едно злоещо и обидно за нашия народ признание, според което всяко българско правителство е разполагало с горките богатства, принадлежащи на вечността, не само за да реши проблемите на момента, но дори и да спекулира с тях за котирийни цели.

Тази безогледност е най-трагичната "специфика" за всички български правителства!

Тук ще посочим още един типичен за тази афера факт за безогледност и мошеничество. В своята книга "Горите, горското стопанство и горското дело у нас", София, 1925 г., стр. 227 Христо Груев разказва каква "рационална експлоатация" е водил "умственият капитал" на "Доспат Даг" Минко Семерджиев. Съгласно дело 5749/1919 при Пловдивския окръжен съд, дружеството е отсякло само в местността Малинака 1789 куб. м контрабандни материали. Освен това, което е по-важно, сечта и извозът на всички материали на аферистите са добивани на "ангария", сиреч безплатно от местното население - неграмотни помаци, на които е било казано, че са "мобилизирани" за военни поръчки. Тук очевидно се е намесила другата половина от "умствения капитал" на "Доспат Даг", "големия родолюбец" генерал Петър Салабашев.

Усещайки края на войната, дружеството бърза да обърне своя фиктивен капитал в злато, затова обявява разпродажба на своите "акции". За щастие правителството на Рагославов пада. Новият министър на земеделието Рашко Маджаров, един достоен син на родолюбива Копривщица, в най-трагичния за България момент, когато тя е победена и окупирана от чужди войски,

когато още няма мирен договор, се решава на една отчаяна стъпка. Въпреки съпротивата и опасенията на другите министри от кабинета, конфискува заграбените гори телеграфически със заповед №2083 от 20 септември 1918 година. Тази заповед, също "изчезнала" от българските държавни архиви, гласи:

"Съгласно член 1 от Закона за горите всички айлаци в границите на Вашия район са държавна собственост. Правото на паша и водопой на старите притежатели на айлаците ще бъде отчуждено в къс срок. Отменявам всички заповеди на министерството, издадени досега, с които се разрешава на притежателите на айлаци да ползват самораслите дървета в тях, като несъвместими с разпоредбите на закона на горите. Всички вноски, направени досега от собствениците на айлаците, за да ползват дърветата, ще бъдат внесени в полза на държавната хазна. Експлоатацията на тези гори ще бъде организирана съгласно член 24 от Закона за горите. На притежателите на айлаци ще бъде разрешено само използването на пашата и водопоя срещу редовни документи, сверени от официалните власти с оригиналите. В противен случай пашата ще бъде използвана като държавна съгласно разпоредбите на Закона за горите".

С това фактически се слага край на започнатия грабеж, но мошениците не се отказват. Дружество "Доспат Даг" се опитва многократно да впише своите "вземания" в списъка на репарациите, наложени на България по силата на Ньойския мирен договор, което нашата страна отхвърля. В последна сметка спорът става международен и Обществото на народите назначава свой арбитър в лицето на шведския професор по международно право проф. Йостен Унден.

Делото се разглежда в течение на две години (1932 и 1933) и завършва с една справедлива присъда. Горите остават на българската държава, а "правата" на дружество "Доспат Даг" са сведени до 475 хил. швейцарски франка или 1/89 от първоначалния иск.

Когато човек чете подробностите на процеса, изложени от проф. Унден, не може да не усети един подтекст на прикрито презрение към мошениците и към нашите управници. Тази присъда открива очите и на гръцкото правителство, което явно е било подведено от ищците. Ето какво пише проф. Унден в едно писмо, публикувано в кн.3 на списание "Родоли" от 1982 година:

"Присъдата ми имаше епilog, разказва арбитърът. - Имах удоволствието да получа писмо от гръцкия представител, посланика Политис, от 7 май 1933 г. То имаше следното съдържание: "Драги колега, благодаря Ви за любезността, която имахте, да ми пратите отпечатания текст на Вашата присъда. Разрешете ми да добавя колко високо ценя възвишената безпристрастност в нея. Тя ме убеди дори и по онези точки, по които вярвах, че не

мога да нямам право. Вие ни дадохте нов пример за това, как трябва да се раздава международно правосъдие. Ваш сърдечно предан Н.Политис".

По-нататък проф. Унден продължава: "Едва ли някой би се учудил на удовлетворението, което изпитах, когато получих това писмо от представителя на правителството, което фактически загуби делото. Не е учудващо, разбира се, че от българска страна високо оцениха присъдата. Както споменах вече, не е трудно човек да разбере тревогата на българското население в Родопския край пред заплахата законният ред, съществувал там от 1913 г., да бъде изцяло отхвърлен през 1933 г. С две думи, горските гранични райони, които на повече или по-малко съмнително основание бяха попаднали в ръцете на чуждестранни спекуланти, макар че от около 20 години се намираха на разпореждане на държавното българско горско стопанство, бяха застрашени изведнъж да бъдат предадени на мними чуждестранни собственици".

Йостен Унден (1886-1974 г.) е ректор на Университета в Упсала, Швеция, от 1929 до 1932 година. Произхожда от старо дворянско семейство. Виден деец на шведската Социалдемократическа партия, министър на външните работи през 20-те години и през периода 1954-1962 г.

В личния му архив, съхранен в Кралската библиотека в Стокхолм, се намират десетки документи по аферата, мнения и оценки на български и чуждестранни експерти, свидетелства на селяните от Девинския край и пр. Този архив е едно огромно богатство не само за горската ни история, но и за българската държава.

За съжаление, досега не се намерил нито един български държавник, който да прояви интерес в тази насока. Остава само надеждата, че рано или късно тази необходимост ще бъде осъзната и вярата, че ръцете на мошениците и техните потомци няма да могат да се докопат до железните сейфове на Кралската библиотека в Стокхолм, за да заличат и тези следи, както вече са го направили в нашата страна.

Огромна е била радостта на бедното родопско население, за което горите са били единственият поминък. Израз на това е заповед №2077 от 5 декември 1935 година на Министерството на външните работи, която гласи: "В знак на признателност за големите заслуги, оказани от шведския професор Унден на България и специално на родопското население и по желание на последното върхът Дикчан в Родопите да се преименува - Професор Унден. Лесничият Петър Хаджийски, който е монтирал специалната паметна плоча, вкопана под скалния връх, разказва, че наоколо се струпало цяло "море от народ".

При такива условия е трябвало да работят и да пазят горите тогавашните лесничей - пионери на българската горска култура. Още първите им опити да турят ред в сеченето и пашата в горите били посрещнати на нож от населението. Горските стражари станали не само най-омразните служители на държавата, но тях ги избивали като бесни кучета. В известния доклад на Йов Титоров, министър на търговията и земеделието, който носи дата 30 декември 1900 г. и се счита за първият наш държаавен документ за състоянието на горите, се казва: "В министерството се натрупаха толкова много преписки за убити горски служители, че бъдещият горски историк ще може да състави цял един мартиролог." Когато човек препрочита съобщенията в тогавашните горски вестници и списания, остава смаян не само от мащабите на тези убийства, но и от особената варварска жестокост спрямо жертвите. Този мартиролог продължава до наши дни, като броят на убитите достига 678 души - най-достоините, най-верните стражи на родния лес. Тук ще отворим една скоба, за да отговорим на критиките на някои професори, които оспорваха тази цифра, публикувана още в 1983 година. Те са прави, защото истинската цифра е около 540 души до Девети септември. Аз обаче имах предвид и десетките горски стражари, избити от партизаните преди и след преврата в 1944 година без съд и без присъда и без никакви политически подбуди, а само за това, че са съставили актове на силните на деня или техни роднини и заклеями като "фашисти" и "народни врагове". За пример в това отношение ще посоча старшия горски в пункта "Карабаур" в Родопите - Атанас Ноцев от село Павелско. Сам той е бил симпатизант и помагач на партизаните, а у дома му в село Павелско е бил на квартира прочутият комунистически идеолог Тодор Павлов, интерниран от полицията. Въпреки това партизаните убиват горския още преди преврата по искане на техни ятаци от село Забърдо, на които Ноцев е съставил актове. Като номер 679 може вече да се запише и старшият научен сътрудник от БАН Иван Желев - жертва на Държавна сигурност. Тя го вкарва в лудница и го изтезава и физически, и морално, в резултат на което почива в 1990 година, защото той единствен намери доблестта от името на официалната наука да публикува в бр.15 на в."Труд" от 21.01.1978 година истинските цифри за изсичането на буквите гори.

Ето как изглежда една извадка от началото на този страшен "мартиролог":

- На 15 юли 1911 г. ябланският общински горски стражар Михаил Алексов бил намерен застрелян в гората.

- На 26 август същата година в местността Магарево е бил съсечен с брадва "по най-зверски начин" лъдженският общин-

ски горски стражар Иван Рашков.

- На 18 август 1912 г. е убит ихтиманският общински горски стражар Стоил Стоянов в поверения му участък от жители на село Белица.

- На 7 декември 1920 г. в участъка Черна Места, Якорудско землище, помаци съсекли с брадва горския стражар Георги Ройнев и го закопали в гората. Оставил 4 невръстни деца.

- На 12 май 1921 г. в якорудската държавна гора е убит горският стражар Аврам Асев.

- На 21 юли 1921 г. е убит горският стражар при петричкото лесничейство Никола Атанасов.

- На 17 октомври 1921 г. е убит горският стражар при охранейското лесничейство Георги Николов от контрабандисти на село Чурек. Главата му е била отрязана и закачена на едно дърво!

- На 23 януари 1922 г. е убит горският стражар при варненското лесничейство Коста Димитров.

- На 15 февруари 1922 г. в района на панагюрското лесничейство били убити двама горски стражари от нарушители, които отивали да изкореняват гори, въоръжени с бомби и пушки.

- През 1929 г. е убит горският стражар в с.Дивдядово, Шуменско, Тони Лолов; в пернишкото лесничейство друг горски стражар е съсечен с брадва и пр.

Особено тежко е положението на тази категория горски стражари, най-тясно свързани с гората. Ето какво пише един от тях - Георги Ангелов, в брой 3 на в."Горска просвета" от 1930 година:

"Горският служител е изправен пред едно население, враждебно настроено към гората, което гледа на кражбата си от горите като най-голяма придобивка; което умира, ако не може да открадне и не направи някое нарушение. Жестоко преследван от партизанина, който чрез гората гледа да даде надмощие и тържество на своите партизански цели, горският служител е дал много кървави жертви от своите редове, за да изпълни своя дълг и да запази гората. Но пред тези жертви никой не се е спрял със състрадание, не е създал от тях мъченици, никой не ги е отминал с почит и благоговение, а с пренебрежение, насмешки и презрение..."

В така изнесената картина нагледно се характеризира тогавашната действителност, макар че истинската причина е тежкото икономическо положение и безизходицата, в която народът е бил поставен в буржоазното общество. Освен това обаче има проявена жестокост, която е показание за изразеното вече примитивно отношение към гората като безплатен дар, свободен-за ползуване, претенции за някакво право, дадено от при-

родата, както се изразява в 1885 година новоселският депутат и адвокат Иван Касабов.

С това обаче далеч не се изчерпва трагедията на честния горски страж. По време на избори и смяна на властващата партия, първата работа на новото правителство е била да уволни горския и да тури свой човек. На мястото на честните служители са назначавани близки на властта хора, корумпирани, нямащи нищо общо с горското дело. "Няма негодник, който да не се домогва към горска служба, когато неговата партия дойде на власт" - пише Хр. Груев в своята книга "Горите, горското стопанство и горското дело у нас" (1925 г.). Нищо, че законът изисквал специална подготовка, горско училище, свидетелство за честност. Това за властта не е имало никакво значение. Важното е горският да е "наш човек!".

Същото е било положението и на лесовъдите, беззащитна играчка в ръцете на местните партизански величия, както и на министрите от властващата партия. В кн.1 на сп. "Горски преглед" от 1910 г. Георги Петров, един верен летописец в горската ни история, съобщава, че за един период от 6 години (от 1903 до 1908 г.) при всичко 66 лесничей в цяла България са станали 129 уволнения, 232 назначения и 27 или 95 промени за една година, за да се угоди на едно или друго местно величие, което не иска нищо друго, освен правото свободно да борава с обществените горски богатства. Впрочем тези апетити на местните наши кметове, партийни и други власти не са изчезнали и днес, в края на ХХ век. И днес се чуват гласовете - дайте горите на общините!

Според друга справка, от всичко 100 души лесовъдски персонал към началото на 1914 година през месец януари същата година са били преместени 16, уволнени 8; март - уволнени 6, преместени 19; май - преместени 19, назначени 11, уволнени 3, отменени заповеди 4; през октомври - преместени 14, назначени 8, уволнени 2; през ноември - преместени 20, назначени 8, уволнени 9. През март 1915 г. - преместени 9, назначени 6, уволнени 2; април - преместени 19, назначени 8, уволнени 2 и т.н. Кажете, за Бога, възкликва един лесовъд от онова време, когато имате сто души персонал и всеки месец премествате и уволнявате по 20-30 души, това стопанин на гората ли е или чергарин? Но и чергаринът е по-сигурен и щастлив, защото се мести по свое желание, а българският лесовъд е по-нещастен и от чергарите...!

Тук трябва да отговорим на едно всеобщо обвинение в онова време, превърнато в обществено мнение, според което горските са изобщо хора рушветчи и крадци. За по-нагледно ще преразкажем една легенда, съпоставена с един исторически факт.

Според легендата цар Борис III, на път от Батак до Беглика, едно разстояние около 15 километра, качил в леката си ко-

ла една бабичка. По пътя започнал да я разпитва за това, онова, включително и за горските работи. Накрая, слизайки от "афто-нобила", бабичката му благодарила, като му пожелала да му даде господ да стане горски на Превала, Златния рог, както се нарича в горската история.

- Но аз съм цар - възкликнал смаяният Владетел. - Ако да си цар, чедо - отвърнала уверено бабичката. - Ти опитай ба-рем половин година да се вредиш, та тогава ела да ми кажеш кое е по-насметка, цар или горски на Превала!

Наистина такъв контролен горски пункт имало, той съ-ществува и днес. Тези контролни постове били създадени от ле-совъдите по всички главни извозни улеи на горите - Чепино, Яде-ница, Въча, Пещера и пр. Според легендата, този, който превоз-вал незаконни материали, минавал най-лесно. Достатъчно е да пусне златния наполеон в джоба на горския и бариерата на пунк-та се отваряла по-бързо, отколкото вратата на онази пещера от приказката за Али Баба, която се отваряла при тайнствена-та гумичка на разбойника "Сезам, отвори се!". А този, който е имал позволително и превозвал законни дъски, е трябвало да ча-ка цяла нощ, докато съмне и се провери и опише всяка една дъс-ка.

Самото правителство е вярвало на тези легенди, защо-то по време на управлението на демократическата партия ми-нистерът на вътрешните работи Takeв предложил съвсем сери-озно - пунктовете да се отгадат на търг. Той изтъкнал, че ще се явят много конкуренти, които не само няма да искат заплати, но ще плащат те самите на държавата, подобно на оберкелнери-те в големите локали, които плащат на съдържателя големи су-ми срещу правото на бакшиш.

Все от този рог е и друга една легенда. Според нея един сиромас с болна жена останал с един вол. Отишъл да се моли на горския да му отмаркира дървета близо до чарка му, та като ги набичи, да събере пари и за жената, и за покупка на нов вол. Оти-шъл да се моли на горския да му отмаркира десетина дървета близо до чарка, та да може да ги извлече на ръце, да ги избичи и събере нужните пари. Пригответил и съответното пиене с мезе. Горският обаче легнал под сянката, пийвал си от студената мас-тика, хапвал от печеното агне, но нищо не маркирал. На молба-та на бедняка да стане и да маркира, той отвръщал: "Разправяй ги тия на палтото ми!".

Сиромасът бил малко глупав и не разбрал подмятането, макар че палтото на горския било закачено на едно дърво пред очите му. Отишъл при селския даскал и той му казал:

- А бе, будало, не разбираш ли, че трябва първом да пус-неш някоя жълтица в джоба на палтото му!

Ето обаче какво разказва старият лесничей Коце Кочев,

който в онези времена като младши помощник лесничей е завеждал същия този Златен рог в 1928 година:

"Една нощ откъм Беглика се смъкнаха десетина коли, натоварени с контрабандни дъски. Въроръжени с пушки, контрабандистите започнаха да стрелят в прозорците на пункта. Бяхме 4 души. Убиха горския Васил, който имаше 5 деца, мене и още един горски раниха. Ние тримата все пак успяхме да се измъкнем живи".

И още една история, също в два варианта.

В Батак дошъл строг лесничей. Той определил общо сечище за всички в едно голямо пожарище, където имало достатъчно здрава и слабо опърлена маса. Повечето от селяните са съгласни, но се намерили упорити, които държали на старата безразборна сеч, даже ако трябва и рушвет да плащат. Те хванали лесничея, завързали го на един дървен труп и пуснали чарка. Трионът се врязал в двата трупа - дървения и живия. Така лесовъдът предпочел да умре, отколкото да измени на закона.

А ето какво ни разказа старият беглишки лесничей Васил Вџтов, служил в Батак през 1929 година. Почти столетник, той доскоро живееше в родния си град Етрополе. Той потвърди, че хората наистина му повярвали, разбрали го и работата потръгнала. Той сам помогнал да се прокарат някои по-важни пътища. Имало наистина и такива, които заплашвали, че ще го "набичат" на дъски, но другите горяни го защитили.

От тази съпоставка се виждат две неща. Първо, това е жестоката икономическа принуда и нечовешките условия, в които е трябвало да действуват първите лесовъди на България. Второ, това е патриотизмът на тези хора, истинската им любов към трудовия народ, желанието да му служат честно, да му бъдат в помощ, без да изменят на своя дълг по запазването и възстановяването на горското богатство.

Всъщност самата власт е била заинтересувана да корумпира горските служители, да ги злепоставя и да ги поставя в положението на изкупителни жертви на своята безогледна горска политика. За съжаление, примери в това отношение има и от наше време и те ще бъдат посочени в следващите глави на тази книга.

Ето какво пише в тази връзка лесовъдът Цоню Дончев в кн.6 на сп. "Горски преглед" от 1912 година:

"Ако един лесничей стои 5-6 или десет години на едно и също място, това означава, че е податлив и преклончив изпълнител на всички партизански искания и намерения! В чепинско думата "лесничей" е синоним на крадец, рушветчия и въобще пладнешки разбойник, който безнаказано може да върши най-големите престъпления... Човек може да е свършил и 10 академии, да е най-големият капацитет по лесовъдска наука, звезду да сваля от

небето, но щом природата му е на престъпник, на артист в престъпленията, мястото му не е в нашите рогове!"

В същата книжка Христо Добрев изтъква, че "предвид ниското интелектуално състояние на селското население, което почти не знае важноста и значението на горите и масово ги унищожава... да се въведе задължително изучаване на първоначалните познания за важноста на горите и задължително преподаване на съкратена горска енциклопедия в педагогическите училища..."

В онова време уволнението на един лесничей, неговото преследване и местене се е считало за най-добър атестат за висок професионализъм и човешки морал. Лесовъдът Тодор Иванов пише в своите спомени, че още първите години на своята служба бил непрестанно местен от едно лесничейство в друго, затова, защото отказал да се подчини на незаконните искания на местен народен представител или друг властник, та получил прозвището летящият лесничей!

Така че пред българския лесничей са били открити само две възможности - професионално предателство, носещо пари, имоти, титли, високи постове и професионална чест, истинско родолюбие, чиято цена винаги е била твърде висока - преследване, премествания, мизерия, а в краен случай и изстрел из засада. За щастие огромното болшинство от нашите горски труженици са защитили с чест името на българския лесовъд. А най-достойният от тях е Васил Попов.

Васил В. ПОПОВ

Носи името на баща си - Васил Василев Попов, защото е роден на 15 октомври 1889 г. след неговото посичане от турците по време на освободителната война в 1877 година. Тогава Стара Загора е била потопена в кръв след оттеглянето на предния руски отряд. Дядото - Димитър Папазоглу, е бил богат чорбаджия, прекупчик на данъци в турската империя. Неговият син, бащата на Васил Попов, обаче още от малък е възпитан в патриотизъм. Подучен от своя учител, той скъсва гръцкото евангелие по време на тържествената великденска литургия и връчва на свещеника българско евангелие под възторжените аплодисменти на населението.

Майката на В.В.Попов, Теофана Попова, е станала учителка още на 16 години в родния си град Стара Загора, където по това време учителствува Петков Рачов Славейков. На нея е възложено да поднесе букет на генерал Гурко при освобождението на града.

По този начин още от детските си години В.В.Попов се

възпитава в духа на чистото възрожденско родолюбие. За него народните хайдути Ботев и Левски са истински кумири. Затова спомага баба му Милка Ненова. "Тя му вле с правдивата си душа, с остроумните си разкази от грозното турско и гръцко иго любов към многострадалния български народ", разказва майка му в своята книга "Кратки черти из живота и обществената дейност на лесничей Васил В. Попов от гр. Стара Загора" (1912 г.). Не е известно кой го е подтикнал да учи лесовъдство. Вероятно затова е повлияло и "слабото телесно здраве", за което споменава неговата майка.

Прегу да постъпи в прочутата за времето горска академия в Лемберг, Австро-Унгария, той съгласно изискванията прекарва 6-месечен предварителен стаж в прочутото лесничейство на граф Шварценберг в Чехия. Академията завършва с отличие в 1899 година. На 12 октомври същата година се явява на гържавен изпит и получава също отлична оценка. Съставът на комисията е Юрдан Митрев - началник на горското отделение, Георги Пападопов -

зам.-началник, Петър Беров - началник на градобитнината, Стефан Дончев - горски инспектор в София, който е първият българин с висше горско образование и Константин Байкушев - горски инспектор в Пловдив. Последният от тях - Байкушев - ще стане по-късно заклет враг на Попов.

Своята горска служба започва на 13 февруари 1900 година като лесничей в Радомир. Тук той се загържа само 1 година, 8 месеца и 17 дни. И това е най-дългият период на загържането му на едно и също място. Тук той създава първата горска култура в прочутото Голо бърдо. Тя и днес е живо доказателство за професионалната култура на Попов и пример за жизнената устойчивост при възстановяване на горите в България.

Още тук се появяват две от най-съществените черти на неговия характер - неподражаемо трудолюбие и изключителна честност. Тук той за пръв път се среща лице в лице с грозната действителност в българските гори, превърнати от властта в разменна монета за печелене на избори, в средство за бързо и лесно забогатяване, арена на безогледна корупция и продажничество. Затова и него го последва съдбата на всеки честен горски служител в България.

- Проследим ли служебния списък на Попова, пише в кн.2/1912 г. на сп."Горски преглед" Георги Петров - председател на Дружеството на българските лесовъди, ние ще видим, че той не представлява нищо друго, освен една дълга поредица от назначения, местения и уволнения. Едва установил се и започнал да развива трескава дейтелност в Радомир, местят го в Чепино; едва пристигнал в Чепино, пращат го в Алан Кайряк; още не пристигнал там, повръщат го в Батак, Провадия, в Станимъка, в Стара Загора, Варна, В.Търново, пак в Стара Загора, пак в Чепино и т.н. В един период от 6 години той е бил уволняван 3 пъти и преместван 15 пъти!

И при тези тежки условия той остава верен на своето призвание, продължава да се усъвършенствува като специалист от най-висока класа. В 1902 г. е на тримесечна командировка в Русия, а през 1909 на свои лични разноски посещава Франция и Швейцария. Следи съвременните постижения на световното лесовъдство, рефрира в своето "Бранище" най-реномираните тогава европейски и американски списания за горите, като "Лесной журнал", "Горскопромышленный вестник", "Ревю дезо е форе", "Централблат", "Силваан" и др. Владеел е добре немски, руски, полски, чехски, френски и турски. Следи конгресите на лесовъдите в чужбина. Пръв у нас съобщава за докладите на Всеруския горски конгрес от такива световни горски капацитети като Висоцки, проф.М.Щилц, Хитрово, проф.Г.Ф.Морозов и др.

Дълбоко убеден, че рано или късно България ще осъзнае потребността от гори и културно горско стопанство, Попов използва и най-малката възможност, за да проучи нашите гори, които преди това са били истинска "тера инкогнита" за горската наука. Неговите научни трудове са оценени от такъв капацитет като акад. Борис Стефанов, който в своята "Дендрология" (1934 г.) привежда научните данни на Попов за първоначалния ареал на дърбовите формации, заемащи повече от 70 милиона декара. В една статия, посветена на този великомъченик на българската гора, проф. Тодор Димитров възкликва: "Той беше истински учен лесовъд". В два от основните научни труда на В.В.Попов - "Горите в България" и "Разпространение на дървесните подбори в България", публикувани в 1906 година, се дава отговор на проблеми, които са актуални и днес. Те представляват първата

фитогеографска характеристика на нашите гори. Неговите "климатически горски зони" са толкова точно и научно определени, че и днес се използват и лежат в основата на всеки сериозен труд за горите. В своя университетски курс "Общо лесовъдство", издаден в 1979 г., акад. Мако Даков и проф. Власи Власев пишат:

"Особено място в развитието на българското лесовъдство заема Васил Попов. Той е основоположник на екологическото направление в родното лесовъдство и същевременно предтеча на съвременната наша горска типология. Още в 1907 година Попов разглежда гората като географско явление и на тази основа разработва първото горско-географско райониране на България".

И днес се удивляваме на даденото от него точно описание на ареалите на отделните горски видове у нас, като се има предвид, че по онова време горите изобщо не са били измерени и таксирани. Затова очевидно е използвал всяка възможност, каквато е имал при постоянните си местения из различните краища на страната. Главното е обаче неговата вродена дарба на учен и изследовател, неговата богата ерудиция и трудолюбие, широката му обща култура, неговото родолюбие. Всичко това е вършил без никакво заплащане, без никакви претенции за учен или за каквито и да било титли, които по онова време въобще не са съществували в България.

Крупно негово дело е очертаването на границите на дъвната "Магна силва булгарика", за което вече стана дума. Нарисуваната от него картина блестящо се потвърждава и от по-късните задълбочени и продължителни изследвания на палеоботаници, дендролози и други изследователи на първичната природа по нашите земи.

Научните изследвания на В. Попов обхващат почти всички основни проблеми на нашето лесовъдство. Те смайват с дълбочината на прозрението, което може да се обясни не само с огромните теоретически познания, но и с умението да пренесе и да осмисля чуждия опит при нашенски условия.

Например в кн.2 на списание "Лесовъдска сбирка" в една кратка статия разглежда причините са буренясване на горските сечища. Той привежда данни от проучвания на Гьотингенския университет, които показват, че във всяка гора винаги в почвата, под покроба на тръветата, има огромен запас от тревни семена. При изреждане или изсичане на гората семената избуяват и завладяват освободената територия. Това има огромно практическо значение при извеждане на сечите. За съжаление и днес някои лесовъди забравят този факт и по този начин унищожават гората, като компрометират с прекомерното изреждане на склопа възможностите за естествено самовъзобновяване.

В статията "Бъдещето на нашите издънкови гори", по-

местена в кн.1/1900 г. на сп."Лесовъдска сбирка", той подчертава, че тъй наречените "нискостъблени гори" са неестествено явление, резултат от намесата на човека, който е изсякъл първобитните широколистни гори, а после, оставени на само себе си, те се възобновяват от покарани издънки. При иглолистните видове това е невъзможно, затова изсичането води до пълното унищожение на гората, ако тя не се възобнови отново пак от семена. Но понеже у нас издънките също не са били опазвани, непрестанно са преяждани от добитъка. От това, пише той, издънките също не могат да се развиват нормално, те втрънясват и постепенно се преобръщат в кълбообразни храсти, които живеят десетки години. В заключение ни остава само да потвърдим печалния факт, че издънковите гори изчезват, пометени от повърхността на земята и че заетите от тях почви се преобръщат в пасища, гори, стръмнини и пороища".

За съжаление тази елементарна истина и днес се пренебрегва от някои висши горски чиновници и научни работници, ръководени от чисто прагматична потребност на икономиката. Истината е, че и днес продължава процесът, описан в началото на века от Попов, като огромни територии, заети от издънкови гори, по пътя на голата сеч или обречени за "временни" козарници пред лицето на цялата общественост се превръщат в съвременни "голи стръмнини и пороища". Това показва, че горският проблем у нас страда и в двете насоки - недостиг и на наука, и на политически морал.

Актуална и днес е и друга студия на Попов - "Какви са били неотдавнашните наши гори" (кн.4 на Л.сбирка, 1900 г.). Там Попов оборва становището на проф.Стефан Бончев, който в един научен доклад, изнесен в Природоизпитателното дружество (днес Българска академия на науките) твърди, че първичната растителност в Стара планина е била предимно иглолистна. Попов аргументирано възразява и доказва, че при сегашните климатически условия у нас букът е основен елемент на горските формации, а иглолистните са само примес. Ако тия иглолистни групички не бяха изсечени и унищожени, пише той, характерът на горите щеше да бъде смесен, но "аз никога не мога да допусна виреенето на смърча в чисти обширни насаждения при тия климатични условия!".

А някои съвременни ботаници, с едно закъснение от цял век, обвиняват лесовъдите, че нямали правилно отношение към проблема за бука и иглолистните!

Или да вземем такъв проблем като устройството на горите. Той също е актуален. Според Попов горите трябва да се ползват, т.е. да се сечат при строго определен порядък във времето и пространството, като за всяка гора се изработи стопански план за период от 10 или 20 години. Това е също елемен-

тарно положение в световното лесовъдство, но то бе отречено след 9.09.1944 г. по конюнктурни причини. Сега то отново се признава, но само формално, а в горите цари безпорядък.

Още по-актуална е неговата статия против принципа на финансовия турнус, сиреч максималната парична изгода за момента. А точно това е същината на тъй наречената "фирмена организация" на горското стопанство. Превръщането на горските стопанства в "горски фирми" е същото, против което В.В.Попов е ратувал още в 1904 година. Можем ли да бъдем сигурни, че и последиците няма да бъдат същите, каквито той е предсказал!

Още в 1902 година В.Попов ратува за въвеждането на стопанска експлоатация, сиреч организирана от държавните и общинските лесничейства експлоатация на горите. Осъществена три десетилетия по-късно, тази идея блестящо потвърждава далновидността на този голям лесовъд.

В тази връзка трябва да се има предвид и една забележителна негова статия, поместена в кн.4 на "Списание на Българското икономическо дружество" (1902 г.), озаглавена "Защо държавните гори принасят слаби доходи?". Той изтъква, че по принцип от горите ни не трябва да се очакват високи доходи, понеже тяхното значение не се ограничава само в принасяне на непосредствени облаги (строителен и горивен материал, паша и други второстепенни доходи), но и посредствените ползи, т.е. благотворното влияние върху климата, въздействие на разните разрушителни стихийни явления, каквито са бурите, наводненията. В някои случаи стойността на непосредствените облаги двойно и тройно надминава тая на посредствените. Това положение, потвърдено от съвременните световни оценки за стойността на горския фонд у нас, все още се приема не сериозно, а като нещо отвлечено, принадлежащо повече на пропагандата, отколкото на реалната икономическа практика на държавата.

И все пак, въз основа на приведени конкретни данни за дъбовите гори в Черноморието и иглолистните в Рилородопския масив В.Попов доказва, че доходите от държавните гори са четири пъти по-ниски от нормалните. Това може да се поправи, ако се даде на лесничея сам да организира добива на материалите, сам да ги продава на пазара и на населението. В такъв случай кражбите ще достигнат "своя минимум"; дървесината ще се използва рационално; горскостопанските работи ще се извършват на научна основа. За пример В.В.Попов посочва резултатите от своя опит в чепинските държавни гори, "макар и само за няколко месеца, благодарение на вилнеещото партизанство в този край, което способствува за скорошното ми преместване". Той продължава този опит в Лъжденското лесничейство. От една партида дървета, маркирани на корен, които отсякъл и извозил на временен склад в гората, реализирал 5600 лева или 4400 лева чис-

та печалба за държавата, вместо 1600 лева тарифна такса на корен при етатната и тръжната система. Три пъти повече!

След завръщането си от Украйна той публикува някои резултати от масовото загиване на борови насаждения и предупреждава нашите лесовъдци да не засаждат бор в равнината. Едно предупреждение, чието пренебрегване води до големи загуби и днес.

В трудовете на В.В.Попов важно място заема и проблемът за пашата в горите. Още тогава той е разбрал, че без регламентиране и постепенно премахване на горската паша, не е възможно да се осъществи истинско горско стопанство в България. Същевременно, бидейки реалист, той изтъква, че при тогавашното положение на българския селянин това е невъзможно. Истинското решение според него е само изграждането на модерна фуражна база за нашето животновъдство, превръщането на пасищата във високопроизводителни ливади, приложението на агрономическата наука за тяхното рационализиране.

За съжаление и днес този въпрос не само не е намерил решение - той даже не е помръднал от състоянието, в което го е намерил преди век лесовъда и общественикът Попов.

Васил Попов обаче много добре е разбирал, че в онези години най-важното е било да се спасят горите от настъплението на горските капиталисти, от тяхното разграбване и байганьовската безпардонност на тогавашната власт. Ето защо в течение на 5 години, от 28.IX.1906 до 1.IX.1911 г., издава на свои разноски списание "Бранище". Мотивите за това се виждат най-добре от неговото заявление до министъра на земеделието и горите Ляпчев, публикувано в брой 5 от 25.I.1910 г. Там се казва: "При това плачевно положение на горската служба, считам за невъзможно да остана по-нататък на служба под Вашето управление и Ви заявявам, че преставам да бъда Ваш чиновник. Предполагам, че като журналист и редактор на "Бранище" ще допринеса за горското дело по-голяма полза, отколкото като чиновник на едно управление, гдето безхарактерността се насърчава, гдето престъпниците се повишават и покровителстват, гдето бездарността и флагрантното неразбиране на специалността се счита за достойнство".

"Бранище" е образец на воюваща горска публицистика. Неумолимо и безпощадно, с конкретни факти и документи В.Попов разобличава незаконните сечи в баташките държавни гори, злоупотребите в чепинските, беловските, Лонгоза, Странджа. Впрочем ето и самата програма на списанието, поместена в неговия първи брой:

"1. От всички страни се говори и пише, че горите в България са изложени на ужасни опустошения. Самото Министерство на търговията и земеделието не отрича този грозен факт из

нашия политико-икономически живот.

2. При това положение на горите ни обществото изисква да бъде напълно осветлено за съдбата на едни имоти, изчезването на които гибелно ще се отрази върху благосъстоянието на селското ни население, въобще върху икономическия напредък на цялата ни страна.

3. За да се опустошават горите в България способствуват множество фактори, повечето от които, особено за по-широките кръгове от съзнателното ни общество, са или неизвестни, или пък тъмни поради своята особеност.

4. Ние си туряме за задача: да разгледаме тези фактори по-обстоятелствено в колоните на списанието си, като същевременно ще се постареем доколкото ни позволяват силите, да укажем и мерките, които ще трябва да се предприемат за отстраняването им, или пък за смекчаване на тяхната вредност. В тая трудна задача ще се ръководим от началото на "СИНЕ ИРА ЕТ СТУДИО", т.е. никому няма да угодничим и никого няма да разгневяваме, ще третираме напълно обективно въпросите по това нещастно наше горско дело".

В статията "Горите в България", поместена в брой 2, се казва между другото:

"Преди години, във времената на фаталното турско робство, когато икономическите условия са били в първобитното си състояние, при едно малочислено население, страната ни е представлявала едно обширно зелено море, в което тук-таме са се мяркали заселените места. Планините ни са били покрити с непроходими девствени букаци и иглолистни гори, в които са намидали убежище от неприятеля нашите прадеди. За тези гори не само говорят с възхищение някои от класическите римски писатели, но и летописците на кръстоносните походи с възторг се произнасят за нашите обширни гори, през които не един път са бивали из засада избивани цели партии от кръстоносната армия. Тази е славната СИЛВА БУЛГАРИКА, страшна, непроницаема, главната помощница на прадедите ни против системните нападения на византийците и в която цар Никифор си намери смъртта.

Но какво е останало понастоящем от СИЛВА БУЛГАРИКА.

Твърде жалки останки, за голямо наше и на бъдещите ни поколения съжаление...".

"...Погледнете оголените планински склонове по цялото южно продължение на Стара планина; погледнете Искърския пролом с оголените си страшни канари, които при всеки пороен дъжд причиняват постоянни загуби на железопътното управление; погледнете трънските, царибродските, чепинските, искрециките и босиленградските планински склонове, където населението не мо-

же да получи никаква реколта от нивите си поради постоянните порои, идещи от оголените ребра на планините и е принудено към масово изселване към полетата на България и ще разберете тогава огромното *посредствено* значение на горите ни, т.е. какъв важен фактор са в икономическото развитие на страната ни...".

"...И защо всичко това? Причините не са много. Те се заключават в следващите няколко точки:

1. Примитивността на земеделието и скотовъдството ни.

2. Липсата на съзнание в селското население за важното значение на горите.

3. Неустановеността във владенето на горите и произхождащите от това спорове.

4. Неуравновесеното вътрешно политическо положение на страната ни (вилнеющето партизанство, основният принцип на което е неизбиране средства, за да достигне властта и се задържи).

5. Липсата на добра горска организация, липсата на талантливи и подготвени лица, които да ръководят делото.

6. Подобрението на комуникацията в горите." Повечето от тези точки за съжаление и днес в една или друга степен са запазили своята валидност за горското дело в нашата България".

В книжка 5/1904 г. на "Бранище" В. Попов прави коментар върху окръжно номер 4316 от 4 март 1904 до лесничите в страната, подписано от министъра г-р Никола Генадиев и началника на горското отделение К. Байкушев. По повод на обвинението, отправено към служителите по места авторът пише:

"Тежък, непоносим упрек, едва ли не присъда, която би наложила печата на престъпността върху цялото съсловие интелегентни хора пред очите на незапознатото добре с детайлите на българското горско стопанство съзнателно общество". И понататък:

"Този лесничей, който лично се противопостави против тези опустошения, веднага бива представен от партийните бюра за неблагонадежден и уволняван, а най-малко преместван. При всеки едни избори - завежданите лесничейства от по-самостоятелните лесничей биват за 2-3 месеца оставени без лесничей и населението свободно хазайничи в горите. През 1903 г. г-н Генадиев, авторът на това окръжно, бе повикал на "заятие" 15 лесничей, лесничействата на които цели 3 месеца се завеждаха от стражарите. Но въвн от всички изложени по-горе непреодолими пречки, които отнемат на добросъвестния лесничей възможността за каквато и да била ефикасна борба, питаме г-н министъра на търговията и земеделието, г-н Генадиева и неговите съветници г-н Байкушева и г-н Брънчева, авторите на това макиавелско окръжно да ни кажат: може ли да се иска от един лесни-

чей доблест при изпълнение на дълга, когато:

1. Вие уволнявате всеки лесничей, който искрено се старае да приложи закона и когато се яви при Вас с обяснение, отговаряте му: "Не трябва строго да прилагате закона - "Законът е парцал, законът го правя аз" - Вие ли се намерихте да запазите горите, които от столетия съществуват!"

2. Назначавате за горски инспектори и лесничей явни престъпници, които са вземали най-дейтелно участие в унищожението на горите, които наградихте и с медали за гражданска заслуга! (Б.А.: Същото става понякога и в наше социалистическо време, бай Василе, но не само с медали за гражданска заслуга, а със звание "Заслужил лесовъд", за което се заплаща от бюджета пожизнена рента от 60 лева на месец!).

3. Когато върху рапортите на лесничеите, с които донесат, че окръжните управители вместо предвидените от закона 400 лева годишна заплата за общинските стражари, предвиждали по 200-300 лева, правят невъзможно служенето на стражата, горите остават без стража и се опустошават, министърът, г-н Генадиев тури резолюция: "Какви глупави искания!"

4. Когато конфискуваните с хиляди кубични строителни материали и траверси от иглолистните гори, сечени чрез погловни кражби от родопското население, биват освобождавани преди изборите...

5. Когато, за да се избере братът на министъра на горите г-н Генадиева за народен представител в Пещерско, разрешава се от самия министър чрез г-н инспектора Цачева и лесничея Заекова изсичането на хиляди кубични суров материал и преобръщането на хиляди декара млади борови насаждения в "турски гробища", както се изразяват лицата, които са ревизирали тези печални местности и награждават виновниците.

6. Когато се налагат най-незначителни глоби на стотици кметове, нарушители по чл.55 от закона за горите, за извършени от тях грамадни нарушения; за изсечени и изкоренени десетки декари гори по заповедта на разни кметове, налаганите от г-н Генадиева глоби не превишават 10 лева".

Ето и някои извадки от специалната рубрика - "ВЕСТИ ИЗ НАШИТЕ ГОРИ".

Пишат ни от с.Голямо Белово: Видни търговци от нашето село, стреснати от влизането в сила на новия закон за горите, член 31, ал.2, който член, приложен с нужната строгост туря точка на досегашните кражби в обширната ни иглолистна гора, решиха и извършиха следующото: Наеха около 300-400 души работници македонци и шопи от Босилевградско с условие в разстояние на една седмица да повалят 10-15 хиляди борови дървета в местностите Ливада бачия, Самарското дере, Митиризите, Бакица и др.

Тези неколкостотин работници в разстояние на няколко нощи извършиха бляскаво възложената им работа и изчезнаха като "МИРНИ РАБОТНИЦИ" по околните села и дъскорезници. Горската власт, без знанието на която не можеше да се извърши подобно нечувано по своите размери горско нарушение, веднага обяви всички тези дървета за "конфискувани", разпорежда да се измерят - оказаха се 25 000 кубика, т.е. половината от запасите на тези насаждения повалени!

Министерството на търговията и земеделието и досега не е счело за нужно да ревизира гората и да открие виновниците за тези огромни нарушения. При тази огромна кражба, вместо да разпорежи: да се спре по-нататъшното работене на дъскорезниците (с тази мярка населението на с.Белово не страда, защото дъскорезниците са собственост само на няколко богати търговци, експлоататори, напр. само Санго Томов има 10 дъскорезници, а останалите по две-три) и влизането в гората, въобще да спре експлоатацията в един период от 10-20 години, понеже е полудевастирана, рискува в скоро време да се преобърне на пасище и сипеи - не само не е разпоредило да се продадат на публичен търг тези 25 000 кубика първокласен боров и смърчов материал (щяха да се намерят десетки търговци, които да дадат по 7-8 лева за кубик), т.е. да получи държавата около 180 000 лева - а е предписало, на общинския лесничей да ги отстъпи без търг на притежателите на дъскорезниците - търговците (самички те подли нарушители) срещу 3 лева кубика!

Ощетен е държавното съкровище с една огромна сума!
БЕЛЕЖКА НА РЕДАКЦИЯТА: Опасенията на нашия дописник напълно се оправдават: във всички иглолистни гори, особено в Чепинско, населението чрез подобни кражби от *неизвестни* нарушители се снабдява с хиляди кубика зелен, незаконно сечен материал, унищожава тук-там запазените от провидението насаждения."

Към тази бележка на редактора отпреди 74 години ще притурим и една наша бележка с днешната дата. Същото се върши и сега в прочутата Баташка държавна гора, наричана още Беглишка, а днес - "Васил Коларов". Там не само Попов, но и всеки грамотен горски надзирател би разпоредил НЕЗАБАВНО СПИРАНЕ НА СЕЧТА! Горското управление обаче притуря всяка година по 2000 декара нови голи сечища към невъзобновените 25 000 декара стари сечища, наистина Беглишки пасища. Но кой ще ни чуе, щом това "удобно" лесничейство дава най-големия "добив" от 62 500 кубика от всички останали родопски гори, ПРОТИВНО НА ВСЯКА НАУКА И РАЗУМ!

Но кой ще ни чуе! Така че ето, и след сто години, уважаеми В.В.Попов, няма никаква гаранция относно горската култура, горската наука и горския морал в нашата бедна България!

Подобни съобщения за нарушения и унищожаване на горите със знанието и под прикритието на самото министерство и неговото горско отделение се сочат и за гържавните гори в Странджа планина, Пещерския горски район, Лонгоза и пр.

Ще приведем извадки и от статията "Ужасното опустошение на Рило-монастирските гори" в броеве 3-5 на списанието от 1907 година.

* В брой 2, год.7 на списанието на Българското икономическо дружество бе поместена статията ми "Концесионната експлоатация на Рило-монастирските гори". В нея по един твърде кратък и ясен начин се изтъква пълната несъстоятелност на поемните условия, по които е отдадена на 20 години концесия на Бр. Балабанови от София експлоатацията на тези единствени, може би, понастоящем девствени иглолистни гори, значението на които, благодарение на крайното охранително положение на склоновете на Рила планина, които те покриват (45 градуса стръмнини, които при най-малкото обезлесяване, благодарение на лесноизмиващата се почва, се преобръщат в периметри на дивни планински потоци, причиняващи големи наводнения по най-плодородните части на Кочериновската планина) е просто неоеценимо, още повече, че представляват един от векове запазен обществен имот, непосредствените приходи от който биха служили и служат не само за поддържане на една със славно историческо минало ставропигална обител, но и за подпомагане на много други учреждения на светата църква.

По-нататък се сочат основните недостатъци на тази концесия от тогавашния началник Константин Байкушев, която е "РАВНОСИЛНА НА ИЗДЕВАТЕЛСТВО НАД МАНАСТИРСКИТЕ ГОРИ":

"Неравномерно, безсистемно изсичане първите пет години по 15 000 куб.м дървесна маса, а останалите 15 години по 75 000 куб.м, количество, което свършено не съответствува на оборота - приръста на цялата гора, който според приблизителни изчисления едва възлиза на 20 000 кубика годишно!

Следователно не се сече това, което приръства гората, т.е. етата ѝ, а самият основен запас, който по начало съобразно елементарните изисквания на финансовата наука и горския закон е нарушим".

И тук трябва да прекъснем уважаемия автор, защото и днес, половин век след писаното в "Бранище", не само не се спазват у нас ЕЛЕМЕНТАРНИТЕ ИЗИСКВАНИЯ НА ФИНАНСОВАТА НАУКА И ГОРСКИЯ ЗАКОН, но тези изисквания бяха отречени от самото министерство.

* "2.Задължението на концесионера да отсича всички чамо-ви дървета, находящи се в горите на Рилския манастир, от 30 см нагоре, мерени заедно с кората на метър и тридесет сантимет-

ра от земята.

...Какъв ще бъде резултатът, ако изцяло буквално бъде приведен в изпълнение този твърде категоричен, ясен член на поемните условия?

...При тая крайна охранителност и в някои места пълна дозрелост на отгадените под концесионна експлоатация излолистни гори, щом се изсекат всички тия гървета, рискуваме да направим невъзможно естественото възобновяване, понеже потънките от 30 см в диаметър гървета, които ще останат, НЕГОДНИ СА ЗА ОБСЕВ, СЪС СЛАБО РАЗВИТИ КОРЕНИ, обикновено приглушки (приглушени от по-старите и неспособни за обсев гървета), които освен ГДЕТО СА В НЕДОСТАТЪЧНО КОЛИЧЕСТВО, но като растящи под закрилата (сянката) на преобладаващите гървета, след внезапното им откриване под прякото действие на светлината и бурите, не само корените им ще престанат да се развиват, но ще бъдат пречупени от силните ветрове.

Този процес, благодарение на неразумната досегашна експлоатация и разните каламитети, настъпва и продължава да настъпва бързо и сега ще намерите цели местности (Велилак, Шереметов ендек, Имишлъка, Дяволските води, Ломница и другаде, където сега сече предприемачът) гдето букът, трепетликата и брезата съставляват болшинството под възрастните разрежени чамови насаждения, цяла почти подраст и ако се изсекат регкостоящите над тях и размесени с тях борови и смърчови гървета, **ЩЕ ПОЛУЧИМ САМО МАЛОЦЕННИ ТРЕПЕТЛИВКОВИ, БУКОВИ И БРЕЗОВИ ШУБРАКИ, ЩЕ ЛИШИМ СЛЕДОВАТЕЛНО СТРАНАТА ОТ НАЙ-ЦЕННИТЕ ДЪРВЕСНИ ГОРСКИ ПОРОДИ**".

Приведохме тези широки изважки, за да види читателят един образец от публицистичното майсторство, когато горският анализ и горската наука могат да се направят разбираеми и за най-неграмотните в тази област читатели!

Това е пример и за голямата ерудиция и професионализъм на автора. Неговите предвиждания по един фатален за гората начин се сбъднаха! **РИЛОМОНАСТИРСКАТА ГОРА, НАЙ-ВЕЛИЧЕСТВЕНАТА, ОЦЕЛЯЛАТА В ПЕТВЕКОВНОТО РОБСТВО, ПОНЕЖЕ Е БИЛА ПОД СПЕЦИАЛНАТА ЗАКРИЛА НА СУЛТАНА, НАИСТИНА БЕШЕ СЪСИПАНА ОТ БАЛАБАНОВАТА КОНЦЕСИЯ!**

ТОВА Е ЕДИН ХАРАКТЕРЕН ПРИМЕР ЗА ТЪРГОВСКО ГОРОЛОМСТВО!

За съжаление, вече имаме и съвременен пример на "СОЦИАЛИСТИЧЕСКО" ГОРОЛОМСТВО - БАТАШКАТА ДЪРЖАВНА ГОРА, ЗА КОЯТО ЩЕ СТАНЕ РЕЧ ПО-НАТАТЪК. За да спаси тези гори, В.Попов води смела и последователна битка. На 15.II.1911 г. един народен представител внася в Народното събрание интерпелация за престъпленията в горите, но новият министър Ляпчев прехвърля цялата отговорност върху г-р Никола Генадиев, кой-

то и без това е даден под съг. Така Ляпчев защитава Байкушев, който е протеже на царя. Това е втората интерпелация до Народното събрание по горските проблеми, също така подготвена от В.Попов.

Всичките книжки на списанието са един ценен документ за българската история, защото съдържат конкретни данни и точни анализи от един честен и висококвалифициран специалист. В тях се дава пълна картина за гороломната същност на българската буржоазна горска политика.

Освен своето частно списание В.Попов печата и в други вестници, включително и партийни, когато са в опозиция, макар че когато дойдат на власт, започва да воюва и срещу тях. Такива са "Пряпорец", "Камбана", "Ден", "Списание на българското икономическо дружество" и др.

В тази битка за българския лес В.Попов не щади никого, но най-взискателен и безпощаден е той спрямо висшите горски чиновници от Централното управление, които разобличава в безпринципност, карьеризъм, професионално и национално предателство.

Не е пощаден и самият цар. В две последователни публикации от 25 януари и 15 май 1910 година, под ироничното заглавие "ЦАР ФЕРДИНАНД КАТО ЛЮБИТЕЛ И ПОКРОВИТЕЛ НА БЪЛГАРСКИТЕ ГОРИ" В.Попов привежда редица факти за разхищения на националното горско богатство, извършени под "върховната" закрила на величеството и неговите слуги. Има данни, че Фердинанд е замесен и в Балабановата концесия и че именно с предизвиканите интерпелации в Народното събрание В.Попов е събудил злобата на двора, предрешил е и собствената си гибел. В споменатата статия Попов пише, че цар Фердинанд няма право да чете морал на българския народ, докато не заплати незаконно доставените от Байкушев дървени материали за неговата резиденция в Кричим. В друга статия, поместена в брой 10 на същата година, след като помества поздравителното писмо на царя до лесовъдския конгрес, В.Попов го съпоставя с фактите по унищожението на горите, аферите, които се извършват под закрила на короната. Постава въпроса "ИСКРЕНА ЛИ Е ТРОГАТЕЛНАТА, УМИЛИТЕЛНА ЗАИНТЕРЕСОВАНОСТ НА ЦАР ФЕРДИНАНД КЪМ ТАКА НЕМИЛОСТИВО ОПУСТОШАВАНИТЕ ГОРИ". Пак там цитира вестник "Камбана", че в двора се вършат злоупотребления, които не могат да бъдат подложени на контрол от финансовите власти на страната. По този начин Попов проявява по-голяма прозорливост от тогавашните политици, като е предугадил в лицето на Кобурга един лицемер, скрит враг и предател на интересите на България, в същото време, когато партийни лидери са му лизали подметките, декларирали са безусловно верноподаничеството.

По този начин обаче В. Попов системно и неотменно печели омразата на Фердинанд, печели един коварен и безпощаден враг, който рано или късно ще "му плати".

Други такива врагове са министър д-р Никола Генадиев, началникът на горите Константин Байкушев и търговецът Илия Киселов, притежател на дъскорезница и фабрика за прозорци, врати, паркети, мебели и пр.

Цялата първа годишнина на "Бранище", а и следващите са изпълнени с разобличения на техните афери. Под форма на "суха и паднала маса" министърът и началникът на горите са отпуснали на Илия Киселов хиляди кубици здрава дървесина от зелени дървета и то по намалени такси. Това става в гората "Селкюприя", една гора "съвършено девестирана от горски пожари, където всяко зелено дърво трябва да се пази за семе".

За да разкрие тези връзки, В. Попов публикува едно писмо на Киселов, адресирано до Байкушев с интимното обръщение "Драгий Шопчев". В което се разкриват тесните връзки между търговеца и управляващата горска клика.

Така в лицето на Киселов лесовъдът вербува още един свой потенциален убиец.

Но той не спира дотук. Широко място се отделя по страниците на "Бранище" и на прочутата афера "ШАРЛ и ЖАН". Касае се за подкупи на австрийска фирма, доставяща оръжие и патрони за България, изплащани на висши военни от правителството на Рагославов. В тази афера е замесен и прословутият генерал Рачо Петров, чиято жена Султана е известна като "първа" приятелка и метреса на Фердинанд. Австрийските подкупи са прехвърлени чрез търговеца Илия Киселов.

Така се очертава един трети смъртен кръг около В. Попова: Киселов - двореца - генерал Рачо Петров.

В брой 15 от 1985 г. на в. "Антени" журналистът Васил Топалов обвинява генерал Рачо Петров като организатор на убийството на Попов с помощта на македонски наемници, пряко свързани с Министерството на войната. Там се подмята, че уж генералът го извършил за отмъщение, защото неговата фамилия имала фирма за търговия с дървени материали. Авторът не привежда никакви доказателства за това свое твърдение. Всъщност генерал Рачо Петров никога не се е занимавал с горско предприемачество. По-вероятно е, че той е участвувал в организацията на убийството, воден от чувството на мъст, както и да угоди на двореца и на своя приятел Илия Киселов.

За съжаление и това е само една хипотеза, защото горската ни история наистина Е ТЪМНА!

Трябва да кажем, че В. Попов е имал възможност и за друга кариера. Виждайки неговата начетеност, неговата ерудиция и европейска култура, предлагат му да стане директор на износа,

една висока за времето дължност в тогавашното Министерство на търговията и земеделието. Той обаче отказва, като в писмо до свой приятел пише: "Искат да ме подкупят, за да мълча, но аз няма да мълча!"

В едно писмо до Министерския съвет той пише: **НЕ ИЗНАСЯЙТЕ ДЪРВО, ЗАЩОТО ЩЕ ДОЙДЕ ВРЕМЕ ДА ВНАСЯТЕ ВОДА ЗА ПИЕНЕ!** Едно страшно пророчество, което пред очите ни е на път да се сбъдне!

Със своите огромни познания в областта на горската наука, той още в началото на века е разбирал огромното значение на горите за живота и съдбата на нашия народ. Още в 1900 г, реферирайки една статия на английския учен Томсън, който твърди, че при тогавашните темпове на лесоизтреблението само след 400 години човечеството ще остане без кислород за дишане, Попов пише: "Ако горите в нашето княжество бяха едничките резерви за кислород, сигурно този период би изпреварил неколкостранно, защото ние най-много унищожаваме горите!"

Дълбоко убеден в тази съдбовна роля на зеления щит на нашата страна като истински родолюбец, той всячески се бори против гороломството на тогавашната власт.

Васил Попов си дава сметка, че може да бъде убит. Опити са били вече правени, както и многобройни заплахи. Освен това, вече е съществувал мартирологът на простреляните и посечени лесовъдци на друг един борец за горите, лесовъда Васил Разсуканов, той пише: "В БОРБА С ТАЯ КОРУПЦИЯ СА НЕОБХОДИМИ ЖЕРТВИ И ДОКАТО ТЕ НЕ СЕ ДАДАТ, НИКОГА НЯМА ДА СЕ ОПРАВЯТ ГОРСКИТЕ РАБОТИ В НАШАТА НЕЩАСТНА СТРАНА!"

Това е най-страшният негов завет. Той, за съжаление, все още е в сила. Защото всеки лесовъд и днес, ако иска да остане верен на своя професионален дълг, трябва да се бори с дела и слово, с риск да бъде ако не убитан и прострелван от засада, то най-малко уволняван, преместван, понижаван, унижаван...

След като си подава оставката пред новия министър на търговията и земеделието Ляпчев на 28 декември 1909 година, Васил Попов се отдава на земеделие в село Малко Кадаево, където притежава имоти, наследени от грядо му Димитър Папазоглу. Следващата 1910 година развива трескава деятелност и в тази област, като създава земеделско гружество, което за пръв път гостава железни плугове, вършачки и гружи машини. През 1911 година е назначен нов министър - Димитър Христов, който единствен в цялата ни история заявява: "Аз с горите политика няма да правя!"

Свързан на живот и на смърт с горското дело, В.Попов пожелава да се върне отново в горите. Големците от горското отделение обаче категорично отказват да бъде назначен в министерството, както е обещано на министъра. Вместо това го

изпращат с "повишение" в Чепино. Писмото под №238 от 5.11.1912 година е подписано от К.Байкушев. Хасковският народен представител Васил Милев го предупреждава, че там се подготвя неговото убийство. С думите "жребият е хвърлен", Попов заминава. В писмото си от 23 август 1911 година той пише на министъра: "За да не бъда обвинен в нежелание да работя, заявявам, че ще приема всяко назначение." Той трябва да защити своята чест срещу козните на своите врагове, които го обвиняват точно в това - нежелание да работи и интригантство. Точно това се използва, за да го вкарат в капана. Убийците бързат, защото Васил Попов е главният обвинител по делото на бившия министър г-р Никола Генадиев.

В спомената книга майката на В.Попов пише на стр.116:

- Нека всеки си състави понятие защо В.Попов вместо да бъде преместен в София, според даденото му тържествено обещание от министъра Христова, в отсъствието на последния, главният инспектор Байкушев мести Попова в Лъджене и го ПОВИШАВА. Читателю правдивий! Чуй - повишава го! Защо? - за да го прикове на поста му, докле куршумът излее зловецата си пелен..."

Ето и живата картина на убийството, описана от очевидец - редактора на списание "Горски преглед" Георги Петров.

- На 2 февруари 1912 г. в 7 1/2 часа вечерта обикновените посетители на хотел "Македония" в Лъджене вече привършиха своята вечеря. По-голямата част от тях се бяха оттеглили от масата за вечеряне и бяха се разположили на групи около съседните маси, гдето едни четяха вестници, други прекарваха времето си в игри, трети водеха оживени спорове по злободневните въпроси. На масата за ядене бяха останали само лесничият Попов, управителят на митницата Чиков и пишуцията настоящите редове, който довършваше вечерята си...

Ненадейно, като изпод земята, чу се един тъп гърмеж и инстинктивно всички наскочаха и взеха да се питат "какво стана?". В това време стана от стола си и Васил Попов и без да дозира случилото се и той като другите запита - какво става. След няколко секунди обаче той разбра "какво бе станало" и, като се хвана за гърдите, потегли бързо към вратата. Ала ударът беше добре премерен и не му даде да отиде много далече. Не стигнал още до вратата на хотела, той падна и от устата му бликна ясно димяща кръв..."

За убийството на В.Попов съществуват различни версии. Едно е безспорно, че това е предварително замислено и организирано политическо убийство.

Но макар и мъртъв, Васил Попов остава страшилище за своите врагове. Те се боят от неговите гневни разобличения, затова органът на националибералите в. "Воля" го обявява за ЛУД.

Неговите врагове бяха безбройни - старите партии, които развъртаха народа, превръщайки горите в разменна монета за печелене на избори; горските търговци и предприемачи, които безпощадно разграбиха националните горски богатства; висшите горски чиновници, които продаваха своята съвест; и не на последно място - дворецът. През 1986 година г-р Ана Костова от Стара Загора, чиято майка Ница Ненова е сестра на Теофана Попова, е запасила много спомени за своята леля. Тя твърди, че до септия си дъх Попова е считала цар Фердинанд за главен убиец на нейния син.

Все пак трябва да се отговори на въпроса, дали В.В.Попов е бил ЛУД, както твърдят неговите морални убийци и след смъртта му.

Вече разказахме за неговите научни разработки, толкова задълбочени и солидни при онези примитивни условия, блестящо

потвърдени в днешно време, което показва, че той е бил не само нормален, но и умен, талантлив изследовател.

Но може би той е бил едностранчив и краен в своите оценки, "черноглед", както е модерно да се казва сега. В това отношение най-сигурен свидетел може да бъде един от личните му врагове, Стоян Брънчев, дългогодишен ръководител на горското дело в България в онези години. Ето какво пише той в своя капитален труд "Горите и горското стопанство в България", издаден в 1918 година, за който Брънчев е провъзгласен за редовен член на Българската академия на науките, първият наш горски академик:

- Наистина тия цифри, както повечето статистични данни у нас, не се отличават с желаната вярност - за това аз споменувам и в текста на работата - но, събрани и проверявани по горния ред, тия цифри във връзка и с моята четвъртвековна непрекъсната дейност в нашето горско дело, мисля ми дават възможност, да представя нашите гори и горското стопанство в истинския им образ.

Както ще се види, ТОЯ ОБРАЗ Е МРАЧЕН, НЕГОВИТЕ ЧЕРТИ НАВЯВАТ ГОЛЯМА БЕЗНАДЕЖНОСТ ДОСЕЖНО БЪДЕЩЕТО НА ГОРИТЕ (курсивът мой - б.а.), но тоя образ е верен, защото е рисуван върху истинското положение на горите...

- Целта ми само е да изтъкна, че бъдещето на нашите гори е много грозно и че това заключение почива на истинското положение на горите. Убеден съм обаче, че ако влиятелното общество в управлението на страната се вгледа по-дълбоко в образа на горите и ако то прецени работите тук с истинската им стойност, горите ни ще се спасят и страната ще се предпази от катастрофи".

В тази насока могат да се приведат безброй цитати и от други автори, както това вече направихме на места в предходните страници на настоящата книга.

Тук трябва да отговорим и на някои еснафи от тогавашното и сегашното време - А БЕ И ТОЙ СЕ БОРИЛ ЗА КОКАЛА!

Непонятен ще остане Попов за карьериста и еснафа. Как може нормален човек да се откаже от висок пост в името на една идея, ще кажат те и всеки бай Ганю, който смята че родолюбието и чистия патриотизъм са празни думи.

Как може един нормален млад човек да се откаже от радостите на живота, да пренебрегне любов, лично щастие и кариера, за да брани гората в една страна, все още дивашка и първобитна по отношение на горската ни култура.

Още по-голямо е удивлението, като се напомни, че той е бил много богат човек и въобще не се е нуждаел от чиновническа заплата. Та той е внук на най-богатия човек в Стара Загора, Димитър Папазозлу, който според думите на д-р Ана Косто-

ва е оставил на единствения си внук цели торби жълтици и имоти в Кадиево. В.В.Попов е притежавал дори и в центъра на града имот, също от дядо си, там дегто е днешното сиропиталище с площ над 50 декара.

След смъртта на В.В.Попов майка му изгражда едно огромно сиропиталище за девойки, което и днес респектира със своята импозантност. С това богатство тя издържа дълги години и сиропиталището, и старчески дом, помага на бедни и нещастни хора.

И този богат човек, млад интелегент, начетен, владеещ няколко езика, който е обиколил Европа и познава достиженията на човешката цивилизация, тръгва да рендосва голите дъски в една дървена барака в най-затънтените дерби на Странджа!

Той пренебрегва даже явните заплахи и предупреждения, пренебрегва собствения си инстинкт за самосъхранение, за да изпълни своя професионален дълг, за да защити своето човешко достойнство! Но защо толкова да се чудим, та нали най-достойните родолюбци на България и преди и след Освобождението са наричани "чапкъни", "нехранимайковци"...

Егничкото възможно обяснение е в дълбокото му научнообосновано убеждение, че без гори страната и народът ни са обречени на гибел. А също така и прозрението, че "без жертви няма да се оправят нашите горски работи...". Цялата му трагедия е, че се е родил твърде рано, като някаква бяла врана, чужда, невероятна, враждебна за своето време! Погубва го фанатичната му убеденост в една идея.

Така той се превръща в знаме на една кауза, национална, вечна и съдбовна за българския народ!

В некролога, издаден от Дружеството на българските лесовъди, поместен в кн.2 на сп."Г.преглед" от 1912 година се казва:

- Още една скъпа жертва, още една незаменима загуба за горското ни дело. Неуморният ратник за повдигане на горското ни дело, неустрашимият борец за правдата, неумолимият защитник на горите В.В.Попов... Угасна оня, който с безкористността си даваше пример на младите, загина оня, който с неизчерпаемата си енергия вдъхваше уважение между по-старите! Падна жертва на дълга си, умря, като войник на поста си, тъкмо в момента, когато България има нужда от честни борци, от предани дейци, от безукоризнени служители...

Но нека злодеите, които туриха тъй рано край на скъпоценния живот на младия български лесовъд, не мислят, че с това са турили край на делото, на което той служеше. В.В.ПОПОВ УМРЕ, НО ИМА ХИЛЯДИ ПОПОВЦИ, КОИТО ИДАТ СЛЕД НЕГО И КОИТО ЩЕ ГО ЗАМЕСТВАТ ОЩЕ ПО-ДОСТОЙНО!

Ето как се посреща тази смърт от обикновените лесни-

чеи от онова време:

- Вън бесней вихърът и гони цели облаци по залеген сняг, по опожарените върхове на Родопа. Далеч по стръмната пътека се забелязва, че слиза конник, а ето след него и върволица коне, привързани един за друг, кривят се зад някои групи борика, пак се покажат, пак се скриват. Сърцето тръпне в ожидание: се някаква вест от живота в равнината може да се очаква от ездача куцовлах, или писмо, или вестник!... Но ето близо е вече - ясно се вижда, че морният конник е дал воля на коня да избира път. Останалите животни след него кривят ту наляво, ту надясно.

Се някоя вест от равнината ще дойде!

Вън бесней вихърът и гони цели облаци залеген сняг от опожарените пространства на Родопа. Наголу по стръмната пътека се губи редицата на отминалия керван, ту се скрие зад някоя група дървета, ту пак се мерне. Вилицата ще заличи следите на морните животни по снега и ние ще останем тук със страшната вест от равнината, че още един от нашите колеги е убит от вражеска ръка, като доблестен воин на своя пост в Чепино.

Вилицата ще заличи следите на кервана, по който се получи грозната вест; времето ще заличи следите на мъченически пролятата кръв; един нов гроб ще се нареди мълком между хилядите такива и само смелите слова на доблестния страж на горите ще останат завинаги в сърцата на всички ратници на делото, за което той положи живота си. Вечная памет незабравимий колега!

4.II.1912 г. Куртлуджа (Сред Родопите) минчо Дилянов.
(Горски преглед, кн.3, 1912 година).

Минчо Дилянов по същия начин посвещава целият си живот на българската гора, воювайки до септия си гъх срещу претъпната буржоазна власт, която също го мрази и води в черните списъци на най-заклетите си врагове. Той е един от основателите и ръководителите на Горския кооперативен съюз, който защитава не само горите, но и бедното отрудено планинско население чрез така наречените трудово-производителни горски кооперации.

През 1934 година Дружеството изгражда паметник на В.В.Попова в Парка на свободата, близо до няколко мамонтови дървета, посадени от ръката на героя. При откриването на паметника на 24 юни 1934 година Тома Захариев произнася реч, в която между другото се казва:

"Нещастни убийци! Те мислеха, че с убийството на Попова, ще убият и делото на което той служеше, че с неговото премахване, ще премахнат и закона, който той изпълняваше. Но каква горчива измама. Попов умре, но законът не умира, както няма да умре и делото, което той защитаваше. След него дойдоха де-

сетки и стотици Поповци, които ще продължат подхванатото от него дело, които ще поведат още по-ожесточена борба с развилата, против която той се бореше!"

(сп."Г.презлед", кн.7, 1934 г.).

На 2 февруари 1987 година на официално тържествено събрание, посветено на 75-тата годишнина от гибелта на героя, в доклада, изнесен от автора на тази книга между другото се казва: "Ние и следващите поколения горски дейатели винаги ще се нуждаем от теоретическата и морална подкрепа на Васил Попов, защото още много усилия са необходими, за да се възстанови в пълна мяра величието на древната Силва Булгарика, за която мечта, за която се бори и умря В.В.Попов!"

Така Васил Попов се е обезсмъртил в националната ни памет, като вечен и вдъхновяващ пример за една справедлива, патриотична и хуманна кауза. С безсмъртие, което се отрежда за най-достойните синове.

* * *

Първият лесовъд с висше образование Стефан Дончов, завършил Кралската академия в Проскау след Освобождението работи като финансов чиновник в Източна Тумелия и едва по-късно, след 1890 година преминава на служба по горите. Той е и първият председател на Дружеството на българските лесовъди, основано в 1909 година. Вторият е Никола Недяков, излязъл от Петровскорозумовската академия в Москва в 1878 година. Той служи по горите само три години, след което преминава на друго поприще. Известен е като основоположник на растителната защита и като родоначалник на българската ентомологическа наука, създал най-богата сбирка от насекоми в националния зоологически музей.

За лесничей отначало са назначавани хора без специално образование или завършили Садовското земеделско училище. Между тях, по пътя на самообразованието с израсли висококвалифицирани специалисти, като Юрган Митрев, който три пъти е бил началник на горите. Може да се счита за родоначалник на залесяването у нас, създал е най-ценната изкуствена гора ХИСАР-ЛЪКА в Кюстендил и хиляди декари върху трънските порошца.

Важна роля в развитието на горското ни дело има писателят Михалаки Георгиев. Той е роден във Видин в 1852 година, завършва тамошното класно училище, а след това и земеделско-индустриалната академия в град Табор Чехия. През 1882 година е назначен за началник на земеделско търговско отделение. Голям радетел за модернизирание на земеделието, въвеждането на сеялки и плугове, породист тазплоден добитък. Предполага се, че с негово участие е подготвен и одобрен и първият ни горски закон от 26 декември 1883 г. от големите горски дейци на Бълга-

рия, истински основоположник на горската ни култура.

По-късно в страната се оформя кадър от академично подготвени лесовъди. Такъв е Стоян Брънчев, учил във Виена и Мюнхен, автор на няколко книги за горите. Споменатият Константин Байкушев е учил в средното лесовъдско училище в Писек, а след това завършва горската академия в Тарант.

В началото на XX век на сцената излизат Темелко Иванчев, по-късно професор и Тома Захариев, основател на горския научноизследователски институт. И двамата много даровити лесовъди са завършили прочутия Лесной институт в Петроград при такива световно известни руски професори, като Георги Феофорович Морозов, създател на съвременното учение за гората, проф. Михаил Орлов и др. И двамата са получили титлата "учен лесовъд". След тях проф. Тодор Димитров завършва в Нанси, проф. Васил Стоянов в Загреб, проф. Методи Русков във Виена, Петър Пеев, Христо Куманов.

Илия Стоянов е най-дългогодишният ни горски управник преди Девети септември. Завършил е в Писек с отлична подготовка, голяма култура, земеделец по убеждение. Роден дипломат, известен и с компромисите си, и с хитрините си, за да запази горите и лесовъдите. Първи път е станал началник на горите по времето на Стамболийски, втори път през 30-те години при Народния блок и трети път по време на Втората световна война, като личен приятел на министъра Димитър Кушев, бивш земеделец. Илия Стоянов няма големи заслуги по изграждането на горското кооперативно движение.

През 20-те години на сцената се явяват Юли Михайлов и Димитър Загоров, възпитаници на земеделско-инженерната академия във Виена и Георги Сираков, завършил висшето училище в Тарант, Германия. Михайлов става след Девети септември директор на горите, зам. министър и доцент във Висшия лесотехнически институт. Играе важна роля в горското ни дело през първите години на тоталитаризма, възглавява карьеристичната война срещу Васил Серафимов, а като учен застава на реакционните принципи на тъй наречената теория за свърхсечта. Димитър Загоров има заслуги по въвеждането на стопанската експлоатация в горите, по стабилизирането на горската служба и издигането на нейния престиж през втората половина на 30-те години. Георги Сираков е висш чиновник и се оформя като главен теоретик на горското дело преди 9.IX.1944 г. Спада към групата на Юли Михайлов и води борба срещу проф. Борис Стефанов, обявен за негов съперник и противник при откриването на първото място за горски академик при БАН.

Постепенно се турят основите на горското образование. В 1897 г. е било открито първото училище за горски стражари, което до закриването му в 1901 година дало добра подго-

товка на 167 изпълнителски кадри. В 1911 г. е наново открито в Лъджене, което след известно прекъсване по време на войните е действувало до 1925 г., след което е преместено отново в Чамкория (Боровец). Това училище изиграло много голяма роля за укрепване на нашето горско дело. Неговите възпитаници бяха младежи с висока природна интелигентност и солидни знания, придобити по пътя на самообразованието. Между тях е Николай Георгиев, виден деец на горското кооперативно движение, секретар на Българския земеделски народен съюз, председател на Общонародния комитет за защита на природата.

В 1919/1920 учебна година към Средното техническо училище в София е открит лесовъден отдел с 5-годишен курс на обучение. Преподаватели са проф. В. Стоянов, Петър Пеев и други висококвалифицирани лесовъди, благодарение на което много от тези кадри заеха лесничейски и директорски длъжности, извършиха много за възхода на горското дело след Девети септември.

Към 1920 година в страната имало 100 души с висше лесовъдско образование, които се считали недостатъчни. По тази причина 20 души били изпратени да учат в чужбина с гържавни стипендии. освен това в София бил открит специален временен двегодишен курс, който подготвя 22 души с право на лесовъдвисшести. През летния семестър на 1925 година се открива Лесовъден отдел при Агрономическия факултет на Софийския университет "Свети Климент Охридски". Професори са Тодор Димитров, Борис Стефанов, Темелко Иванчев, Васил Стоянов, Методи Русков и Боян Захариев, учени с голяма ерудиция и големи заслуги за развитието на горската наука и горското дело у нас. В продължение на 20 години са завършили до Девети септември 475 души. Студентите бяха все отличници на гимназиите, тъй като натиска беше голям и приемният бал никога не спадаше под 5,50, по-висок от този в медицинския факултет. По този начин бе подготвен един солиден кадръ от способни лесовъди, които изиграха решаваща роля за възобновяването на горите. След Девети септември отделът прерасна във самостоятелен факултет и отделен Висш лесотехнически институт.

Големи заслуги за нашето горско дело има Горският техникум във Велинград, открит в 1949 година. В продължение на 40 години той подготви 2967 средни техници. За разлика от Висшия лесотехнически институт, където "разсейването" е много голямо, и практически малцина от лесовъдите постъпваха на работа, възпитаниците на техникума масово навлязоха в горските стопанства. Мнозина от тях заеха ръководни места на директори и зам.директори, а и сега почти всички места за началник на участъци, особено в Родопите са учили лесовъдство във Велинград. Трябва да се подчертае и високата теоретическа и практическа квалификация, която учениците получаваха от този техни-

кум. Затова допринесе висококвалифицираният, а също така и предан на горското дело състав, в лицето на директора Нешев, преподавател по ботаника, преподавател по общо лесоустройство Пенчо Ризов, по залесяване Стефан Конакчиев, по лесоустройство Гуньо Гунев, по горски разсадници Генко Генков и др. И най-важното тези преподаватели останаха верни на класическата горска наука, в същото време, когато тъй наречените "революционери-професори" във ВЛТИ създаваха лъженаучни теории, като тази за "социалистическата сеч в горите", и стигнаха дотам да отричат даже и природните закони, както ще видим по-нататък. Много талантиливи възпитаници на горския техникум във Велинград продължиха висшето си образование и станаха професори, като проф. д-р Иван Михов, проф. Никола Колев и др.

В 1901 г. започва лесоустройството у нас. Първите стопански планове са съставени за най-ценните държавни гори: Баташката, Лонгоза, Гениш ага, Каратепе, Чехльовска и Гешева планина. Създава се специална служба за измерване и уредба на горите, която до Девети септември съставлява стопански планове за около 9 милиона декара най-ценни държавни и общински гори. Пионери на това дело са Стоян Брънчев, Тома Захариев, проф. Темелко Иванов, Симеон Кирилов и др.

С това фактически се турят основите за истинско културно организирано горско стопанство.

Известно е, че същността на лесоустройството, като наука и практика е тъй наречения принцип ЗА ПОСТОЯННОТО И РАВНОМЕРНОСТТА В ПОЛЗУВАНЕТО, сиреч гората така да се сече, според нейния прираст, че никога да не се НАРУШАВА НЕЙНАТА ЦЯЛОСТ, НЕЙНАТА ПРОДУКТИВНОСТ И НЕЙНАТА ЗАЩИТНА МОЩНОСТ!

Големият руски лесоугод Морозов пише в предговора на своя класически учебник "УЧЕНИЕ О ЛЕССЕ", издаден в 1902 година:

"Лесоустройството е дете на нуждата. Докато горите са били много, липсвали са каквито и било грижи за тях. А когато останали малко или се явило опасението, че могат да бъдат изчерпани, тогава за пръв път възниква ЩАСТЛИВАТА И ВЕЛИКА ИДЕЯ ЗА ПОСТОЯНСТВОТО И РАВНОМЕРНОСТТА В ПОЛЗУВАНЕТО НА ГОРИТЕ И СЪСТАВЛЯВА НЕГОВАТА СЪЩНОСТ".

Прави чест на българските лесоугоди (за разлика от тези лъжеучени след 9.IX.1944 г., които по карьеристични съображения го отрекоха), че този принцип те прокараха още в първите години на нашето горско законодателство.

Големи заслуги има академик Стоян Брънчев, авторът на закона от 1904 година, където изрично и записано, че ДЪРЖАВНИТЕ И ОБЩИНСКИТЕ ГОРИ СЕ ЕКСПЛОАТИРАТ СПОРЕД ИЗРАБОТЕНИТЕ СТОПАНСКИ ПЛАНОВЕ, ОТДЕЛНО ЗА ВСЯКА ГОРА.

ВСЕКИ СТОПАНСКИ ПЛАН ИМА ЗА ЦЕЛ ДА ОСИГУРИ ЦЕЛОСТТА И ЗАПАСА.

Този основен и решаващ принцип заляга по-нататък и в законите от 1922 и 1925 години. Например в член 60 от първия и член 64 от втория изрично е постановено, че

СТОПАНИСВАНЕТО НА ВСИЧКИ ГОРИ СТАВА ПО СТОПАНСКИ ПЛАНОВЕ И ПРОГРАМИ, ЦЕЛТА НА КОИТО СЕ СЪСТОИ В ОСИГУРЯВАНЕ ЦЕЛОСТТА НА ЗАПАСА И В ГАРАНТИРАНЕ ТРАЙНОСТТА И ПОСТОЯНСТВОТО В ПОЛЗВАНЕТО!

С тези закони се постановява, че тези стопански планове се утвърждават с ЦАРСКИ УКАЗ, сиреч най-върховната държавна власт, имат силата на закон, за нарушаването на който се търси съдебна отговорност!

Именно по този начин се запазиха онези общински и държавни гори, които оцеляха до наше време. Нещо повече - общините бързаха да си устроят горите, ЗАЩОТО ЗАКОНЪТ ИМ ЗАБРАНЯВАШЕ КАКВОТО И ДА БИЛО ПОЛЗВАНЕ НА СОБСТВЕНИТЕ ИМ ГОРИ, ДОКАТО НЕ ГИ ЛЕСОУСТРОЯТ.

Още малко търпение, за да разбере читателят същността на този проблем, защото около него се върти цялата горска политика и днес.

Известно е, че гората заема голяма площ, средно около 200-250 хиляди декара за сегашните горски стопанства. От друга страна производственият цикъл в гората, от засаждането на дръвчето, до неговата зряла възраст е повече от човешкия живот - 100 до 150 години! Ясно е, че за да се получат едни или други резултати трябва да има строго определен порядък в ПРОСТРАНСТВОТО И ВРЕМЕТО. Това се постига с тъй наречените стопански планове, с които гората се разделя на отдели и насаждения, за всяко от които се определя начина на сечта, на възобновяването, отгледните и други задължителни мерки. През 10-20 години тези планове се актуализират с нови измерения, при които се отразяват настъпилите изменения и се определя начинът на работа за следващия период.

По този начин гората се опазва от субективизма не само на лесничея и горското началство, но и от стремежа на правителствата и общините да надземват от бъдещето на нацията за своите текущи и егоистични цели.

Дори и след като този принцип беше обявен след Девети септември за реакционен и империалистически, честните лесовъди се бориха за него. Дори успяха да го прокарат, въпреки съпротивата на някои професори, в член 17 на закона от 1958 година.

Изобщо голяма е заслугата на първите лесовъди за изграждане на горска култура в България. Хора подбрани, с голяма ерудиция и отлична професионална подготовка в най-реном. гра-

ните горски академии на Европа и Русия, те много добре са познавали горските проблеми. В издаваните списания "Лесовъд", "Лесничейска сбирка", "Горски преглед" и "Лесовъдска мисъл" фактически се поставят научните основи на българската горска политика и практика. Още от началото на века лесовъдите се стремят да се обединят, за да могат да защитават не само своите професионални интереси, но и горите. След няколко несполучливи опита, въпреки съпротивата на властта на 20 април 1910 година се провежда първият конгрес на Дружеството на българските лесовъди, което в една или друга форма съществува до 16 февруари 1948 година.

Основният проблем, за който Дружеството ратува, е опазването на горите. Няма политически акт по горите - горвен закон или решение на властта, по което Дружеството на лесовъдите да не е вземало активно отношение. Нещо повече, то е разработило своя платформа за правилна, научно обоснована държавна политика. Било е нещо като помощник, като съвест и безпощаден критик на чиновниците от горското управление. Изобщо, лесовъдите от онова време, а може би и сега, са хора със силно изострено чувство за дълг. Можем само да съжаляваме за закриване на това дружество след Девети септември, когато именно нуждата от такова критично оглеждане на едни или други решения щеше да ни предпази от някои фатални грешки, за които сега се вайкаме напразно. Така например те непрекъснато воюват против Балабановата концесия. По-успешна е тяхната борба срещу една още по-страшна концесия - тази на Девинските борови и Странджанските гъбови гори. Те продължават тази битка и след като монархофашисткото правителство гласува със закон концесията, публикуван в Държавен вестник, брой 18 от 2 април 1926 година.

Концесията наистина е била гибелна за България. Петър Хаджийски, който е бил лесничей в Сатовчанската гора през 30-те години, заварил останки от маркировката на дърветата, предназначени за тази концесия. Той си спомня, че на отредените за сеч дървета били забити металически табелки с номера. Фактически табелките били поставени на всички ценни дървета с диаметър над 30 см. Това би означавало една експлоатация не по-малко хищническа от тази на Риломонастирската гора. Това би обърнало в пустиня Западните Родопи, където са най-ценните ни борови гори.

Въпреки закона, лесовъдите продължават борбата. Георги Петров излиза в сп. "Горски преглед", кн.6 от 1926 г. със статията "Концесионната експлоатация на горите", с която насочва лесничите към строго спазване условията на концесията, които макар и формално са били свързани с някои изисквания на закона и нормите на горската наука.

Интересни са в това отношение подготвените за печат спомени на лесовъда Стефан Синивирски, където четем: "Със закон от 1926 година се отпадоха на концесионна експлоатация за 40 години девинските иглолистни и странджанските широколистни гори на шведската фирма "Клинггер компани" (тъй наречена концесия ЩИЛ). Тази чуждестранна фирма внесе залог за неустойка 27 милиона лева, като в поемните условия към договора беше предвидено да построи дековилна ж.п. линия Василико-Ахтопол - по долината на р. Велека до с. Стоилово. Предвидено бе маркирането на гърветата и предаването за изсичане да става съобразно изискванията на лесовъдската наука. Във Василико се беше установило едно бюро с техен технически ръководител, един помощник при него и двама инженери, които направиха снимка за трасетата за ж.п. линия. Натовариха ни да отмаркираме първата партида от 50 000 гървета за изсичането на концесионерите. И добре ги бяхме отмаркирали, точно съобразно поемните условия и лесовъдската наука. Отбелязахме за сечене най-първо всички повредени и загнили стари гървета, а като ги огледа представителят на концесионерите Пинтер се хвана за главата и извика: "Ние ще пропаднем, концесията ще фалира!". Действително те се отказаха от концесионното ползване на горите, а иначе, ако то се беше осъществило, това щеше да бъде голяма наша национална загуба".

Ето в това е мълчаливият героизъм на лесовъда. Той върши подвиг гори тогава, когато просто изпълнява своя професионален дълг. Разбира се, може да се каже и обратното - предавателство е, когато не го изпълнява!

Друг такъв опит да се предадат родопските гори на местното население в началото на 30-те години също е провален от дружеството на българските лесовъди.

Захари Бъчваров, бивш горски инспектор в централното управление, ми разказа, че през 1938 година, когато замествал началника на горите Димитър Загоров, бил извикан при тогавашния министър-председател Георги Къосеиванов. Последният му наредил да подготви закон, с който част от гържавните гори да се предоставят за частна собственост на жителите от Батак и Чепино, с оглед да се отклони това население от влиянието на комунистическите идеи. С много усилия и хитрини, в които помагал целия актив на дружеството в София, все пак успели да отклонят и този фатален опит за разпокъсване и унищожение на горите.

Човек се пита откъде идва тази самонадеяност, тази сигурност, че лесовъдът е по призвание пълномощник на нацията, отговорен повече пред бъдните поколения, отколкото пред управниците на деня.

В това е и величието и трагедията на нашите лесовъди,

особено на тези, които са заемали ръководно място в Централното управление. Те са били между два огъня - от една страна правителствата, които се стремят към свободното боравене с горите, а от друга - дружеството, което представлява професионалната съвест.

Едно жестоко отношение към тези хора намираме например в цитираната книга на Христо Груев "Горите, горското стопанство и горското дело у нас":

"Професионалният лесовъд, пише той, истинският професионален лесовъд се е държал сравнително по-достойно, пазил е гората, борил се е, страдал е, а някои по-ентузиазирани са паднали даже жертва на изпълнение на дълга си.

И ако все пак са се намирали изменници на дълга, това са били винаги измежду висшите чиновници в София. КАЛДЪРЪМЕНИЯТ СОФИЙСКИ ЛЕСНИЧЕЙ, е жертва на софийската нега, която разтопява за няколко месеца натрупания запас за борба, преобразява грубия, но здрав и доблестен провинциален лесовъд в ЖАЛКО ТЕСТО, ОТ КОЕТО ВЛАСТНИК ПРАВИ КАКВОТО СИ ЩЕ ЧУЧЕЛО".

Това важи и в наше време, особено от средата на 70-те години, когато се туриха хора, не само без всякакъв "запас за борба", но и без никакъв връзка с лесовъдството. Освен това облагите станаха неотвратимо съблазнителни като се почне от високи заплати, разходки до Близкия и Далечния изток, да не говорим за Венеция, Калифорния; от охолните гуляи в специалните ловни хижи до всички други съблазни на властта, включително и право да раздаваш вилни места и апартаменти не само на синове и внуци, но и на синовете и внуците на своите приближени, включително и крайно "дефицитните" за горското дело - секретарки и шофьори. Ами правото да раздаваш звания и титли, които носят не само слава, но и пари, дори и тогава, когато "заслугите" към гората се свеждат до твоего лично благоволение.

Може би нагледен пример на Груева ще да е бил самият Константин Байкушев. Един талантлив лесовъд с голяма култура, който започва като най-чист идеалист. В молбата си за назначение иска да го пратят в най-дивите гори на Родопите, за да ги изучи и опише, както е обещал на своите професори от Горската академия в Тарант. В Пазарджик той наистина извършва такива проучвания с голяма научна стойност и днес, съставя първата горска карта на България. По-късно обаче като висш горски чиновник се оплита в компромиси, за да завърши като палач на В.В.Попова.

Но все пак преценката на Христо Груев е прекалена и жестока. Всъщност дейността на един горски ръководител от национален мащаб е много по-мъчна, много по-сложна, изисква много повече качества - и професионални, и граждански, отколкото

изглежда на пръв поглед.

Вярно е, че той се намира в ръцете на хората от властта, които по принцип са свършено неграмотни по горските проблеми или са на нивото на най-общите представи. И точно тука е майсторлъкът, а може би и големият патриотизъм на истинския горски ръководител да преодолее и натиска, и безогледността, а ако щете и простотията на министрите и правителствата, за да спаси горите. Затова се иска висша дипломация, всеотдайна работа за спечелване на влиятелни приятели на горите, дори съзнателни компромиси - да умееш да отстъпиш в известно направление, за да спечелиш в друго, по-важно. Помня думите на един такъв всеотдаен горски ръководител и патриот след Девети септември: **НИЕ СМЕ ДЛЪЖНИ ДА НАПРАВИМ ВСИЧКО, КОЕТО Е ВЪЗМОЖНО ПРИ ТАЗИ ОБСТАНОВКА, ТАКА ЧЕ ТЕЗИ, КОИТО ЩЕ ДОЙДАТ СЛЕД НАС, ДА НЕ МОГАТ ДА НИ ОБВИНЯТ ОСНОВАТЕЛНО В ГРУБИ ИЛИ ПРИНЦИПНИ ГРЕШКИ!**

Разбира се, става въпрос за честните и достойните лесовъдци, а не за родени подлци и карьеристи.

Правителствата много добре са го разбирали, затова и тогава, а и в наше време, са създали легендата за "простията" на лесничея и горската работа, та да могат да си служат и с неспециалисти. Ето какво пише един лесовъд в книжка 10 на сп. "Горски преглед" от 1915 г., който се е подписал с псевдонима **ВАЛД-ФРЕД** (което на немски означава приятел на гората):

"Ако за професор по математика се назначеше някой калугерин или фурнаджия, или пък се поставеше кундурджия да чете лекции по хармония в някоя консерватория, това би било ужасна до невъзможност сензация. В горското дело обаче не е тъй. Неспециалистите тук не са нито чудо, нито скандал! Напротив, за обществото те са нещо обикновено, а за управляващите кръгове - добре дошли и удобни служители! Удобни, защото са най-сгодният и най-корумпираният материал!"

За съжаление, неизвестни приятелю на горите, тази печална констатация се повтори и днес, в края на XX век, в същото това наше отечество.

Горското кооперативно движение и стопанската експлоатация на горите

Проблемът за горите е свързан с поминъка и препитанието на планинското население. За да се освободи то от експлоатацията на горските търговци, техните посредници и селските бакали и лихвари, още в 1910 година в село Ясъкория (Равногор), Пещерско, се създава първата трудово-производителна горска кооперация, последвана от други кооперации в Батак, Ракутово, Пещера, Чепино и пр.

Вече посочихме, че при тъй наречената "етатна система", създадена уж да осигури поминъка на горското население, фак-

тически последното е поставено в ръцете на горския капитал. Търговците си осигурявали максимални печалби без никакви капитални вложения и стопански рискове. Освен това с помощта на свои посредници те изкупували позволителните "на зелено" при нищожно заплащане. Така селяните се превръщали в наемни работници при изключително тежки условия на живот. Освен това селските бакали също експлоатирали населението, като доставяли лошокачествени стоки, които продавали на високи цени. Тази двойна и тройна експлоатация, безогледна и безпощадна, същевременно, както горите, така и населението. Вестник "Горски кооператор", брой 1 от 1923 година подчертава, че "няма по-тежка съдба у нас от тази на горското население". В брой 5 от 1929 г. на същия вестник една дописка от село Скребатно, Неврокопско, сочи, че при медицинския преглед в местното училище 10 на сто от децата имали кожни заболявания, 20 на сто имали увеличени жлези и 50 на сто били въшкави". В брой 17 от 1937 година, под псевдонима "Горянин", Илия Бояджиев пише: "Познавам живота на бездомния пролетариат от големите градове, тяхната ужасна мизерия, но животът на грамадното мнозинство от родопското население ме ужаси!".

Ето защо кооперативната идея бързо завладява хората. На първо време кооперациите организират задружното отсичане и преработка на "етатите". Те създават свои собствени чаркове и пласират готова продукция - дъски и греди франко ж.п.гари и пазарни пунктове. Така печалбите се увеличават неколкостранно. Нещо повече Странджанският горски кооперативен съюз, който добива гървени въглища, успява да организира и износа им на международния пазар. По този начин рязко се подобрява трудовото възнаграждение на горяните. Освен това кооператорите получават и дивиденди от годишната печалба. Кооперацията осигурява евтин кредит от своя дялов капитал и по този начин ликвидира лихварството. Тя открива свои собствени магазини в селата, като доставя евтини и качествени стоки. Много кооперации натрупват достатъчно собствени средства, строят дъскорезници, закупуват камиони, строят кооперативни домове. В горските райони обхващат изцяло стопанския живот, изкупуват селскостопанските излишъци, финансират водоснабдяването, електрификацията, подпомагат строежи на училища, читалища и пр.

Голям тласък на горското кооперативно движение дава правителството на Александър Стамболийски. Със закона за горите от 1922 година то предоставя изцяло ползването на гържавните и общинските гори в ръцете на горските трудово-производителни кооперации. През м.декември 1922 година се учредява Горският кооперативен съюз, в който влизат 55 кооперации.

След преврата на 9 юни 1923 година дейността на съюза и на кооперациите е парализирана. На много места горските

търговци си връщат иззетите складове, дългорезници и пр. След известно време обаче Горският кооперативен съюз започва бързо да се възстановява. В 1927 година той обхваща 77 кооперации, а в 1930 година - 124. В началото на 1938 година техният брой е вече 200 с 31 милиона дялов капитал, 28 милиона лева основни средства и 19 милиона лева фондове. Те притежават 46 дългорезници с парна тяга, които преработват до 80% от годишния добив на дървесина в държавните гори. Образуват се районни горски кооперативни съюзи в Странджа, Пещера, Чепино, Гоце Делчев, Сливен, Долен чифлик и др., които обхващат целия стопански живот в тези райони.

Начело на това движение застават такива кооперативни деятели като Илия Бояджиев, лесовъдите Васил Серафимов и Коста Бояджиев, споменатият вече приятел на В.В.Попов Минчо Дялянов, директор на Горския кооперативен съюз, Георги Кънчев - директор на Чепинския районен съюз, лесовъд, Николай Георгиев - директор на Сливенския горски районен съюз, горски надзирател, и много други.

Илия Бояджиев е даровит стопански ръководител, талантлив публицист, директор и член на управителния съвет на Странджанския районен горски кооперативен съюз, най-мощния в страната, а по-късно директор на Горския кооперативен съюз, теоретик на движението, любимец на планинското население. Смело и безпощадно воюва Бояджиев срещу горските, които използват властта, за да злепоставят и ликвидират кооперациите, обявени от тях за "врагове на царя и на държавата". По този повод на един публичен събор на горските кооперации в град Разлог Илия Бояджиев произнася следната реч:

"Парадоксално е, че ония, които безмилостно грабят българския народ, крещат, че кооперациите са рушители на държавата. Но кой е родолюбец? Този ли, който влага капиталите си в чужди банки, учи децата си на чужди езици, готов е да стане мърж поданик, щом интересите му го налагат, или вие, които с кръвта си очертахте границите на България и с потта си оросявате балканите, лягате гладни и пак сте нейни верни синове" (в "Горски кооператор", бр.3, 1937 г.).

И този честен и достоен патриот, както е било много пъти в нашата трагична история, стана жертва на подлещи и клеветници, жадни за власт и облаги, които го принесоха в жертва на своите користни цели, обявявайки го за "предател" и "агент на империализма"! Убиха го в тайните подземия на милицията без съд и без присъда!

Друга крупна фигура на горското кооперативно движение е Минчо Дялянов, талантлив лесничей и публицист. Родом е от една махала в с. Драганчова градина, Габровско, завършва Духовна семинария, учителствува, а след това следва в Лесной ин-

ститут в Петроград, където се дипломира в 1909 година. Виден съратник на Александър Стамболийски, основоположник на Горския кооперативен съюз, където остава на работа и след превратата на 9 юни 1923 година. Сторонник на Единния народен фронт.

Горските трудово-производителни кооперации спомагат много за опазването на нашите горски богатства. При тяхната работа в горите, организирана задружно, се премахват условията за контрабанда - незаконна сеч и търговия с дървен материал, най-голямата напаст за гората при "етатната система". Освен това в самия устав на кооперациите е записано като тяхно задължение да се грижат и опазват горите, да водят горска пропаганда сред народа, да създават фонд "залесяване", сами да извършват залесяването.

Към горските трудово-производителни кооперации трябва да се отнесат и тъй наречените горовладелчески кооперации. Това са сдружения на собственици на частни иглолистни гори, продадени със специален закон в 1922 година от държавата. Изискването е било обаче те да бъдат стопанисвани кооперативно и устроени в една обща горска единица. Организацията на труда в тези кооперации, разпространени главно в Чепеларе, Хвойна, Широка лъка, Стойките, Момчиловци и други села на бившата Станимъшка (Асеновградска) околия е същата. Разликата е в това, че освен възнаграждение за труда, тези кооперации са плащали на бившите собственици и тарифата на добития материал според вложените дялове в общата гора.

И едните, и другите кооперации бяха двигатели на икономическия напредък в горските райони, спомагаха за благоустройството на селищата, за водоснабдяването, електрификацията, строителството на училища и др.

В своето огромно болшинство българските лесовъди изцяло подкрепят кооперативното движение, основават такива кооперации, сами членуват в управителните и контролните съвети, а други непосредствено работят и възглавяват това движение.

С горското кооперативно движение отлично се съчетава стопанската експлоатация на държавните и общинските гори, за която още в началото на този век ратува Васил Попов. След многобройни единични и неуспешни опити стопанската експлоатация отначало в държавните, а после и в общинските гори масово се внедрява, след като влиза в сила "наредба-закон за стопанска експлоатация на държавните гори", Държавен вестник, брой 163 от 24.VII.1934 г., а по-късно и "Наредба-закон за подобрене поминъка на населението в Рилородопския и Пиринския край" (Д.в., бр.217 от 25 септември 1936 г.). Икономическите предпоставки за това са порасналите потребности от дървесина, а също така и увеличените международни цени на дървените мате-

риали. Вече казахме, че българската буржоазия не е влагала никакви средства за горски пътища, с които да се усвояват недостъпните гори, където все още е имало ценна дървесина. В същото време гържавата е внасяла значителни количества иглолистни дъски от Румъния. Даже минни подпори са внасяни от Румъния и това се считало до такава степен нормално, че инженерите от мина Перник отказват да използват минни подпори от България под предлог, че не били "годни". Очевидно тук са играли роля и користните подбуди от някои, които са получавали подкупи и печалби от този внос, но главното е било неграмотността. Налага се проф. Васил Стоянов да прави специални сравнителни проучвания за якостта и "предупредителната способност", за да докаже, че боровите и смърчовите греди, доставени от нашите Родопи по нищо не отстъпват на тези, извозвани от Карпатите.

Особени заслуги за въвеждането на стопанската експлоатация имат младите лесовъди, начело с Димитър Загоров, Никола Коларов и Никола Аджаров от Централното управление на горите и дейците по места като Атанас Пачалиев, Димитър Ралчев, Йордан Кърпачев, Йордан Минков, Боян Александров, Васил Серафимов, Илия Рагков, Коста Бояджиев, Стефан Синивирски, Петър Хаджийски, Димитър Фелизов, Лозю Димитров, Борис Юдин, Шиян Кондев, Иван Колев, Петко Грозев, Илия Попов и др.

С тези закони част от приходите от горите и по-специално тези от суха и повредена маса, от отгледни сечи и други се предоставят на лесничействата за строеж на пътища и сгради. В гържавните гори се обособяват тъй наречените "ревирни лесничейства", изцяло посветени на стопанска работа в горите и освободени от административни функции, прехвърлени на градските административни лесничейства. Открива се банкова сметка по стопанска експлоатация, централизирана в софийския клон на Българската земеделска и кооперативна банка.

По този начин в късо време се развива активна стопанска дейност. Фактически въвеждането на стопанската експлоатация в общините и гържавните гори има характер на научно-техническа революция в нашите гори. Тя поставя основите на истинското лесовъдство в България. И тук обаче се явяват два нюанса, в които е отразена гражданската позиция и светогледът на лесовъда. Прогресивните лесовъди, които приемат идеята за стопанската експлоатация на горите, я свързват с трудово-производителните кооперации. Според закона ревирният лесничей е длъжен да отсече и разкрои дърветата и под форма на готова продукция - трупи, обли за греди или дялани греди, да ги предостави за продан на тъй наречените "временни складове" в горите - обикновени поляни или празни места покрай пътищата. Лесовъдите предоставяха всичката тази работа на кооперацията, която като колективен орган извършва сечта и извоза, а после са-

ма се разплаща със своите членове. От друга страна, според закона, трудово-производителната горска кооперация получава с предимства добитите от нея партиди трупи и други обли материали, които по-нататък може да преработи в своите дъскорезници и да реализира на пазара. По този начин не само не се пречи, но се спомага за укрепването на кооперативното движение. От друга страна лесничият може да се отгаде изключително на техническата си работа като специалист, освободен от организационните проблеми на дърводобива, търговията и снабдяването.

На такава позиция застава огромното болшинство от тогавашните лесовъди, хора с прогресивни разбирания, синове на селяни и градската беднота, за разлика от Западна Европа, където тази професия се смята едва ли не за привилегия на аристокрацията. Впрочем стопанската експлоатация на държавните гори се прилага и днес повече от години в такава напреднала в горско отношение като Австрия.

Друго е отношението на хитлеристката горска теория на национал-социализма, според която горското стопанство трябва изцяло да се ЕТАТИЗИРА, т.е. да се превърне в държавно-капиталистическо предприятие. Според тази теза ревизиърните лесничества сами трябва да вербуват горските работници, да ги превърнат в държавни наемници, а горските трудово-производителни кооперации да бъдат ликвидирани. В последна сметка от такава постановка печели едрият горски капитал, който отново става монополист на горската търговия с възможности да реализира максимални печалби без да инвестира големи капитали за горски пътища, сгради, дъскорезници и др., което става със средства на държавата. А нима не е също такава и "социалистическата експлоатация на горите"?

За щастие, в тези години горското кооперативно движение се е до такава степен разраснало и придобило такъв авторитет, че самата власт, волю-неволю, е трябвало да се съобразява с него. Самият министър на земеделието и горите Иван Багрянов застава на страната на Горския кооперативен съюз против началника на горите Димитър Загорев и неговия помощник Георги Сираков. През 1940 година те са подготвили по хитлеристки образец проектозакон за ЕТАТИЗИРАНЕ НА горското стопанство в България. Това поражда истински бунт сред горското население и правителството се принуждава да маневрира. То уволнява Загорев, разбира се, под друг, по-благовиден предлог за някакви нарушения по лова. Вестник "Горски кооператор", заклеявя Загорев като "ВРАГ НА ГОРСКОТО КООПЕРАТИВНО ДВИЖЕНИЕ" (бр.24 от 1940 година). В брой 2 от 1941 година Илия Бояджиев, под псевдонима Горянин, отговаря на Георги Сираков, официален горски теоретик по онова време. Статията на Сираков е

озаглавена "Ненужен шум", в която се прави опит за защита на уволнения Загорев, а отговорът на Бояджиева е озаглавен "Полезен шум". Той пише, че решението на правителството е правилно, че този проект е "хвърлил сянка върху цялото лесовъдско съсловие, защото в името на своите тесноегоистични интереси то тласка към политика на безогледна експлоатация на горите и населението".

След 9.IX.1944 г. горските трудово-производителни кооперации и цялата стопанска експлоатация се яви като готова организация, която с успех поде гърбодобива. Това сливане на гържавно предприятие и кооперация представляваше една свършена система за стопанисване и ползване на нашите гори. Можем само да съжаляваме, че този изключително ценен български опит беше отречен като "кооперативен уклон", Илия Бояджиев беше обявен за "враг на народа", а горските трудово-производителни кооперации - закрити.

Днес, в светлината на набрания опит и новите идеи за преустройство на икономиката, трябва да се направи преоценка на горските трудово-производителни кооперации. Всеки може да си представи каква полезна роля биха могли да изиграят те за активизиране на селското стопанство в планинските райони, за запазването на земята от запустяване. Те просто бяха готови форми, около които можеше да се уреди и частнотоивното използване на земята. И най-важното, в значителна степен щеше да се избегне катастрофалното обезлюдяване на горските райони, което се отрази отрицателно и за нормалното развитие на горското стопанство.

Този опит заслужава задълбочено проучване, за да се види не е ли възможно чрез възстановяването на горските трудово-производителни кооперации отново да се върне и стопанският живот, и прогоненото планинско население, и всичките други поражения от обезлюдяването на една част на и без това малката територия на нашата страна.

Няколко думи трябва да се отделят и на една важна съставка за всяка горска политика

Залесяването

Лесовъдите са пионери и на залесяването у нас. Те създават така наречените "пионери" в училищата, за които вече става дума в началото на тази глава.

На практика обаче залесяването е било истинска мъка, тъй като населението е било решително против всякакви мероприятия за възстановяване на горите. Още по-малко е схващало то нуждата от залесяване, та нали гората от пампни века се е самозалесявала и без горски и лесничей. Защо трябва тепърва да се прахосва народна пара за тоя що духа.

В цитирания вече исторически доклад на Йов Титоров се

сочи, че до 1900 година в България е имало 4 горски култури, които "заслужават да бъдат упоменати": "Хисарлъка" в Кюстендил, "Аязмото" в Стара Загора и залесените баури край Сопот и Сливен. Този актив за 22 години от дейността на освободеното ни отечество не превишава две хиляди декара. От тези пионерни творения на българската горска култура са оцелели само неколкостотин декара в Кюстендил и Стара Загора, но достойни паметници за своите създатели! Хисарлъкът е дело на споменатия вече Юрган Митрев, самоук лесничей, но фанатичен и последователен в постигането на своите цели.

Другият обект, "Аязмото" край Стара Загора, е създаден от митрополит Методи Кусевич, един голям български патриот, който е допринесъл много за алармиране на световното обществено мнение за турските зверства в Батак и за освобождението на България. По негова инициатива е прокарана вода от 15 километра, а горските фиданки са доставяни от всички краища на страната и от чужбина. Днес тази гора носи името лесопарк "Ленин", но е по-добре да се тури истинското име на нейния творец, което още живее в паметта на старозагорчани. Тази гора е нагледен урок какво може и какво трябва да направи България, за да върне гората върху своите безбройни голи баури, какъвто е бил нявга и този, наричан с презрителното име "Ахмак баур", превърнат в един истински земен рай.

Тук ще трябва да кажем няколко думи за един от пионерите на залесяването в Сопот и Сливен - лесничия Никола Василев. Той е роден в 1875 година в село Сопот, Ловешко. Завършва земеделско училище в Садово и става учител в Ловеч. Още тогава туря началото на една от най-старите горски култури в местността Стратеж, която той продължава по-късно вече като ловешки лесничей. Днес това е лесопарк на града. След това следва в Лембер/Лвов, и още две години - в Мюнхенската горска академия, където завършва с отличие в 1896 година. След завръщането си става лесничей в Карлово. Там туря началото на залесяването в порая ТРАПЕТО край град Сопот.

За това пионерно залесяване е запазено едно подробно описание във в. "Народен глас":

"Граждани и ученици от сопотското градско училище тръгнаха към местността Трапето, предвождани от свещеник Ганчо Попниколов. Свещеникът направи молебен за успеха на начинанието, след като пръв взема три фиданки и ги посади. След това започнаха работата всички. За късо време бяха посадени 30 000 фиданки - БОРОВИ, орехови и други. Тук подчертах думата "БОРОВИ", за да знае и днешният българин, че подборът на боровете за укрепяване на ГОЛИТЕ И ЕРОЗИРАНИ ТЕРЕНИ не е никакво хрумване на днешните ни "прости" лесничей, а е пренесено НАУЧНО ПОЗНАНИЕ ПРЕДИ СТО ГОДИНИ от една горска академия

от мащаба на тези от Лемберг и Мюнхен - най-реномираните и на времето, и днес.

Не знам какво е останало от засаденото покрай ТРАПЕТО и другите обекти на лесничея Никола Василев. Още повече, че то е погълнато от огромните нови посадки. В едно съм убеден, че този лесовъд-патриот е бил също мъченик за своето време. Доказателство за това е, че след твърде къса по време горска служба - в това число Ловеч, Търново и Костенец, той умира твърде млад на 1 септември 1916 година.

През периода 1900-1910 година станали редица катастрофални наводнения, което поражда обществена тревога. Изобщо българите могат да се стреснат по отношение на горите само след такива катастрофи, защото и прочутото залесяване, наричано "априлско" след Девети септември, фактически е последствие от катастрофалните наводнения по Марица и Благоевградска Бистрица през 1957 година.

По същите причини в 1905 година българското правителство поканило френския лесовъд Феликс Вожли, който в продължение на 6 години създаде около 5 хиляди декара противоерозионни борови насаждения, изградил каменни баражи и други съоръжения и по този начин потушил порошката в Казанлъшка околия. Така било сложено началото на едно по-системно залесяване и борба с ерозията. Създават се специални служби - секции за залесяване и борба с ерозията, и в други краища на страната.

Не е било лесно това дело, защото то срещнало бясната съпротива на населението, което не допускало никакви ограничения за пашата на своя добитък. Още по времето на Вожли, както пише Петър Манджуков в своята книга "Одисеята на първите", самите кметове са организирали населението да изтръгва през нощта засаденото през деня. На много места корените на фиданките били отсичани или връзвани на възел, за да не се прихващат. И то от работници, на които тържавата е плащала да залесяват.

Но най-нагледно доказателство за националния манталитет на българина от онова време (за съжаление до известна степен и днес) е следната история, регистрирана от софийските ежедневници от 1903 година, когато се е залесявал най-хубавият наш лесопарк - Паркът на свободата:

"На 25 февруари, понеделник, слатинчане прогонили работниците по залесяването. Съобщено на полицията за това съвolie, градоначалникът изпратил 5 конни стражари, но те не само не се подчинили, но набили хубаво стражарите и ги пропъдили. Тогава градоначалникът Бостанджиев праща 40 души стражари. Селяните още повече се ожесточили и не допуснали полицията да ги приближи, като махали със сопи и хвърляли камъни. Поискана била тогава военна помощ и майор Рагулов бил изпратен

с ескадрон кавалерия. Слатинчане се спуснали и срещу войската със сопи и ножове. На Вахмисър Копринов била разрязана ръката, когато поискал да отбие един удар с кама, насочена към корема му. На старшия стражар Симеонов била счупена лявата ръка от удар с тояга. Унтерофицерът бил тежко ранен в главата. Няколко войника били също ранени тежко. От селяните паднали на мястото убити Танчо Конов и Ана Стайна, а ранени - Димитър Йонков, Стоил Генов и Димитър Бабинвеликин. Залозени са досега около 20 души слатинчане, между които и кметът на селото".

Може би оттогава се е зародила и тази омраза към бора, защото именно борът е символ на българското лесообновление, а и глобата се е брояла за всяко едно унищожено борче поотделно.

Ето защо не е чудно, че от 1 037 000 декара официално отчетени залесявания за 66 години, до 1944 г., действително са оцелели до наши дни само 418 000 декара. Това прави едва 40 на сто. Ето че ще излезнат ония, дето казват, че уж България била залесена два пъти, но те и тогава, а и днес, не знаят кои са истинските причини.

И все пак, не е отишъл напразно трудът на пионерите. Ние имаме живи резултати от техния труд - гори стогодишни, създадени от българска ръка! Тук трябва да се отбележи заслугата и на отделни граждани-патриоти. Така например в Копривщица, където по инициатива на Нейко Азманов - главен учител, Георги Ломев - бакалин, Гаврил Кълев - опълченец, Любен Кукуринев - шивач, Петко Сираков - учител, Тодор Тороманов - земеделец, Ненчо Козинаров - учител, Кръстю Табаков - кръчмар, Толе Цаков - шивач, Петко Фингаров - мандраджия и Иван Дюартизанов - лесничей и с подкрепата на видния общественик Рашко Маджаров от 1908 до 1928 година се създава този огромен боров Венец около града, над 10 000 дека, с който копривщеници се гордеят и днес! И всичко това с доброволен труд и с дарения на населението. Такива горички, макар и малки, се срещат на много места в страната. Още като дете си спомням с какъв трепет тръгвахме по баирите, когато се честваше тъй наречената Седмица на гората в първите дни на април.

И най-ценното е, че редом с тези оскъдни борчета бавно, но неотменно в душите на поколенията е засаждано едно ново, по-хуманно отношение към гората, а не на първобитния, който се ръководи само от животинския инстинкт да граби!

Никой не може да каже колко гори са изсечени, опожарени и изкоренени след Освобождението, Известният лесовъд Георги Петров е кн.7/1923 г. на сп."Горски преглед" изчислява, че само за периода 1900 до 1922 г., т.е. за 22 години са били унищожени 4,5 милиона декара. И то при организирана горска служба, горски закони и пр. Можем да си представим какво е било през пър-

вите десетилетия след Освобождението, когато лесничите са били заличени като "вредни за народа". Това ще да е дало основание на друг лесовъд, Цанко Дончев, да заяви: "От 1968 година няма да имаме никакви гори" (сп."Г.преглед", кн.7 от 1931 г.).

Едно е сигурно, че към края на Втората световна война, от легендарните вековни лесовете на древната "Силва булгарика", които Васил Попов изчислява на около 90 милиона декара, е останало много малко. Това са кръгло 3 милиона декара иглолистни и 6 милиона букови и дъбови високостъблени гори или едва една десета. Другото са жалки останки от гора - издънкови шубраци (около 18 млн. декара), ретини, голини и огромни поройни периметри, както и чисто голи скали.

И все пак не е отишла напразно саможертвата на онези от кървавия списък. Много им дължи днешна България и най-вече за тези 9 милиона пълноценни гори, автентични останки от първобитната ни природа, главно борови в Рилородопския масив, букови в Балкана, дъбови в Странджа.

В заключение на тази глава, всеки може да се убеди, че не турците, а българите са унищожили горите. Освобождението на България не е спряло свободното изтребление на зеленото природно богатство.

За съжаление, както ще видим по-нататък, това изтребление и деградиране на горите няма да спре и до самия край на XX век.

Преди да завършим разгледания период в развитието на горското дело от Освобождението до края на Втората световна война, трябва да отбележим изключителните заслуги на най-успешния организатор и реформатор в тази област инж. Димитър Загоров. Инж. Димитър Йорданов Загоров е роден в селско учителско семейство, възпитан във възрожденски дух. Завършва лесовъдство във Виена като държавен стипендиант след курсен изпит. Неговата изсторическа заслуга е, че въведе държавната стопанска експлоатация на горите, че одържави общинските лесничей, а по-късно - и горската стража, че постави горското стопанство на здрави научни основи. През 30-те години се извърши голямо строителство на горски пътища и сгради в най-ценните иглолистни и букови гори. Тази активна дейност създаде допълнителен поминък на горското население, преустанови се вносът на бичени материали и минни подпори от Румъния. Това издигна авторитета на българския лесовъд. От административен чиновник той се превърна в истински стопанин на горите. Подобри се материалното положение и стабилитетът на горския персонал. Разбира се, всичко това се посрещна на нож от партиите, свикнали да третират горите като своя мушия. И след тяхната забрана при преврата на 19 май 1934 година, инж. Димитър Загоров беше следен на всяка крачка от политическите ма-

фии, които с помощта на някои от старите лесовъди-кариеристи успяха да го свалят. Изградената стопанска експлоатация и система от рефирни лесничества в най-ценните ни гори остана. Така се туриха основите на най-високия етап в развитието на горското ни стопанство от Освобождението до края на Втората световна война.

Глава четвърта

Великото изпитание

Още по-жестoko изпитание за честта и родолюбието на българските лесовъди е горската история след Втората световна война, тъй наречените 45 години на социализма.

Държавата беше силно изтощена от войната и напълно ограбена от германския "съюзник" по време на Втората световна война. Ресурси никакви и, както винаги, най-очевидните и най-лесните за разграбване бяха горите - малкото оцелели високи гори.

Васил Серафимов, новият горски директор, макар и комунист, както и огромното болшинство от честните лесовъди съзнаваха, че това, което се изсича над прираста на горите, е жертва, заем от бъдещето, за който трябва да се води точна сметка и да се връща.

Намериха се обаче карьеристи измежду бившите чиновници, които всякак търсеха начин да се изкатерят по върховете на горската йерархия. В съюз с новоназначените горски професори те обявиха скрита, а по-сетне открита война на Серафимов, на всички честни лесовъди.

Разбирайки много добре нагорещената конюнктура, те с хитри, подмилващи се гласове призоваха към безогледна сеч, прокламираха "Нова социалистическа горска наука за свръхсечта", с която отрекоха всички принципи на класическото лесовъдство.

Още през 1946 година професор г-р Никола Пенев заяви: "Реакционният и механичен принцип да се сече толкова, колкото прераства гората, ще бъде отхвърлен като враждебен и антинароден" (сп. "Горско стопанство", кн.1, 1946). Още по-категоричен е проф. г-р Юрдан Духовников, който прокламира, че всеки, който защитава този принцип, е английски агент, ("Пак за Българската гора", 26 март 1958 г.). Проф. Петков Петков написа серия от "научни трудове", с които отрече ролята на стопанските планове за горите, които до Девети септември имаха силата на държавен закон и както вече казахме, се утвърждаваха с царски ука-

зи. Според новата "революционна наука" тези планове трябваше да се заменят с лесоустройствени проекти, задачата на които се свежда до това да посочат на държавните планови органи къде и какво е останало за сечене. Нещо повече, те "доказваха", че не лесоустройствените проекти, сиреч не горската наука, а единствено потребностите на държавното планиране, определени от чиновниците на Държавната планова комисия ще определят размера на ползването на горите. През 1958 година, когато се подготвяше първият ни социалистически горски закон, единствено "революционните професори" се обявиха против чл.17, където е записано, че ползването от горите се определя научно от лесоустройствените проекти на отделните гори и не може да бъде превишено. Всяко превишение на сечта става с решение на Министерския съвет, който определя срока за погашението, сиреч компенсирани с намалена сеч, който срок не може да бъде повече от 5 години.

По същия този пункт на Закона един нелесовъд, но честен патриот - министърът Кирил Лазаров, човек горянин, родом от село Долна баня, Софийско, направи предложение до Народното събрание да запише в Закона, че "Никакво превишение в сечта на горите не се допуща!".

Същото направи в една блестяща пледоария по законопроекта в Народното събрание друг един родолюбец и депутат - проф.Петко Стайнов. Аз съм негов студент по горско право и бях изпратен да му предам някои данни за състоянието на горите, за превишението в сечта, наличните запаси и перспективата за тяхното изчерпване. Спомням си с какво вълнение, с какво разбиране той прие нашата тревога за бъдещето на горите. Слушах го на трибуната на Народното събрание. Той просто стресна съвестта на народните представители, които обикновено дремят по банките, но този път слушаха напрегнато и го изпратиха с бурни аплодисменти, нещо непознато дотогава за нашия социалистически парламент!

Още тогава "новата наука" сама се рекламираше като съветска. След катастрофалните наводнения по Марица през 1957 г. направих плах опит да изразя съмнение в нейната научна стойност. Написах статията "Българската гора", поместена във в."Литературен фронт" на 13 март 1958 година. Последва остра реакция от професорите с контрастната "Пак за българската гора", от 26 март с.г. запазена в архива на редакцията, копие от която притежавам. Обвиниха ме, че съм "чужд агент" и "Враг на СССР", което беше равно на смърт. Веднага се обърнах към проф. Николай Павлович Анучин. Той е консултант на известния роман "Руският лес" на Леонид Леонов, издаден в Москва през 1954 г. Романът е художествено разобличение на същата тази теория за свръхсечта. В писмо от 22 май 1958 г. проф. Анучин потвърди,

че този принцип не се отрича от повечето съветски учени и ми посочи съответните официални учебници, което ме спаси. Все пак продължих своите издирвания и така установих, че проф. Байтин, от когото нашите професори бяха преписали тази постановка, има предвид не всички съветски гори, а само горите в северната тайга и в Сибир. Напротив, за европейска Русия той е категоричен. Сечта не бива да надвишава прираста на гората! Така се разкри, че позоваването на "съветската наука" просто е фалшификация.

Още по-голяма беше изненадата ми, когато открих, че всъщност тази теория е фашистка. Намерих я в труда на хитлеристкия горски теоретик г-р Мантел "Новата горска политика на нацистка Германия", широко рефериран в няколко книжки на сп."Горски преглед" от 1934 г. Ето и текста (стр.102 на споменатото течение): "Горското стопанство в Германия е неразделно свързано с народното стопанство, подчинено на общите политико-икономически задачи на държавата, определени от Партията.

Специална задача на настоящото е да се увеличи размерът на ползването, за да покрие собствените нужди на страната от дървени материали. Горското стопанство не може да бъде самоцел, а средство за постигане величието на нацията! Поради това народностопанските интереси се поставят над лесо-въдствено-техническите!".

По този начин Германия, която е люлка на лесо-въдството, където са създадени лесоустройствената наука и принципът на постоянството и равномерността на ползването, отрича всичко това в името на специалните задачи, поставени от Партията и фюрера!

Тази теза се погедма още тогава от официалния горски теоретик през втората половина на 30-те години и по време на Втората световна война - г-р Георги Сираков, сам немски възпитаник, и от неговите колеги, вече "докторанти" на Третия райх - Пенев и Духовников, те са и редактори на сп."Горски преглед", където са поместени "откритията" и указанията на Сираков:

"СТОПАНСКОТО НАЧАЛО ТРЯБВА ДА ГОСПОДСТВУВА НАД ПРИРОДНОТО И ТЕХНИЧЕСКОТО" (Български лесо-въд, като стопански деятел - сп."Горски преглед", 1941, 1, стр.2).

"В новата горскополитична книжнина на Германия (Ендерс, Мантел, Еберт, Паркман) се изтъкват на преден план НАРОДНОСТОПАНСКИЯТ ИНТЕРЕС И НЕОБХОДИМОСТТА ЗА НАПРАВЛЯВАНЕ НА ГОРСКОТО СТОПАНСТВО С ТОЗИ ИНТЕРЕС" (Основни задачи на нашата горска политика, "Горски преглед", 1943, с.11).

Но тази теория не би изалеждала "марксистическа", ако не беше обвързана с официално натрапеното и господстващо тогава

Във всички социалистически страни биологическо учение на съветския академик Трофим Денисович Лисенко, който по-късно беше разобличен като най-вулгарен мошеник, нямащ нищо общо с истинската наука. Нашите лисенковисти, вземайки за щит това учение, разработваха най-фантастични проекти за преобразяване на горите. Д-р Георги Сираков и проф. д-р Никола Пенев и сие например обявиха буковите и гърбовите гори за "малоценни" и предложиха те да бъдат заменени, по тяхна преценка, с други, уж по-хубави, предимно с иглолистни видове. Всъщност това е стара, отпреди два века, германска теория за максималната горска рента и тъй наречения "финансов турнус", която доведе до създаването на иглолистни монокултури върху огромни територии, нежизнени и неустойчиви, които масово загиват. При това Германия е на самия Атлантик, с влажен горски климат, а не като нашия - засушлив, при който и широколистните видове едва креват. Най-любимото им гърво беше ДУГЛАСКАТА ЕЛА, която вирее в Калифорния. В "научните трудове" на Сираков на това гърво се отделяха от 3 500 000 до 5 000 000 декара. Всеки може да си представи какво би станало с нашите гори, ако такива налудничави идеи бяха приложени на дело, като се има предвид, че напоследък насажденията от това гърво загиват от измръзване, суша и други неизвестни причини. При 5 или 10 милиона декара това би било истинска национална катастрофа. И тук беше заимстван германски опит без никакви проучвания, без достатъчно ботанически, климатични и други познания. Освен това, голяма беше моята изненада, когато установих, че под това название - ДУГЛАСКА ЕЛА, се кроят съвършено различни биотипове и еко-типове с несъвместими климатични и почвени изисквания. В родната си Америка дугласката ела обхваща граматна територия по цялото тихоокеанско крайбрежие на щатите Орегон и Вашингтон, на Британска Колумбия, от остров Ванкувър до Южна Аляска. Или, пренесено на европейска територия, това би означавало едно протежение север-юг, колкото е от Осло до Тунис (към 4300 км), а изток-запад - колкото е от Бордо до Будапеща (1800 км). За лъжеучения, за нахалния простак от типа на Бай Ганьо от с.Осиковица, Елинпелинско, това няма никакво значение. На практика обаче това би било истинско национално самоубийство - да се подмени генетичната природа на Балкана с тази невъзможна смесица от биологичен коктейл. Освен това във вертикално направление това гърво е разпространено от морското равнище до 4000 м надморска височина (Каскадната планина), където валежите варират от 100 до 3700 мм! Освен това в науката са установени 70 произхода и 600 форми от захрастелите и лошо развити, силно клонати до високи гървета със стройно стъбло, дебело до 1,8 м, а единични стъбла - до 4,5 м! За българския лъжеучен-кариерист това обаче няма никакво значение!

Тогава обаче и "революционерите", и "мичуринците", свиреха първа цигулка. За тях преобразуването на природата беше детска игра, лайтмотивът им беше горд: НИЕ НЕ МОЖЕМ ДА ЧАКАМЕ МИЛОСТИ ОТ ПРИРОДАТА! За тях всичко беше възможно - от един корен да пораснат до десет стъбла, върху брезата да се "зароди" бор и всеки глупак, поставен при подходящи условия, да стане гений. Достатъчно беше да се "изчисти" горската ни наука от всичко "старо, реакционно и капиталистическо", т.е. фактически от всичко това, което геният на човечеството е разкрил от природните закони, което беше достояние на световната и нашата горска наука! При това "чистене" те успяха да изгонят старите професори, та едновременно хем да отворят път за новата "социалистическа горска наука", хем да се освободят катедри за "революционерите". Анатемосването ставаше от името на "марксизма-ленинизма" и "революционното мичуринско учение", провъзгласено през 1948 г. като единствена вярна биологична наука. След 20 години Съветският съюз заплати за това мошеничество на Лисенко с цели вагони от чисто злато за закупуване на американска пшеница, но и за българската гора тези поражения не бяха по-малки - те струват питейната вода на нашия народ.

Още тук трябва да обясним, че именно поради тази лъжемичуринска, лъжемарксистка и въобще мошеническа теория бяха изсечени буковите гори, а не за действителните нужди на народното стопанство. Известно е, че в букова греда пирон не влиза, че букът бързо гние. И днес няма да намерите нито една сграда, обор дори, построен отъ буково дърво. Но щом букът е негоден и излишен, дайте да го изнесем срещу валута, подсказваха "революционерите професори" и това беше добре дошло "научно откритие" за чиновниците от Държавната планова комисия и Министерството на финансите, които търсеха западна валута по дърво и камък, както я търсят и днес.

Това е документирано най-достоверно в с постановление 20 от 4 февруари 1958 г. на Министерския съвет, прието след катастрофалните наводнения по Марица. Точка 5 гласи: "Министерството на външната търговия да проучи какви възможности има за максималното УВЕЛИЧЕНИЕ НА БУКОВИ БИЧЕНИ МАТЕРИАЛИ (дъскупарен бук, траверси, паркет и др.) срещу внос на иглолистни бичени материали и иглолистни минни подпори"! Целта беше да се намали на всяка цена сечта в иглолистните райони от водосбора на Марица, без да се държи сметка, че и БУКОВИТЕ ГОРИ СА ВОДОДАЙНИ И ВОДОРЕГУЛИРАЩИ! А този износ беше крайно неизгоден за България, защото англичаните купуваха само чисто буково дърво, бяло, без чепове, без каквото и да било червено ядро и оцветяване. От 100 кубика букови трупи рандеманът беше 10 кубика парен бук за износ, а спрямо цялото

стъбло на отсичаните дървета - едва 4%! Ако това не е разсипия, здраве му кажи! Всеки може да пресметне, че при годишно производство за износ на 120 хиляди кубика парен бук са били отсичани по 3 000 000 кубика стара букова гора или за 25 години - 75 000 000 кубика! "Печалбата" е 60-80 долара за кубик "износна" стока, 8,4 млн. долара годишно или общо около 210-250 млн. долара. ЕДНА НИЩОЖНА ЦЕНА ЗА БЕЗВОДИЕТО НА ЦЯЛА СЕВЕРО-ЗАПАДНА БЪЛГАРИЯ!

Разбира се, не може да се твърди, че останалите 96% от отсечените букови запаси са били просто захвърлени. Напротив от тях се произвеждаха тъй наречените "бели" букови дъски, които Плановата комисия силом внедряваше, а на практика строителните работници ги ползваха само за скелета или пък се отопляваха през зимата. Огромни количества дървесни отпадъци се овъгляваха в самите заводи като например "Петър Абаджиев" в Тетевен. И сега още градът мирише на дървени въглища. А това е ценна суровина за дървесни площи. Сега пищим, че България няма трупи за фурнир, но тогава стандартът беше 40 см дебелина БЕЗ НИКАКВО ОЦВЕТЯВАНЕ, а сега е 24 см и то с гнило ядро! Дефицитен стана букът и за такова прогресивно производство на щапелно влакно, какъвто е завод "Свилоса" в Свищов. Ето това е то политическото и стопанското късогледство, безогледната конюнктурщина на социалистическия бюрократ.

Всеки честен глас обаче биваше смазван! Сега, със старата дата, престъпниците се мъчат да прехвърлят всичко върху тоталитаризма или да го обяснят с обективните нужди. Истината обаче е, че България беше измамена от лъжеучените, от новите "чучела" на червените властници.

За доказателство ще посоча още няколко документа. През 1959 г., когато се стигна до извода, че не можем да спасим нашите иглолистни гори без дърводобива от Коми, Държавната планова комисия с доклад 1260 от 1959 г. предложи на ЦК на БКП като алтернатива вместо да се отива в Коми, да се предприеме генерално изсичане на нашите гори. Председателят на ДПК имаше предвид доклад 12205 от 13 август 1959 г. на г-р инж. Георги Сираков, който препоръчва още по-ускорено изсичане на горите, позовавайки се на своя "научен" труд "Възможности за повишаване и подобряване производството на дървесина в НР България" (1959 г.). В него той предлага "генерална реконструкция на горите" - да се почне от най-хубавите букови и борови, които да се заменят с нови по споменатите вече "рецепти". Това е записано черно на бяло на стр. 200 на "труда", а текстът гласи: "По този начин ще се отговори не само на изискването да се увеличи продуктивността на нашите гори, но и за възможно най-бързото ѝ повишаване. Ще се допринесе и за задоволяване на нуждите на страната от строителна дървесина в днешно време".

Нали всяко българско правителство се интересува преди всичко от нуждите на "днешното време"! Затова то раздава и чинове, и титли!

Ето какво значи "услужлива" наука!

Всеки може да си представи какви фатални последици би имало от тази съблазнителна препоръка. И тази опасност не беше теоретическа, защото има решение на Секретариата на ЦК на БКП номер 206 от 1959 г., с което се назначава специална правителствена комисия за внедряване проекта на Сиракови! Днес трябва да благодарим на акад. Борис Стефанов, акад. Мако Дакков, проф. Петко Петков и проф. Симеон Недялков, които все пак набраха кураж, за да отхвърлят този пагубен проект!

Немалък данък платиха на "докторската" теория и борбите гори. Според едно хрумване на д-р Никола Пенев изреждането на младите борови гори трябваше да стане по нов, също "революционен" метод, точно обратен на класическото лесовъдство. Вместо в младите гори да се изсичат повредените, изостаналите в растежа си и угнетените дървета, той "доказа" (впрочем само от едногодишни "изследвания"), че трябва да се отсичат най-едрите, най-дебелите. Според неговото "откритие" най-горните дървета били "стадийно стари", с изчерпан жизнен потенциал, а обратно - най-жизнени били потиснатите, "стадийно млади", където била скритата сила на гората. То ни изглеждаше нещо като "социалистическа" революция в гората, тъй като на сеч се туряха "господстващите" класи, а се откриваше простор за "потиснатите". Освен това беше много удобно, защото дебелите дървета хвърлят повече кубици, а нуждите на държавата бяха именно от такива едри дървета - и за телефонни, и за електрически стълбове, и за минни подпори, и за трупи. Освен това "откритието" на професора-революционер даваше възможност да се отсича вместо 10, до 40 на сто от запаса, или 4 пъти повече.

На целия свят са известни измамите на лесниковизма, но нашите горски професори, и особено Пенев, го надминаха с примитивизма на хрумванията си. Едно от тях е "теория" за многостъблената гора. Това означава от един корен да се отглеждат по няколко стъбла. Такова явление наистина се наблюдава в смърчовите гори на големи надморски височини, където по няколко стъбла излизат от един дънер и изглеждат като сраснали. В Института за гората беше изградена цяла система от опити за изкуствено срастване на младите фиданки, като се засаждаат плътно прилепнали или при голема гъстота още в разсадника. Изписаха се стотици страници, присъдени бяха много "научни" звания и титли. В края на краищата нищо не излезе. Още като лесничей в Костенец умният горски Игнат Дуков, един саможитен природоизпитател и любител на гората, ми обърна внимание върху рас-

тежа и развитието на младите смърчови фиданки при суровите условия на високия горски пояс. Поради дебелия сняг, фиданките не могат да развият централно стъбло, тъй като връхчето измръзва или бива умъртвено от буйната тревна растителност през лятото. Тогава едно от клончетата става "връх". То от своя страна загива и т.н. В последна сметка се получава една фиданка с по десетина и повече "връхчета", които са всъщност клонки на стъблото. Получава се нещо като метла, както се вижда от приложената снимка. По-късно се развиват само две до 4-5 стъбла, които израстват дружно и така се оформя "многостъбленото" дърво. Напразно обаче опитвах да публикувам тия наблюдения. Те биха попречили на "голямата" наука, която по онова време се опираше на специалната тайна полиция по чистотата на идеологията. Пази, Боже, да те обявят за "антилисенковист"!

Безброй още биха били пораженията от "новата горска наука", защото "революционерите" бяха в своя апогей. Те обаче се препънаха в една от набелязаните жертви - академик Борис Стефанов.

Академик Борис Стефанов

Роген е на 8 юни 1984 година в София. Майка му е българка, починала при неговото раждане като пето дете в семейството. Баща му е някой си Спиро, далматинец, привлечен на работа от Барон Хирш като горски работник в Белово. Отглежда го семейството на Стефан Попов, дребен чиновник, чието име приема. Живее в квартал "Надежда" и както всички пролетарчета на времето събира опадали буци каменни възлища по ж.п. линията и гара София. От малък обаче проявява голям ум, а в гимназията вече печели пари от частни уроци на свои тъпи, но богати съученици. По същия начин се самоиздържа и в университета, където завършва ботаника с отличие. Още като студент неговият преподавател проф. Николай Стоянов го привлича за сътрудник, а по-късно го назначава за асистент по ботаника в Агрономо-левовъдния факултет. В 1926 г. е редовен доцент по гендрология, професор - 1945 г., академик - 1948 г. Умира на 12 декември 1979 година на 85 години. Впрочем опонентите са негови студенти от първи випуск на лесовъдния отдел.

Истински учен с огромна ерудиция, световно признат, владее няколко езика, автор на повече от 200 научни труда с капитално значение за нашата ботаническа и горска наука. Такива са "Флората на България" (1367 стр., 1924 г., съавтор Н. Стоянов); "Произхождение и развитие на вегетационните типове в Родопите" (205 стр., 1927 г.); "Горско-дървесни екзоти и развъждане-то им в България" (192 стр., съавтор Т. Димитров); "Опит за ус-

тановяване на една паралелна класификация на климатите и вегетационните типове (122 стр., 1930 г.); "Въведение в анатомията на гървото" (205 стр., 1933 г.); "Дендрология" (548 стр., 1934 г.); "Географско разпространение на иглолистните растения и формообразуването в природата" (203 стр., 1940 г.); "Принос за

проучването и класификацията на гърбовите гори в България" (145 стр., 1943 г.); "Фитогеографски елементи в България" (509 стр., 1943 г.); "Учение за горските месторастения" (412 стр., 1945 г.); "Предпоставки за развитието на нашето земеделско стопанство" (116 стр., 1947 г.) и др.

Може да се каже, че той е истинският основоположник на българската горска наука, доколкото тя е свързана преди всичко с ботаниката, биологията и растителната география. Той познава в подробности всяко растение от нашата флора, неговия географски произход, разпространение, биология, в това число и на горските гървета и храсти.

Така се формира една цялостна концесия, която може да се нарече УЧЕНИЕ ЗА ГОРАТА на Борис Стефанов.

Именно затова срещу него беше насочен главният удар на борбата. Тя започна от упор с едно изложение от "новите" професори Никола Пенев, Петко Петков, Асен Биолчев и Димитър Стефанов, с което се отхвърля кандидатурата на Стефанов за академик, за която "групата" има свой кандидат - г-р Георги Сираков. (Годишник на лесовъдния факултет, 1947 г.). Но целта е по-далечна, да се разобличи Б.Стефанов в идеологическа несъстоятелност като "реакционер" в науката-антимичурист, да се отрече изцяло учението му за гората като "антимарксистко" и "антисоциалистическо". Всяко едно от тези прегрешения е са-

мо по себе си достатъчно, за да бъде той изхвърлен от университета. И понеже "новите" много добре знаят, че са съвсем неравностойни партньори - нищожни лилипути срещу този великан в науката, те си служат и с други, чисто полицейски прийоми, включително и тайни полицейски внушения, че бил "английски" и "империалистически агент", защото четял в оригинал трудове на "капиталистически" автори от Англия, Америка, Франция и пр. Все в тази насока действат и другите от партията на "революционерите" - Юли Михайлов, зам.-министър на горите, г-р Георги Сираков - директор на Института за горско опитно дело и техните по-дребни пионки. Те написаха и специални трудове, "разобличаващи" основните постановки от учението на Борис Стефанов като "Състояние на биологическата наука в лесовъдството и задачите на нашето лесовъдство през преходния период от капитализма към социализма" (1948 г.); "На борба срещу упадъчното влияние на капиталистическото лесовъдство" (1949 г.). На публичен съд е поставен Борис Стефанов и на известната Биологическа конференция през 1948 година, свързана с официалното внедряване на лисенковизма у нас. Тук групата привлича и тежка "артилерия" като философа проф. Асен Киселинчев, министъра на земеделието и горите Тимко Черноколев, зам.-министри и пр. Нещо повече, използвайки властта си, Ю. Михайлов разпространи "новата наука" до всички лесовъди в страната във вид на циклостилни лекции общо около 200 страници и с окръжно 420/ 13.II.1950 г. ги препрати по места за задължително изучаване под форма на задължителен "задочен курс". Целта беше, както се казва в окръжното, "час по-скоро да се внесе яснота по някои спорни горско-биологични и практически въпроси и теории и се ликвидира със старите схващания по тях" като "Теорията за равновесието в природата и гората", "Принципа" за трайност и постоянството в ползването и пр. Горко му, който проявяваше и най-малкото съмнение в тази "нова революционна наука". Имаше задължителен проверочен изпит! Такъв биваше обявен за "враг" на социализма като Дончо Христов, който пръв възрази на Пенев още в 1946 година, но биде понижен от директор в министерството на третостепенен референт в окръжното горско управление.

За академика, човек с голяма ерудиция, огромни познания и феноменална памет беше детска играчка да разобличи тези недоучени чиновници, още повече, че някои от тях имаха недотам порядъчно минало. В 1941 година те бяха пратени в Германия, не без значението на нашата политическа полиция и Гестапо, сиреч смятани са за фашисти или поне лоялни на хитлеризма, с хитлеристки стипендии, където им дадоха "докторски титли", с явната цел да направят от тях свои горски агенти на Балканите, в един бъдещ свят на Хитлеровата империя. И понеже Б. Стефанов

беше зъл в омразата си, често ги правеше за посмешище. Така на публичната дискусия по биология, той цитираше по памет световно известни учени на самия език на автора - немски, френски, английски и руски, което предизвикваше аплодисменти сред публиката. И там, и в трудовете си той ги разобличаваше не само в елементарно невежество, но и в политическо шарлатанство. В книгата си "За състоянието на нашата лесовъдска наука и критика" пише по адрес на Никола Пенев, че засега се пише за "голям марксист", но за съжаление не се е проявил като такъв преди Девети септември, "та да ни помогне и ние да се ограмотим". Напротив, "като редактор на "Горски преглед", Пенев считаше по онова време, че издига горското стопанство, като дава място на статиите на Богдан Филов, Багрянов, Кушев, Христо Петров и други подобни (бивши министри - б.а.), за да създаде впечатлението, че това са истинските защитници на българската гора" (стр.12). И по-нататък добавя: "Пенев може да е бил "под влиянието на съветската лесовъдска книжнина за преобразуването на природата" през периода от 1940 до 1944 година, както той сам се хвали, но къде ходи тогава и какво върши като редактор на списанията "Лесовъдска мисъл" и "Горски преглед". Той ходи тогава в Германия като германски специалист, стана доктор там, а като се завърна, даде в Дирекцията на горите доклад за видяното, а в списанията - следното обявление: "Завърнали се от специализацията от Германия и издържали с успех докторските си изпити": З.Никола Пенев... През летните месеци те са посетили различни горски стопанства, дъркорезни заведения и фабрики, разсадници, семесушилни, институти и др., където непосредствено са се запознали с успехите и постиженията на горската наука във ВЕЛИКИЯ РАЙХ ("Горски преглед", год. XXVI, кн.7, 1941 г., стр.269; същото в "Лесовъдска мисъл" (Този цитат е от стр.13 на упоменатия труд на Б.Срефанов).

Тук ще отворим скоба, за да се види какъв е моралът на тези "революционери" и "доктори", които и след смъртта си са се опитали да заблудят обществото и историята даже. На стр.369 на Алманаха на Висшия лесотехнически институт от 1975 година е записано черно на бяло, че ПЕНЕВ БИЛ ЗАЩИТИЛ ДОКТОРСКАТА СИ ДИСЕРТАЦИЯ В СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ В 1941 година! За Юрдан Духовников се споменава за втория му докторат от по-късно време, но за първия, ХИТЛЕРИСТКИЯ, хитро се премълчава в биографическата бележка на стр.189. Същата лъжа се повтаря и потретва на страници 329 и 158 в Алманаха "50 години горскостопанска наука", издаден от Института за гората при БАН в 1978 година и други официални издания, когато и двамата са били живи!...

Но освен в нечестност, Б.Стефанов ги разобличава и в елементарно невежество. Така например на стр.7 на споменатия

труд иронизира законите на Пенев, че ще промени ПРИРОДНИТЕ ЗАКОНИ! Той има предвид "научния доклад" на Пенев "Състояние на биологическата наука в лесовъдството през преходния период от капитализма към социализма" в споменатия вече циклостилен набор от 1950 г., където на стр.3 черно на бяло той заявява, че "КАТО ПРЕОБРАЗЯВА ПРИРОДАТА, ЧОВЕК МОЖЕ ДА РЕГУЛИРА ТЕМПА И НАПРАВЛЕНИЕТО НА ПРИРОДНИТЕ ПРОЦЕСИ И ДА ГИ ИЗМЕНЯ В СВОЯ ПОЛЗА" (1). По този повод Стефанов пише: "НИКОЙ ДОСЕГА НЕ Е ДРЪЗВАЛ ДА ПРОМЕНЯ ПРИРОДНИТЕ ЗАКОНИ, ОСВЕН МОЯТ ОПОНЕНТ". По повод на обвинението на Пенев в "зонален догматизъм" академикът отвърща, че всеки не особено грамотен човек може да забележи, че горските дървета у нас не са разположени произволно, а строго закономерно; че в долните "етажи" на горската растителност виреят главно гъбовете, над тях са букът, борът, смърчът, а най-високо - бялата мура и клеът. Впрочем тази лъженаука на лъжереволюционерите беше скъпо заплатена със стотици хиляди декари горски насаждения, произволно разместени от планините в ниските части на страната. Защото този "догматизъм" на акад.Стефанов не е измислен, а е обективен закон на природата и за всяко негово грубо нарушение се заплаща. Не може да се сади смърч в Добруджа или Бяла мура в Странджа. По повод на други подобни обвинения, този път в "географски догматизъм", големият учен трябваше да обяснява на професорите и на Г.Сираков, че климатът на дадена страна се определя не само от средния годишен валеж, а и от температурата и месечното разпределение на валежите. В Осло годишният валеж е 580 мм, в Париж - 566, Копенхаген - 518 мм, а в Ленинград - 511, но всички те са центрове на влажен климат, а в София климатът е континентален, въпреки че валежите са 608 мм, а в Бейрут е сух, при годишна сума на валежите 885 мм, които през летните пет месеца са съвсем незначителни! По този начин той ги поставя в унижителното положение на деца от отделенията! Такива примери могат да се посочат и в труда му "Състояние и биологически особености на нашата горска растителност" стр.33/1950 г., посветен изцяло на обвиненията на споменатата група.

На друго място - в труда "Към изясняване на някои въпроси в лесовъдството", 1948 година, той само с един щрих разкрива теоретическата несъстоятелност и вулгарния прагматизъм на своите опоненти. По повод на произволното хрумване на Н.Пенев да завиши от 10 на 40 процента изреждането при тъй наречените "отгледни" (всъщност проредни) сечи в младите борови гори, без каквито и да са доказателства и наблюдения (такива в света се правят в течение на период 80-100 години!) акад. Б.Стефанов пише: "Не може да се гледа на гората само като на източник на трупи и дървен материал, както е правил първобитният

човек" (стр.4). За съжаление това предупреждение също не беше взето предвид и то поради глупост или невежество, в името на лесния и сигурен дърводобив. Сега се чудим защо родопските гори са разстроени, защо при най-малкия повеи, при всеки снеговалеж падат стотици хиляди кубика пречупени и повалени дървета! Само за 1989 година "сухата маса" възлиза на 700 хиляди кубика при нормален дърводобив 1 милион или 70 на сто! Това показва, че гората е дестабилизирана, разстроена!

Чест прави на академика, че макар и ботаник той пръв защити и основния принцип на лесовъдството като наука и практика - принципа за постоянството и равномерността в ползването на горите.

Ще добавим и неговата гражданска смелост по повод на обвиненията, че уж бил "аристократ в науката" (него, единственият чист пролетарий сред професорите, обвиняват в класова реакционност) и "откъснат от нуждите на социализма", той гордо отговаря: "МЕНЕ ДЪРЖАВАТА МИ ПЛАЩА ДА Й БЪДА ЧЕСТЕН СЪВЕТНИК И АЗ СМЯТАМ, ЧЕ ЩЕ БЪДА ТАКЪВ, КОГАТО СЕ ПРОИЗНАСЯМ ВЪРХУ ГОРИТЕ И ГОРСКИТЕ ПРОБЛЕМИ В СЪГЛАСИЕ С НАУЧНИТЕ ИСТИНИ!" (Към изяснение на някои въпроси в лесовъдството, стр.6). "ДАЖЕ И ТОГАВА, КОГАТО ТОВА ИЗГЛЕЖДА НЕИЗГОДНО ЗА МОМЕНТА И МОЖЕ ДА НЕ СЕ ХАРЕСА НА УПРАВНИЦИТЕ", ще добавим ние, но за съжаление в горското поприще не достигат такива достойни българи, от които Отечеството винаги се е нуждаело, ще му са нужни и в бъдеще. Дано инстинктът за самосъхранение на нацията ги роди в достатъчно количество, та да преодолеем този дефицит и на наука, и на човешко достойнство!

Този човек беше с големи и всеотдадени интереси. Почина на 12 декември 1979 година на 85-годишна възраст. До последните си дни имаше бистра памет. До края на живота си продължаваше да твори, когато не можеше да държи ръката си, диктуваше. Изпод неговото перо излязоха редица ненапечатани съчинения върху същността и развитието на научното познание, върху произхода на цивилизацията, върху нашата история. Под неговото перо излязоха 694 афоризма, също непубликувани. В тях личи огромната му култура, проникновената му мисъл, всеотдадените му интереси.

Впрочем нека сам читателят прецени, като прочете някои от тези афоризми:

1. *Съветите на ситите не се приемат от гладните; съветите на гладните не се приемат от ситите.*

2. *Когато дотече голямата вода, най-отгоре изплува гюбрето.*

8. *Борците за народното благо приключват борбата, щом го обсебят.*

14. Задачата на безделниците е да учат другите на работата.
16. Порочната власт си служи с парвенюта и тях издига.
17. Власт, основана на страх, е неутрайна. След време страхът се превръща в омраза. (Шекспир)
19. За предпочитане е лош, но умен господар пред глупавия, макар и добър. Но да те пази господ от лош и глупав.
32. Когато разширяваме кръгозора си, замъгляваме видимостта му.
86. Когато няма контрол, няма и срам.
101. Повечето от хората са добри, иначе всички щяха да се домогват да управляват.
102. Всяка теория търпи възражения, иначе нямаше да бъде теория.
112. Управлението е като театър - зрителите виждат това, което става на сцената, но не виждат това, което остава зад декорите.
122. Ползата от буржоазната икономическа наука за практическия живот на човека е малка или понякога никаква. От социалистическата икономическа наука има само вреда.
130. Казионната философия е винаги в ръцете на шарлатани, мазници и некадърници.
155. Влез в нужника на семейството, за да прецениш културата; излез на улицата, за да прецениш културата на народа.
265. Добър е този, който не казва на другите, че са лоши.
300. Управниците не винаги са най-умните граждани; понякога за жалост те са най-глупавите.
343. Колкото по-малко хора определят нормите на живота, толкова по-непоносим и по-безправен става той за човека.
351. Интелигенцията трябва да служи на страната си безкористно, а не да предателства за облаги.
361. Гений - който пръв е узнал нещо, което след това всеки знае.
365. Кандидатска дисертация - от пръдня боя.
375. На глупака устата е голяма, но умът - малък.
400. Съвестта на човека се погнусява, когато измислиците се обявяват и налагат за истини.
428. Да превърнеш човека в маймуна е лесно нещо, не е възможно обаче да превърнеш майmunата в човек.
442. Дай на простака власт и той се самозабравя.
491. Първата работа на глупаците е да направят всички хора като тях.
553. За да завербуваш продажника, подхвърли му едно тлъсто кокалче.
639. С революция се руши старото, с еволюция се създа-

ва новото.

661. Горското царуване на Мако Даков ще се запомни с три неща - с голямото залесяване, от което не се знае какво ще стане, с превръщането на нискостъблените гори във високостъблени, от което не се знае какво ще стане, и със изсичането на горите, от което се знае какво ще стане.

664. Старите казваха: много господи помилуй и на господ да не е приятно.

691. Произхожда от селско работническо семейство. Го-ген!

694. Който разбира, и от комар свирня му стига, а който не разбира, и зурла, и тъпан са недостатъчни. (Турска поговорка).

Академик Стефанов притежаваше удивителна памет, всеотрасни интереси и богата култура. Преди смъртта си написа няколко съчинения от общ интерес, които не можеха да бъдат публикувани, но както и афоризмите се преписваха тайно. Такива са "Размишления върху субективизма в науката", "За основите на цивилизацията", "За произхода и историята на българския народ" и други. Всички те, заедно с моите записки от последните месеци на живота му съм предал в музейната сбирка на Висшия лесотехнически институт, но копие съм запазил и в моята архива. Особено ценен е последният запис от 28 ноември 1979 година, където той е казал: "За един век и половина пуританизмът на САЩ създаде образец на една демокрация, която е връх на възможностите, които човешката природа може да достигне". В основата е свободата и трудолюбието. По-нататък той казва, че Америка още от създаването си се бори против колониализма. "Тя е унищожила Испанската империя, Британската империя, а също така колониализма на Франция, на Япония и на Италия. Остава процесът да завърши с разтурянето на най-голямата империя - Руската, която обхваща 22 милиона квадратни километра с повече от 200 народи." Удивително пророчество, което само 12 години след смъртта му (12 декември 1979 г.) се сбъдна пред очите ми!

Ето и неговото крего, написано малко преди смъртта му, Всъщност той ми го продиктува, а аз го записах:

ДЕКАМЕРОН

О боже мой, ти вечен, неизмерен и безкраен, впълтен веществено в това, което е всемирът, на който ти безспорно движиш и променяш веществата с твоята неизвестна, но безкрайно мощна сила! В него ти изграждаш и веднага след това събаряш що ти с умение и много труд създаваш! Поради безумие ли това го правиш или с вяра, че така ти нещо ново винаги създаваш? Но, боже мой, на твоята воля се подчинявам, защото само

тъй главата си едничка съхранявам!

Всъщност той е правил най-малко компромиси в живота си и то само, когато е трябвало да "спасява главата си". Образец на неговата гражданска гордост е фактът, че той е върнал орден и на цар Борис, и на Тодор Живков!

В 1947 г. той издаде брошурата "Предпоставки за развитието на нашето земеделско стопанство". В нея предупреждава, че не бива да се строят язовири, преди да се залесят техните водосбори, в противен случай те ще се превърнат в огромни гьолове, пълни с пясък и тиня! "Бдителните" професори от спомнатата мафия веднага направиха полицейски донос, че брошурата е била написана по "чуждо" внушение, за да се саботира строителството на язовири. Веднага брошурата бе конфискувана и иззета от всички библиотеки. Проф. Борис Стефанов е заплашен от уволнение, затвор или най-малко концлагер. Спасява го огромният му научен авторитет и личната намеса на такива влиятелни учени като акад. Николай Стоянов, акад. Попов и други.

А ето и резултатите след 45 години:

* язовир "Искър", чийто водосбор беше напълно залесен още по време на изграждането му, сега е съвсем бистър. Така нареченият "мъртъв" обем, предвиден от проектантите за натрупване на утайки от пясък и тиня, възлиза на 33 милиона куб.м, при общо обем 673 милиона или по-малко от 5%. Досега е затлачена нищожна част и теоретически този обем ще се затлачи за 1460 години, а целият язовир - за 29 200 години или ще бъде вечен. Язовир Кърджали при обем 532 милиона куб.м има проектиран "мъртъв" обем от 117 млн.куб.м или четири пъти повече. Но вместо за 100 години и този обем е вече запълнен и то само за 31 години! И вече се затлачва и "полезният обем", защото не е извършено пълно залесяване на водосбора, както иска акад. Борис Стефанов. И ако това не стане бързо и неотложно, скоро ще видим първия кален гьол от половин милион кубици чакъл и пясък!

Ето това е то истинската наука, на която трябва да се опира всяка разумна стопанска политика!

И обратно, всяко разумно правителство трябва да се пази като от огън от такива "съветници" карьеристи, особено в областта на горската политика.

* * *

Най-страшното в онези години беше, че в името на социализма гърводобивът отново се превърна в едно безогледно гороломство, по-страшно от това, което беше при капитализма. Впрочем за това имаше и обективни причини: липса на пътища, липса на техника, нямаше дори подкови за добитъка, а горските работници спяха в снега в шилкени колиби. Освен това и официалната "теория", внедрявана с посоченото предписание на

министерството, тласкаше лесничите към такова гороломство, оправдаваше го от името на социализма и го благославяше идеологически от името на марксизма-ленинизма! Голата сеч се препоръчваше от г-р Никола Пенев и другите "професори-доктори" като революционна, а изборната се отричаше като "реакционна"!

Виждайки това, Васил Серафимов сигнализира в Централния комитет и по негово предложение бяха извикани двама съветски специалисти - А.Грачов и П.Бичков. Те се оказаха честни лесовъди и с тяхна помощ се стигна до единствено правилното решение - дърводобивът да се отдели от горските стопанства, като се създадоха горски промишлени предприятия, поставени под техен контрол. Горското стопанство се възглави от УПРАВЛЕНИЕ ЗА ГОРСКОТО СТОПАНСТВО при Министерския съвет, а дърводобивните предприятия - в КОМИТЕТ ЗА ДЪРВОДОБИВА при Министерството на тежката промишленост. Утвърдена бе строга наредба за ползване на дървесината на корен и правилници за нарушение, на които предприятията заплащаха на горските стопанства тежки санкции. Например за едно незаконно отсечено дърво - тройната му тарифна такса за един декар унищожена естествена подраст - 10 000 лева и т.н. И изведнъж дърводобивът от най-лесния стана най-трудният отрасъл на народното стопанство. Трудът на горските работници се приравни с този на миньорите, намериха се пари за пътища, внесоха се за няколко години повече от 400 възжени линии, някои от които дълги до 12 километра. Доставиха се първите моторни резачки, които замениха ръчните брадви и жаги, един наистина робски труд! Построиха се работнически жилища в горите, първите столове и пр... И все пак положението беше много тежко, почти всяка зима се мобилизираха цели околии ведно с кравите. В системата на дърводобива гледаха с нескривана омраза към лесовъдите, считаха ги за врагове, саботьори, които в името на някаква си "горска наука" пречеха за лесния дърводобив и голосека покрай пътищата. Измислиха даже термин "зелени гущери". В самата система ги уволняваха масово и заменяха с шивачи, обушари, изобщо хора, нямащи нищо общо с гората, но безогледни, напористи диктатори. Самият началник на дърводобива Миле Ковачев беше учител по професия, един суров и безогледен карьерист, който разчиташе единствено на властта си методи. Тайно се подмяташе, че всичките тези горски правилници и наредби са дело на скрити "саботьори" и "империалистически агенти", за да се пречи и подкопава народната власт. В своя "Дневник" писателят Николай Хайтов разказва как цял околийски партиен комитет се е ангажирал със съдебен шантаж, само и само да се махне лесовъдът, който пречи на безобразията в гората. Впрочем в 1952 година, когато лесничеството в Костенец се раздели на две и аз оста-

нах към "стопанисването", а начело на гърводобива застана един полуграмотен селянин, но бивш партизанин, пак по същия начин не бях изключен от Партията... Жертва на тези инсинуации, а най-вече заради откритата му борба за нормално ползване на горите, против измамната "Теория за социалистическата революционна свръхсеч" стана **ВАСИЛ СЕРАФИМОВ**.

ВАСИЛ СЕРАФИМОВ

Васил Николов Серафимов е роден в 1906 година в Батак. От малък е израснал в родопските гори и най-вече в прочутата Беглишка гора, която познаваше на пръсти, защото там е бил семейният чарк - "Серафимов чарк", както и днес се нарича мястото. Още като ученик в Пазарджишката гимназия става комунист, а като студент е един от основателите на Българския общонароден студентски съюз (БОНСС).

На 15 ноември 1930 година Серафимов постъпва на работа в Юндола, но по искане на полицията още следващата година го преместват в Бюрото за измерване на горите, оттам в Костенец, Чехльово, Каратепе, Беслет, пак в Чехльово и тъй нататък. До 1944 година Серафимов е бил 6 пъти преместван и три пъти уволняван. Последното му уволнение през 1942 г. е по Закона за защита на гържавата, по силата на който тогавашната власт преследваше своите противници.

Тези преследвания обаче нито плашат патриота лесни-

чей, нито го отклоняват от неговите идеи. Здрава опора намира той в отруденото родопско население, което го приема като истински народен син. Особено внимателен е той към българите мохамедани, подложени на двойна и тройна експлоатация, презирани като хора, обречени на глад, невежество, духовно и физическо изграждане. Заедно с други прогресивни лесовъди Серафимов изгражда трудово-производителни кооперации в родопските села, всячески ги подпомага.

Серафимов беше истински хуманист. Той дълбоко уважаваше всеки човек, за него нямаше "висши" и "нисши" горски служители. Горският надзирател Георги Тетимов от село Кочавовица, Благоевградско, ми разказа, че на времето служил при Серафимов в Беслетското горско стопанство. При една обиколка в гората били тримата - той "нисшият" горски, районният горски инспектор Цоню Иванов и лесничият Васил Серафимов. Инспекторът бил нещо заваян, захванал да пее и по едно време строго смърлил горския: "Тетимов, защо не пееш, пей!". Подразнен, Серафимов не се поцеремонил и казал: "Слез от коня, нека Тетимов се качи и тогава ще пее!". Слави Славов, по-късно председател на Професионалния съюз на горските работници и служители, ми съобщи, че именно Серафимов го насочил към висшето образование, дори му дал пари, за да замине да следва в Чехия.

Тази човечност Серафимов запази и когато заемаше най-високия пост по горите след Девети септември. Спомням си, бях млад лесничей в Айтоския балкан, той дойде на проверка като заместник-министър и наред с работата не пропусна да запита как съм със здравето, като ме видя доста слаб. Узнал, че имам кръвоизливи от язва, едва не наруга кадраниците от министерството. Само след месец беше пратен помощник. Понякога се злоупотребяваше с тази неговя нравственост, а неговите врагове хитро го упрекваха в "християнщина". Де да бяха повече такива "християни"!

Останал без работа след уволнението от фашистката власт, Серафимов е принуден да работи ту като продавач в книжарницата на баташките комунисти братя Вранчеви, ту като застрахователен агент. На 4 май 1944 г. заминава в Трънския партизански отряд и участва в известния поход през Рила към Родопите. Серафимов носи радиостанция. При преминаването на река Места, някъде под село Якоруда, групата е присрещната от картечен огън. Серафимов все пак успява да прегazi дълбоката вода и се укрива в махалите на село Бабяк. Горяните го приемат и крият в един момент, когато жандармерията го търси под дърво и камък. А времето беше жестоко - само за едно късче хляб, дадено на нелегален, полицията разстрелваше цели семейства. Нещо повече българо-мохамеданите от Бабяк намират торбата му и в нея лулата, която знаят още от годините, когато е бил лес-

ничей в Беслет. Те укриват и лулата, а след Девети септември му я занасят.

Тази обич между Серафимов и народа беше взаимна. Помня, че след 1944 г., вече големец, директор на горите, бай Васил често ходеше по тия бедни рогопски селца, за да се срещне със своите "анапи", а багажникът - пълен с подаръци и хранителни продукти, за да се отплати на тези, които бяха делили от оскъдните си дажби за нелегалния.

Но този всеотдаен и честен лесовъд не можа да се опази от карьеристите. От една страна бяха "лъжепатриоти" с тяхната "социалистическа" свръхсеч. От друга страна бяха други, които, използвайки неговата душевна чистота, стигаща до наивност, се промъкваха към високи постове в горското управление.

В началото на 50-те години, по повод възраженията на Серафимов, правителството назначи комисия от няколко ведомства, която да се произнесе по въпроса за сечта в рогопските гори. За обект беше избрана Беглишката гора. Серафимов обясняваше, че гората расте бавно, че самовъзобновяването е несигурно, но другите настояваха да се бърза със сеченето, понеже гората била стара и щяла да "изгние". Те представяха работата като нещо просто - сечи и залесявай. Днес, близо четири десетилетия от това фатално решение, всеки, който посети Беглика, ще види колко голям лесовъд е бил Серафимов и колко невежо и безотговорно са подходили неговите опоненти. Една трета от гората е вече изсечена, но площите още стоят полуголи, прилични на пасища, защото засадените смърчови фиданки растат бавно, за 30 години едва достигат човешки бой. Явиха се и измръзвания, много от фиданките бяха унищожени от едно паразитно насекомо - боровото слонче, което на голо се превръща в опасен хищник. Откритите огромни голи площи, вече над 25 000 декара, измениха климатическата обстановка, появи се фатално лятно засушаване... Беглишката гора стана символ на "социалистическо гороломство".

Така се рогу понятието "Серафимовщина", т.е. всеки опит да се защитава гората от научни, професионални съображения. Така чиновниците от Държавната планова комисия и Министерския съвет обозначаваха всяко честно възражение срещу наложената сеч. Това важеше и за пашата на кози и друг добитък, която тези чиновници искаха да бъде "напълно свободна". Така беше и с плановете за изкореняване на горите.

В 1958 година като сътрудник в Горското управление бях пратен в село Пелово, Плевенско, където ме очакваше Георги Трайков - заместник-председател на Министерския съвет. Още при срещата той се нахвърли върху мене с думите: "Ти ли си Василев, каква е тази СЕРАФИМОВЩИНА!". Беше ме взел за окръжния началник на горите Васил Василев, който беше забранил из-

сичането на една гора над селото без разпореждане на Министерския съвет, преди да се провери състоянието на гората, дълбочината на почвата, опасността от ерозията и пр., както се изисква по Закона за горите. Трайков обаче на своя воля беше дал заповед да се сече и цялото село ликуваше. Голямо беше моето негодувание тогава, както и моралното удовлетворение, когато 20 години по-късно узнах, че на същото място се е развила такава ерозия, че плитката горска почва била пометена и селото се принудило с доброволен труд да възстанови гората! А такива случаи имаше по цялата страна!

Снет от поста на първи зам.-председател на Управление на горското стопанство в 1953 година, Серафимов остава без работа. За да се прехранва, става обикновен горски приемчик на трупи. После го назначиха за младши научен работник и завърши аспирантура в Съветския съюз. И наистина донесе нещо ново в нашата наука - създаде първия в България Хидрологичен стационар в Якордуската гора, който носи неговото име, тури началото на дългогодишни хидрологични проучвания в България. Едно дело, продължено от неговия талантлив приемник г-р Иван Раев и други изследователи, получи международно признание между специалистите и институтите в тази област. Серафимов с право смяташе, че рано или късно този въпрос ще стане основен за нашата страна, че хидроложката и въобще екологичната функция на гората е по-важна, отколкото добивът на дървесина и това днес е очевидно и за най-неграмотния гражданин на страната. На този проблем той посвети последните години от живота си. Неговите научни трудове, особено два от тях: "Хидрологичната роля на гъбовите гори в Рила и Пирин" и "Хидрологичната роля на гъбовите гори" са основоположни за българската горска хидрология.

Още преживе Васил Серафимов и жена му, проф. Рада Балеvsка, завещаха всичкото си имущество на Селскостопанската академия. Голямо е преклонението ми пред този честен лесовъд, чиято гражданска смелост е един достоен паралел с делото на Васил Попов в днешно време. Дружбата ни продължи до последните му години, когато той споделяше някои огорчения, но най-вече се тревожеше от уврежданията на горите, нежели са собствените си одисеи. Няколко месеца преди да почине го посетих в болницата. Всъщност болната беше проф. Балеvsка, но Серафимов беше постъпил при нея, за да не е сама. Той умря преди нея. На погребението му имаше горски работници от цяла България.

Това също беше признание.

Минаха години и "теорията" за свръхсечта бе отречена от самия живот. Един от "теоретичите", проф.г-р Юрган Духовников, в 1975 година като автор на новата "Инструкция за уст-

ройството на горите в НРБ", записа точно обратното на това, което цял живот е проповядвал: "Оптималната величина на средногодишната величина на главното ползване от високостъблените гори трябва да отговаря от една страна на изискването за непрекъснатост в ползването за максимално задоволяване на народно-стопанските нужди от дървесина и от друга, да съдействува за разширено възпроизводство на дървесните запаси, да води към постепенното нормализиране на класовете на възраст и запазване и повишаване на защитните, водохранните и други функции!" (точка 241, стр.177). Никъде обаче нито той, нито неговите приятели и следовници не си направиха самокритика или критика на вредните си и измамни теории! Като че нищо не е било, като че те са непричастни за унищожението на горите!

Това мълчание обаче още хвърля зловещата сянка на измамната теория. Защото и днес се забравя основното, **ЧЕ НЕ ДЪРЖАВНОТО ПЛАНИРАНЕ, НЕ НУЖДИТЕ, А ВЪЗМОЖНОСТИТЕ НА ГОРИТЕ**, определени по строго научен ред, трябва да стоят в основата на държавната горска политика.

Това е истинското, а не формалното признание на принципа за постоянството и равномерността в ползването. Иначе, както е сега на практика, тази плановете ще бъдат лъженаучно прикритие на едни или други временни цели. Нещо повече - недопустимо е те да се утвърждават от тези, които ги изпълняват и то с явно дърводобивни тенденции, каквато е Асоциацията за горско стопанство и горска промишленост, а преди това министерството със същото название! Освен това, даже и тези "проекти" се нарушават най-безогледно! От това никой не се тревожи, още по-малко тези, които отговарят за дърводобива!

Но тази коварна банда отрови до корен и самата ни горска наука. За да запазят своите позиции, "професор-докторите" не се срамуваха от нищо. Моят съученик и състудент проф. Атанас Ганчев, природно надарен математик, беше изгонен от Катедрата по лесоустройство. Поставили му въпроса така - или с нас, или против нас! Не са малко случаите, когато за едни и същи лица и за едни и същи научни трудове са давани противоположни оценки веднъж обявявани за "непригодни", а друг път за "изключително ерудирани и ценни приноси". Става дума за едни и същи научни трудове, рецензирани в различно време, според това, дали асистентът или доцентът е "от нашия лагер", или е "враг"! Лично аз съм чел такива "рецензии" и на Пенев, и на Петков, и на Духовников, но нямам възможност да ги документирам, защото са укрити, а лицата, които засягат, по понятни причини пазят гробовно мълчание! Ако един ден историкът все пак успее да ги разкрие и публикува, то ще бъде една невероятна сензация, една манифестация на възможната най-голяма низост в горската история на България!

Хитреците обаче са заличили много от тази разобличителна документация. Известно е, че Слави Славов по личната заповед на зам.-министъра Юли Михайлов е натоварил на една каруца цялата архива на бившото Дружество на лесовъдите в България, където можеше да се намерят снимки и документи кой и защо е пращан в Германия, кой е посрещал хитлеровите горски гаулайтери. Същото е направено и с архивите на Дирекцията на горите за периода 1940-1944 година. По нареждане отгоре даже бяха унищожени всички стари течения на списанията "Горски преглед" и "Лесовъдска мисъл". Академик Борис Стефанов ме замоли да издира стари течения на тези списания, унищожени даже в Института за гората при БАН и Висшия лесотехнически институт.

Ето в такава обстановка на политическа безогледност и професионално предателство на шепа карьеристи българският лесовъд трябваше да решава главния проблем - ВЪЗБНОВЯВАНЕТО НА ГОРИТЕ. При тогавашния ускорен темп на ползване, при липса на развита горска мрежа и при прокламираната "революционна" гола сеч, сигурно щяха да бъдат ликвидирани и последните останки от ценни високостъблени гори.

Опит за тяхното възобновяване нямаше, особено в буковите гори, защото преди Девети септември ползването в тях е било незначително.

Задачата се поставяше така - в къси срокове, от 15-20 години, старата гора да се възобнови. Познанията бяха главно теоретически за тъй наречената "степенно-обсеменителна сеч", разработена за буковите гори от класиците на немското лесовъдство. Според тази теория това степенно изсичане на гората се състои от четири фази: подготвителна - при която гората се прочиства от повредени и лоши екземпляри, обсеменителна - при която гората се подготвя, за да приеме опадналите семена, осветлителна - при която младите фиданки се откриват частично и окончателна - при която младата гора се освобождава напълно от старите дървета.

За щастие в горските стопанства имаше тогава лесовъди с голяма теоретическа подготовка, висок професионализъм, творческа амбиция и голяма любов към гората. Такъв беше директорът на Рибаришкото горско стопанство Петко Петков, най-голямото в страната с годишен добив над 150 000 кубика. Той, въз основа на собствените си дългогодишни наблюдения върху хода на естественния възобновителен процес, разработи свой вариант на класическа немска сеч. Вместо четири, той въведе две фази. При първата гората се изважда до 40-50% от първоначалния запас, а когато се появи достатъчна подраст, се изсича наведнъж и остатъкът от стари дървета. При това окончателната фаза се извежда при двойно по-малка височина на фиданките

около 70-80 см вместо 150 см по класическата норма. При тази "телена" възраст, както я нарекоха тетевенските и троянските лесничей, малките букчета са достатъчно еластични и се огъват, под тежестта на едрите трупи, без да се пречупват. Самата сеч обаче ставаше при строго спазена технология. За всяко дърво се определяше посоката на повалянето така, че при сечта и извоза да не се унищожава пограсът. Извозването на трупуите ставаше по определени пътеки или по улеи, като трупуите се примък-ваха на ръка с дървени лостове - цапини. Стигна се дотам, че да-же на муцуните на добитъка се поставяха телени кошници, за да не преяждат фиданките, като да бяха златни! А от същите те-зи крави тогава се изпълняваше и планът за млеконадоя. Всеки може да си представи каква съпротива е имало от обществе-ността против това лесовъдско "престараване" и колко аноним-ки за "саботаж" са били изпращани по тайните канали! Този опит, а и в собствени варианти, бързо се разпространи и в останали-те стопанства от буковия район.

Бях тогава в Главното управление и с чисто сърце мога да кажа, че ние, "отгоре", взехме изчаквателна позиция. Всичко - ново и непознато, даже противоречащо на теорията - кой бю-рократ ще рискува. Например изрязването на повредените буко-ви фиданки на пълче, за да подкарат отново прави дръвчета, се считаше теоретически недопустимо, защото смятахме, че по този начин семенното дърво се превръща в издънково, което жи-вотът после напълно отрече. Пак по наше внушение се залесява-ше всяка педя празно място по извозните пътеки и така се стиг-на до внасянето на онези борови и смърчови фиданки сред бука-ка, които по-късно бяха напълно задушени от избуялата букова пограс. Създадоха се стотици хиляди прекрасни булови млади-няци, гъсти като коноп, здрави, жизнени. Едва по-късно към то-ва дело, което получи висока оценка и от германски лесовъди, се присъединиха и "началствата". Всъщност истински създатели на българското лесовъдство в областта на буковите гори са тези неизвестни, но талантиливи и вдъхновени лесовъди като Петко Петков, Борис Димитров, Найден Цветков, Тодор Босев, Влади-мир Митов, Димитър Рагков, Славчо Лилов, Павел Павлов, Иван Доцински и други. Разбира се, за това спомогнаха и внедрените над 400 въжени линии. Сега, при наличието на тежки трактори и извоз на цели стъбла, такива сечи са невъзможни! На тези пио-нери на буковото ни лесовъдство България дължи запазването на най-голямата ценност на вековните ни букови лесо-ве - тяхното семе, генетическата им природа! Ако днес страната се радва на близо 2 000 000 декара прекрасни букови и смесени младиняци, то-ва дължим именно на тези всеотдайни лесничей. Този е пътят, за да опазим и другите стари букаци, които иначе ще бъдат обре-чени на загиване. Никакво залесяване няма да ни помогне, защото

природата засява по 30-50 букчета на квадратен метър, по 30 000 на декар, а ние засаждаме по хиляда! Букът е хелиотропно дърво и може да расте право само в гъст склон. Чиста демагогия е да се считат за "създадени" от фиданки пълноценни млади букаци. Фиданките могат да бъдат само пълнеж, допълнение към това, което природата създава. Това обаче означава да се откажем веднъж завинаги от "евтиния" гърводобив, защото той е гороломен!

Голямо дело на лесовъдите от тези горски стопанства са и тъй наречените "отгледни сечи", т.е. изкуствен отбор при провеждането на младите букаци. При 20-30-годишна възраст се избират тъй наречените "дървета на бъдещето", отбелязани с широка червена лента. Такива прекрасни "червени" млади букаци могат да се видят навсякъде и те показват на какво е способен човекът-творец.

Много пъти обаче тази битка за спасяването на горите се е превръщала в истинска драма за честния лесничей. Такъв е случаят с Варненския лесовъд Йордан Минков.

ЙОРДАН МИНКОВ

Още преди Девети септември той си беше спечелил име на способен лесовъд в Родопите. По негова молба го преместват близо до Варна, където живеят неговите възрастни вече родители. Назначен е за директор на най-голямото дървово стопанство в с. Старо Оряхово с прочутата дървова гора ГЕНИШ АДА (Голямата гора).

Това съвпада с небивала суша през 1945-1950 година. Земята се напуква на дълбоки проломи, а почвата е изпепелена от безброй гладни стада, остъргали до корен всяка тревица, всяка покарала фиданка в старата гора. Великанските дървоове започнали да съхнат, отначало отделни вейки, а после и целите корони. Мъртвите дървета се превърнали в огромни черни байряци, които вещаели гибел за вековния лес.

Нуждите от дървесина обаче главоломно нарастват и планът достига фантастичната цифра от 100 000 кубика, пет пъти повече от нормалните възможности на стопанството. И то все специални и "срочни" поръчки - трупи за винен дестилат (на чуждия пазар го купуваха повече за бъчвите, отколкото за съдържанието им), траверси, електрически и телеграфни стълбове, подпори за мините, греди, а всичко това от сухи и повредени дървоове не става.

Възниква фатална дилема пред честния лесовъд. Ако изпълни плана, ще унищожи гората, ако я пожали, ще бъде заменен от някой бръснар или друг гороломец. Всеки би заобиколил диле-

мата, като отложи делото, сиреч да сече тук-там из цялата гора, колкото да не се разбере, а за възобновяването други да му мислят. В последна сметка обаче това би било предателство, тъй като рано или късно гората ще бъде досечена на голо и ще бъде унищожена завинаги. Освен това гората не е магазин. Там не може да се избира произволно, както учеха "професор-докторите", а трябва да се следва строг порядък, предопределен от самата природа. Разбира се, ако разчиташ на нея и ако си верен на своята професионална клетва. Минков беше истински лесовъд!

Много дни и нощи се лутал Минков, дълго обикалял от край до край из дебрите на Гениш ада, сякаш дирил скритите ѝ тайни. И накрая все пак ги открил в няколко затънтени кътчета, оцелели от копитата на селския добитък, където тук-там мъждукали зелени листенца на малки гъбчета. Тогава той се сетил за руската дума "торчка" и започнал да рови около гръвчетата.

С тази дума руският лесовъд Корнаковски е нарекъл скрития гъбов подраст. В лесовъдството е известно, че гъбовата фиданка не издържа дълго под сянката на майчиното дърво и постепенно умира, след няколко години стъбълцето и листенцата изчезват. Отдолу обаче коренчето на гръвчето продължава да живее още дълго. Ако се открие простор и слънце, коренчето бързо пуска отгоре ново стъбълце. Разровил Минков земята и наистина открил покрай всяко зелено още гъбче, още десетки скрити под земята "торчки".

Решил да рискува и там насочил гърводобива. И точно през зимата, когато сечището изглеждало черно и грозно като гробище от повалените трупове, дошъл от министерството

Дончо Христов. Той също беше честен лесовъд, но малко запознат с гъбовите гори, защото беше работил изключително в иглолистните райони. Освен това в самата теория малко или почти нищо не се знаеше за биологията на нашите български гъбрави. Да не говорим за липсата на какъвто и да било опит по тяхното възобновяване. Освен това ботаниците, в това число и академик Борис Стефанов, смятаха, че поради континентализирането на климата нашите гъбови гори от ниския пояс имат намалена жизнестойност и лесно могат с помощта на човека да се превърнат в открити тревни съобщества. Решено било лесничият Минков да бъде уволнен. Все пак изчакали до пролетта, за да се видят резултатите. А когато гората отново се раззеленила, добре почистеното сечище избуяло като гъста зелена нива. Сбъднали се очакванията на Минков, оправдала се теорията за "торчките". Все пак се намерили скептици, които изразили съмнение относно качеството на фиданките, произлезли от торчки. Те твърдели, че няма да са дълговечни и жизнени. Министерството обаче нямаше друго решение и скоро това става официална практика, едничък изход от тежкото положение, в което бяха изпаднали най-ценните ни високи гъбрави. Така ГЕНИШ АДА стана един център за наука и прогрес. Ние, "простите" лесничей, не скривахме възторга си от гръзновението на Минков, считахме го за герой. Един го сравни с Морозов, който по думите на един руски лесничей от началото на века е "внесъл светъл фенер за обикновения лесовъд, захвърлен в мрака на руските геври!".

Хубаво, но за няколко години участъците с гостатъчно скрита погравст се свършили, а плановете не се намалявали. И точно тогава, когато положението изглеждало безнадеждно, а катастрофата неизбежна, природата отново се показала благосклонна към честния лесничей. Безплодна в течение на цели 12 години, Голямата гъбрава внезапно се отрупала с цветни пъпки. Това означавало, че следващата година ще има богата родигба на жълъди. Зарадвал се лесничият, надежда светнала пред очите му. Но имаше тогава една специална полудива порода, наречена източнобалканска свиня, която се изхранваше само с жълъд и горска паша. По-късно тази порода напълно изчезна, поразена от бруцелозна епидемия, но тогава наброяваше стотици стада във Варненски, Шуменски, Бургаски, Ямболски и Сливенски окръг. Селското стопанство много разчиташе на източнобалканската свиня, а и правителството, защото годините бяха гладни. На всичкото отгоре фуражът - без пари. Още есента и зимата много стада се струпали около Гениш ада. И понеже законът не разрешаваше паша за чужд добитък, някои свинари се записали жители на съседните села, а други извършили фиктивни "продажби" на местни селяни.

Минков обаче много добре разбирал, че при тая суша, бе-

тонираната от паша горска почва, дори и да падне гъжг от жълъд, няма да приеме горските семена. Затова още следващата пролет предприел една недвиждана оран на всички участъци старата гора, отредена за сеч през следващите десет години. И понеже нямаше средства, преминал към натурално заплащане - една кола гърва, два декара оран. Министерството не възразило, но пари нямаше, така че рискът пак остава за сметка на лесничея. Главни за гървесина селяни от цяла Добруджа се юрнали да орат в Голямата гора. Това също било риск, защото всеки финансов ревизор е могъл да го начете със стотици хиляди левове.

Свинарите се досетили, че това ще попречи на свободната паша и подшушнали дето трябва, че Минков подготвя "голям" саботаж, че е английски агент. Де се е чуло и видяло гора да се оре като нива, още повече в ония времена, когато добитъкът не стигаше за нивите, а машини нямаше никакви. На всичкото отгоре Минков заградил разораните участъци с яки плетове. А когато жълъдите почнали да капят в началото на септември, свинарите просто подгудели, защото всяко жълъдче било за тях истинска жълтица в онова оскъдно, купонно време.

Въпросът стига чак до правителството. Инициаторът е Георги Трайков, заместник-министър председател, който е народен представител от онзи район. На специално национално съвещание по животновъдството Минков е изправен на съд. Съвещанието се ръководи лично от министър-председателя Антон Югов. В последния момент обаче в подкрепа на Минков се явява Мако Даков, тогава председател на Главното управление на горското стопанство. Той обяснява, че все пак трябва да се мисли и за възобновяването на горите, защото с тази сеч може да ги унищожим безвъзвратно. Югов, който като бивш министър на тежката промишленост е отговорен за гърводобива, все пак е бил запознат с горските проблеми. Така се стига до компромисно решение - да се пуснат на паша 80% от територията на гърбовите гори, а 20% да остане за възобновяване. Излезе и специално постановление на Министерския съвет. Решението беше разумно и гържавническо, защото жълъдът беше толкова обилен, че имаше и за свинарите, и за гората. Свинарите и населението обаче настояваха за "свободна паша", както е било от векове. Тук тегнеше вековната традиция на примитивното българско горолостство. Всички настояваха да се разреши "свободна паша", та като натирят стадата наесен, напролет да ги приберат за клане. Тогава и месото е най-крехко, защото сланината е най-малко, а и печалбата е голяма, защото угояването е свършено безплатно. Това означаваше да се развалят плетове, да се отмени всякаква забрана за пастирите.

Така че битката продължи. Натоварени със свински бутове, пълномощниците на свинарите плъзнаха по всички инстан-

ци. Игваха и в министерството, за да търсят съюзници. Най-първ съюзник се оказа пак Георги Трайков. С цяла чета от журналисти, в това число и писателя Ангел Каралийчев, те обиколиха района, за да съберат лични впечатления против Минков. В село Дюлино Ангел Каралийчев написа явно поръчания разказ "Какините ръкавички", напечатан в "Работническо дело", и в други вестници на 1 декември 1956 година, 6 дни след, като излезе постановлението на Министерския съвет, което Трайков явно не одобряваше.

Това беше един тенденциозен разказ, без особени художествени качества, написан с единствената задача да разобличи Минков. Главният герой е един горски от село Дюлино. То има най-много свинари и граничи непосредствено с Голямата гъбрава. Поради глупост горският забранил свободната паша на кооперативното стаго, но черните очи на свинарката, щерка на председателя на трудово-кооперативното земеделско стопанство, така го омаяли, че той му пунал края и гората бързо се напълнила с чернички прасенца, "какните ръкавички", както галено им вика хубавицата от Дюлино. Нито дума, нито намек за втората част от постановлението за възобновяването на горите, нито намек за здравия смисъл на това решение, за нуждата от гора въобще. Типично гемагогство, "народничество", с което за съжаление, нашата интелигенция много пъти, а и сега, е предавала и предава интересите на горското дело. И за да няма съмнение в адреса и намерението на Каралийчев, друг "герой" на разказа, самият председател на стопанството, "праца" телеграма от София: ПУЩАЙТЕ ПРАСЕТАТА, САМИЯТ МИНИСТЪР-ПРЕДСЕДАТЕЛ Е С НАС!

Така Георги Трайков и Ангел Каралийчев фактически отменят постановлението - нали щом го пише във вестника, пущайте свините, какво ще се царемоним с някакъв си лесничей!

Разказът завършва с една весела сватба от свински пържоли, а напролет трудовеният на стопанството изведнъж скача пет пъти! А това беше по онова време недостижим идеал на аграрната политика, тъй като на кооператорите се заплащаше в стотинки. На Каралийчев явно беше внушено или сам се беше докопал до най-болните проблеми на онези години, за да възприеме този маниер на примитивна безогледност към горите, открито обвинявайки един честен лесовъд и патриот Йордан Минков в невежество и вредителство!

Възмутен от тази нагла инсинуация, още повече, че отлично познавах Минков и добре си давах сметка, че това е фатален момент за спасяване на гъба от унищожение, още на другия ден написах късо контраесе "Да не кършим клона, на който седим", в което се разголваше преднамереността и истинската насоченост на поръчания на Каралийчев разказ. Редакцията на в. "Лите-

ратурен фронт", и по-специално Славчо Васев, беше тогава под впечатление на романа "Руският лес" и даде съгласие да публикува моята бележка. Изглежда и те са предвиждали опасност, защото дълго протакаха и едва след три месеца, на 28 февруари 1957 година, я поместиха. Само два дни по-късно "Работническо дело" отвърна с остра бележка: "Кой кърши клона", с която открито се заплашваха и лесовъдите, и редакцията на "Литературен фронт", която повече не посмя да се обади.

Минков обаче продължи този жесток двубой, морално подпомаган от всички честни лесовъди в страната. Той постави въоръжени пазачи на обновителните участъци. Хитрите свинари умело подмамват свинете да се промъкнат през яките плетове, като подриват земята, а сутрин с царевични зърна отново ги изкарват обратно. Целта е на всяка цена да се унищожи жълдът в забранените участъци, за да се провали Минков. Някои лесничей убиват прасета, намесва се и прокурорът.

Тази зима е била може би най-тежка в живота на самоотвержения лесничей. Свинарите са предупредили, дето трябва, че "Минков е чужд агент", който иска да измори народа с глад, а през зимата жълдът и без това ще измръзне. Такъв риск наистина е съществувал, ако зимата се окаже безснежна, студена. Тогава стотици хиляди тонове безплатен фураж вместо в млада гора, щеше да се превърне в гнил тор. И все пак рискувал. Не знам дали друг на негово място би го направил и въобще имал ли е право на такъв огромен риск. Явно, че в случай на неуспех, той би бил обречен на гибел. Тогава властите не се шегуваха със саботажниците, особено при безспорно доказан саботаж. Може би в случая е действал друг признак на достойните патриоти: ако губя, губя себе си, а печалбата е за всички!

За щастие зимата се случва мека. Освен това, жълдите потънали в мека, разорана почва и веднага покълнали. Отгоре опадалата шума ги закрива като топъл юрган. Напролет в гората избуяват безброй млади фиданки, истинска горска нива. На всеки квадратен метър са поникнали по 30 до 50 дъбчета, 3 000 000 на хектар, сто пъти повече от световната норма за отлично естествено обновление!

Това било победа и за онези просветени ръководители на Варненски окръг като Димитър Бомбов, които повярвали не толкова на специалиста, колкото на човека Минков, защото познавали неговата нравствена чистота. За всеки случай обаче още през есента му прибрали партийния билет, та, ако стане нещо, да са на чисто!

През пролетта напорът на свинарите продължи, защото и през май семеделите на жълдите все още не са опаднали, а и самите крехки дъбчета са истинско лакомство за източнобалканската свиня. Този път обаче Минков не бил вече сам. Подкрепило

го и министерството. Така беше обновена Голямата гъбрава. В Странджа също последвали неговия пример. Това беше истински звезден миг за Българската гора. Това трябва да се знае, защото 30 години по-късно писателят Дико Фучеджиев обвини странджанските лесничей, че уж подменяли гъба с бор. Истината е, че съдбата и на гъбовите, и на буковите, а и на боровите гори се реши още през 50-те години и ето на каква цена!

Минков обаче не спира дотук. Като истински лесовъд и роден природоизпитател, той залага множество опити, за да провери при какво осветление ще растат най-бързо младите гъбчета, при наши условия да провери теорията на Корнаковски. И то въз основа на самосев с точно определен произход и точно до месец възраст. Така той доказва, че под сянката на старата гора младите гъбчета трябва да останат няколко години, докато укрепнат и пуснат корен надълбоко в земята. След това обаче фиданките трябва да бъдат напълно открити, да се изсече старата гора напълно, защото младото гъбче не търпи никаква "шанка". Така беше изградена и научно обоснована цяла система от нова за гъбравите сеч, наречена от автора "ПОСТЕПЕННО-КОТЛОВИННА", защото изреждането на старата гора е отначало постепенно и равномерно, а след като се появи подрастът откриването става на големи и малки петна - "прозорци" и "котли", там, където фиданките са най-гъсти и в достатъчно количество, за да осигурят сигурна защита на почвата от напора на трсоката и другите бурени. Той откри, че отгледните грижи за младата гора трябва да започнат отрано, още под сянката на стария лес, защото редом с гъба се появяват и фиданки от габър, които са много буйни и задушават гъбовите фиданки. След като обаче габърите се пресекат, гъбчетата вземат връх над тях и от конкуренти се превръщат в полезни спътници на гъбчетата, закрилят стъблата от слънцепек, опазват ги от изкривяване, поява на чепове, "водни леторасли" и пр. Такава роля изпълняват и другите спътници - клен, брекиня, мъждрян. Затова се казва, че гъбът обича да расте в шума, но с открити глава!

Тези и още много тънкости на гъбовото обновление, богато обосновани с конкретни цифри от заложените многовариантни и многогодишни опити, са включени в капиталния труд за българското лесовъдство "ГЪБОВИТЕ ГОРИ В БЪЛГАРИЯ", издаден в 1960 година. Това е огромен влог в науката и той е намерил признание и в официалния учебник по лесовъдство на проф. Мако Даков и акад. Власи Власев. Така Голяма гъбрава се превърна в Мека и Медина за нашите лесовъди. Висока оценка получи това дело и в чужбина, в това число и от главния директор на горите във Франция господин Жан Де Весиер и проф. Василий Гулисашвили от Съветския съюз, две страни, които се смятат класически за гъбовите гори.

За съжаление у нас това достижение не получи необходимото признание. Във всяка друга културна държава Минков би бил провъзгласен за почетан академик или доктор хонорис кауза. У нас обаче отказаха да му присъдят Димитровска награда, въпреки че България му дължи спасяването и възобновлението на 600 000 декара високи гърбави, половината от цялата им площ. Наистина, той получи званието ЗАСЛУЖИЛ ЛЕСОВЪД, но не пръв, както всички очакваха, а един от последните, след като това звание загуби смисъла си и бе опорочено от такива негови "носителни", които в гора въобще не са влизали. И при какво условие му го дадоха, поставено от Тодор Стойчев, местния партиен големец, който след големи кангарми се съгласил, но само ако МИНКОВ НАПУСНЕ ВЕДНАГА СЛУЖБАТА, тъй като вече беше достигнал пенсионна възраст. Така и стана. Впрочем, Стойчев и без това щеше да го уволни, защото някога Минков имал гързостта да уволни бащата на големеца, горски старши, за пиянство и тушвет, нещо, което по-късно според мнението на Варненската общественост се оказа рогова черта! И така, най-достойният ни окръжен началник на горите, съчетаващ висока професионална квалификация, дарба на истински учен, всепризната почетност и родолюбие, беше уволнен в разцвета на силите си. Не можеха да му простят и това, че провали постановлението за изкореняване на 100 000 декара гори във Варненски окръг и се оказа прав, защото в съседния Толбухински окръг още се тюхкат от такива коренажи, след които не останаха нито ниви, нито гори. За съжаление, след като Минков напусна, гърводобивът помете всичките негови опити и пробни площи. Така беше унищожено и пометено едно неocenимо горско опитно поле, с което България би трябвало да се гордее! Та нима това не е още едно доказателство за азиатски и гороломен манталитет, за липса на елементарна горска култура!

Успехи се постигнаха и в част от иглолистните гори, особено в средния пояс, където гората беше в състояние да "догонва" ускорената сеч. И тук израснаха цяла плеяда от майстори лесовъди, творци на истинската ни горска наука и култура като Янко Узунов, Любен Колев, Стефан Спасов, Тодор Черенев, Борис Сивков, Иван Цаков, Иван Караиванов, Манол Кръстев, Иван Радоиков, Иван Кънев и други. Това бяха също високи професионалисти и приятели на гората.

Спомням си, че в началото на 60-те години, когато отново се възстанови министерството на горите, заедно с министъра бяхме на обиколка в Смолянски окръг. На Пампорово трябваше да ни чака директорът на горското стопанство. Там заварихме група секачи, обиколили една грамадна ела сред гъста подраст от малки иглолистни дръвчета, високи повече от човешки бой. На върха на елата едно младо момче по бяла риза ловко кас-

треше клоните на елата, разперена като огромна шатра над пог-раста. Оказа се, че това е именно директорът. Така за първи път се срещнах с Цвятко Присадов, по-късно окръжен началник на горите в Смолян. Той ми обясни, че такива клонати дървета нанасят големи поражения на пограста при повалеянето, затова се налага предварително да бъдат окастрени. Работниците обаче се опъвали, затова е трябвало сам да им покаже как да го вършат най-безопасно. Това бях чел някъде, но за първи път го видях на практика. Разпоредихме това да се прави задължително, особено в курортните и водогайните гори. Тогава още се замислих, откъде това момче го е видяло и прочело, то не съществуваше нито в учебниците, нито в инструкциите. Всъщност това е просто и близко до ума, но човек трябва да има усет и любов към гората, призвание на лесовъд, за да го проумее и направи сам. А Цвятко имаше такъв усет, защото сам беше горянин, роден и израсъл сред тамошните иглолистни лесовете. Достоеен пример на такъв самороден лесовъдски талант от по-ново време е Георги Кънев, родом от Батак, завършил Горски техникум във Велинград. Като директор на Антонивановското горско стопанство (Куртлуджа) той изобрети специален "метод на опорните дървета", за да опази пограста при извоза с трактори. И тука идеята е проста, като от двете страни на предварително набелязаните посоки, по които се извличат повалените стъбла, той запазва като под подпорки тези "опорни дървета". По този начин и по наклонения терен тежкият труп не се търкаля като валяк да мачка младите фиданки, а минава по определената пътека така, че до 70% от пограста се запазва. Това е достатъчно да се възобнови гората, като се имат предвид и неограничените генетически качества на естествения горски самосев. За съжаление, макар и отбелязано като "челен опит", тази наистина екологическа технология не беше оценена от министерството и официално внедрена в цялата страна, макар да е очевидна ползата и необходимостта от това "мероприятие", още повече при официално прокламираната "екологическа" уж горска политика!

За съжаление, по-голямата част от иглолистните гори не можаха да удържат на темпа на сечта.

А този темп наистина е бил гороломен, като се има предвид, че в 1964 година при 16 милиона дървесен запас от стара гора се е секло по 1 100 000 кубика трупи. В 1990 година при нормално ползване този добив е бил 477 000 куб.м, въпреки че зрелият запас е нараснал на 47 милиона кубически метра. Това означава, че в 60-те години относителното напрежение в ползването от зрелите иглолистни гори е било над ДВА ПЪТИ ПОВЕЧЕ от нормалното!

Големи усилия положиха лесовъдите, за да избегнат и тук голата сеч, защото разбираха всичките неблагоприятни последи-

ци. Мако Даков и Христо Върховски разработиха една система за съчетание между естественото и изкуственото възобновяване ("Върху прилаганите славни сечи във високостъблените гори и начини за ускоряване на възобновяването", 1959 г.). Това беше едно стратегическо отстъпление. Доведен докрай, този метод наистина би могъл да спаси нашите гори. За съжаление при непрекъснатото набъбвашите планове това беше невъзможно и в последна сметка се наложи "революционна" гола сеч, която при нашите планински и климатични условия си е чисто гороломство.

Изобщо може да се каже, че докато "революционерите" творяха своите кабинетни концепции в защита на свърхсечта в практиката се полагаха дяволски усилия, за да се сведат до минимум пораженията от тази свърхсеч. Създадена беше стегнатата организация, почти на военна нога, така, както се постъпва при едно национално бедствие. Може би най-нагледно това беше показано след смърча в Родопите.

На 29 май 1961 година в 16 часа и 45 минути над Родопите премина страшен ураган, наричан "смърч" или "торнадо". Само за 7 минути и 30 секунди този вихър повали 1 020 000 кубически метра гървесна маса и унищожи 32 460 декара иглолистна гора. Този вихър като гигантски нож разсече родопския лес от запад на изток, като отвори една ивица, широка от няколкостотин метра до два километра на протежение близо 70 километра от Вищерица до върха Персенк.

Най-силно бяха засегнати горските стопанства: Селище - 15,350 декара, Беглика - 5560 декара, Чехльово - 2667 декара, Хвойна - 2000 декара и пр. На другия ден за Селище заминаха министърът на горите Мако Даков и министър-председателят Антон Югов. В късо време се създаде организация за оползотворяването на гървесината, като се събраха гърводобивни бригади от цялата страна, предвождани от самите окръжни началници на горите. Ето какво голямо значение се отдаваше на това дело, тъй като при избухнали пожари щетите щяха да бъдат огромни, да не говорим за опасността от короедни и други насекоми и гъбни каламитети. В течение на 5 години гървесината беше събрана, сечищата почистени и залесени. Всяка освободена и почистена площ се залесяваше веднага. Днес е трудно да се различи къде е бил смърчът. Това е едно голямо постижение не само на горското дело, но и на страната въобще. То показва колко важно е отношението на горското управление и на субективния фактор въобще.

Изобщо, въпреки превишената сеч, съществуваше здрава дисциплина в горското стопанство. Затова допринесе и разделянето на двете дейности от 24.IX.1951 година (фактически от началото на 1952 година) до 29 януари 1960 година, когато по-редната "реорганизация", досега те са над 25 след Девети септем-

ври, отново обедини "огъня" и "водата" - отглеждането на гората и дърводобива. Тези девет спокойни години на българския лесовъд му дадоха възможности да разгърне своите сили и талант за възстановяването и подобряването на нашите гори. Управлението на горското стопанство при Министерския съвет беше едно средище на истинска горска наука.

Много важно място се отдели през тези години и на тъй наречените отгледни сечи, едно основно мероприятие в културното горско стопанство. У нас те са въведени за пръв път от проф. Методи Русков в 1935 година, който ги нарече "ВЪЗПИТАТЕЛНИ СЕЧИ". Те могат да се нарекат също така и ПРОРЕДНИ СЕЧИ. Изреждането на гората е природна закономерност, благодарение на която тя оцелява в борбата срещу природните стихии - вятъра, снега, сушата и смъртоносния пек; срещу конкуренцията на най-големия враг - тревите и бурените. По-просто казано, природната гора е едно съдружие от дървета, една армия от съмишленици, които бранят своето царство за чуждо нашествие. Известно е, че в гората винаги е тихо, даже и когато вълн вейат бури и хали, че винаги е хладно, когато вълн е горещо, и топло, когато вълн е студена виелица. Създавайки един общ покров или както се нарича "склоп" на гората от допрени плътни корони, в гората се поражда и един по-благоприятен, по-свеж и прохладен ГОРСКИ КЛИМАТ!

Ето защо гората се самозалесява с огромен брой фиданки - до един милион на хектар или сто хиляди на декар, от които оцеляват до "зряла" възраст само 50 едри дървета. Смисльът на тази висока смъртност - 99,95 на сто, се състои в това - територията винаги да бъде защитена от свои, а когато някои станат излишни, те просто загиват под сянката на по-буйните. Не Дарвин, а английският лесовъд Патрик Матюс пръв е нарекъл това явление вътревидова борба и вътревидова взаимопомощ в 1831 година, 28 години преди появата на капиталния Дарвинов труд "Произход на видовете".

По време на лисенковизма това явление, с което левъдът се среща ежедневно в своята работа, се отричаше, търсеха се какви ли не нови обяснения като споменатият вече метод на проф. Никола Пенев. Съпротивата на лесовъдите беше голяма, макар и прикрита, защото това е основен проблем в горската наука, с пряко значение за практиката. Използвайки подходящ момент на открита критика на Лисенко от някои съветски ботаници, успех в самата цитадела на нашите лисенковисти - сп. "Философска мисъл", и то въпреки бясната съпротива на официалния идеолог Тодор Павлов, да изнесе истината за огромните поражения от "новите" методи и принципи за прореждане на горите. (Б.а. Става въпрос за кн.3 от 1956 г. на списанието, където бе поместена статията ми "Към въпроса за вътревидовата борба

В светлината на някои факти от практиката" и статията "Относно една безполезна дискусия за гърветата и още нещо за горите" в кн.2 от 1967 година.)

Голямо щастие за нашите гори беше, че съветският експерт А.П.Грачов, който създаде правилниците за отгледните сечи, се оказа антилисенковист, така че у нас официално се запазиха класическите методи за прореждане, въпреки официалното господство на лисенковизма, налаган от професор-докторите.

По същество проредните сечи са една изкуствена селекция, т.е. направлявано от човека самоизреждане на гората с цел да останат повече ценни и прави гървета. Едновременно с това се ползва и част от естествения отпад на гората, който достига до 10-15 процента от запаса и е значителен резерв за тънка суровина за целулозните заводи и други нужди. Още повече са задължителни отгледните сечи в изкуствените насаждения, където поради изравнените условия - еднакви фиданки, еднакви почвени и други условия гървчетата растат почти еднакви и не може да се осъществи конкуренцията, т.е. борбата не завършва с естествен "отпад", а започват да страдат всички екземпляри. Това е нещо като една изплашена тълпа в един кинозалон, която се натиска да излезе на вратата, изходът се задръства и всички се задушават. Това, разбира се, не винаги се получава. Там, където гората е в своя оптимум, където е силна, тя, даже и изкуствено създадена, се самоизрежда.

Най-добрият признак, че една борова гора в Стара планина е засадена на мястото си е, когато тя се самоизрежда. Наблюдавах такива насаждения в Еленския балкан. Човек остава с впечатление, че това е същата природна млада борова гора, която може да се види в Родопите.

Така отгледните сечи се внедриха в недвижани размери - до 1,200,000 декара годишно. Това е един от показателите за високоинтензивно лесовъдство.

Друго крупно дело е превръщането на част от най-добрите издънкови гори във високостъблени. Още първите лесовъди, в това число и Васил Попов, са считали нискостъбленото стопанство като етап от унищожение на гората, защото в природата няма гора от издънки. Превръщането на нискостъблените гори в семенни е било идеал на лесовъдите, но икономическите условия не са позволявали той да се осъществи. Дори се е считало за победа, ако се удължи турнусът (оборотът на сечта) от 10-15 на 20-25 години. През първата половина на 50-те години Мако Даков разработи оригинален метод за това превръщане. Той го свърза с голямата нужда от минни подпори по онова време. Идеята дойде от практиката. В по-възрастните гържавни нискостъблени гори, особено покрай Черноморието, огромни площи се изсичаха на голо, за да се получи нищожен процент минни

подпори, а всичко останало отиваше за огрев. Мако Даков постави въпроса - не може ли да се организира отглеждането на гората и сеченето така, че почти всички, или възможно максимален брой, дървета да достигнат до размера на минни подпори. Главната цел на метода обаче оставаше превръщането на гората в семенна, високостъблена. Така беше озаглавен и трудът му: "Метод за превръщането на част от издънковите гори в семенни и увеличаване на тяхната производителност". По негово предложение Министерският съвет с постановление от 6 ноември 1956 година даде "зелена улица" на това дело. Благодарение на ранното прореждане и прочистване на издънките, растежът на тези гори се подобри и в количествено, и в качествено отношение, тъй като запасите на гората се трупаха върху правите и ценни дървета. За тези 35 години запасът на заделените седем милиона издънкови гори се е увеличил от 21 на 97,5 милиона кубика или близо пет пъти. Това е един огромен национален резерв от дървесина, независимо че нуждите от минни подпори намаляха поради изчерпване на рудниците. По-важното е, че след спиране на голата сеч рязко се подобриха екологичните условия - влагата, почвата, микроклиматът. Създадоха се всички условия издънковите гори да се превърнат в семенни, т.е. в същински гори, каквито са били преди векове. Много важно е да се доведе докрай този процес, тъй като тези гори са най-близо до населените места и най-непосредствено влияят върху жизнената среда на хората. За съжаление, след 70-те години и тук се забелязва връщане към традиционното ни гороломство, пренебрегване на това дело, връщане към голосека по чисто комерчески съображения.

За порасналата култура на нашето ново горско стопанство говори и фактът, че всички гори бяха измерени, таксирани, имат свои лесоустройствени проекти, които през 10-15 години се актуализират. Въпреки лисенковизма, се създадоха над 480,000 декара горски семенни бази, най-ценни първобитни гори, запазени за семе, над 5000 елитни семенни дървета и пр. За това големи заслуги има проф. Иван Добринов, основоположникът на българската горска селекция, и Марин Тошков, който в годините на най-голямата сеч успя да запази ценни участъци от природни гори-резервати, някои от които по-късно получиха световно признание.

Но най-забележително дело на онези първи десетилетия е

ГОЛЯМОТО ЗАЛЕСЯВАНЕ

Още в първите години след 9 септември 1944 година започна една масова кампания за залесяване. Тази кампания обаче имаше повече пропаганден характер и фактическите резултати

бяха много по-скромни, отколкото се пропагандираше по вестниците и радиото. Залесяването е огромно национално капиталовложение, което иска много пари и не може да се върши с безплатен труд и случайна работна ръка.

Истинският прелом настана след катастрофалните наводнения по Марица в 1957 година. В един доклад на председателя на Държавната планова комисия с номер 23 от 7.1.1958 година до Министерския съвет лесовъдът Стефан МОЛЛОВ успява да пробута два решаващи текста:

- * да се създаде фонд за залесяване, в който да се включат всички разходи от тарифни такси за дървесината на корен, паша и други разходи;

- * да се освободят горските стопанства от опеката на селските кметове, а последните да отговарят за залесяването като държавен план!

По този именно начин се осигури реално залесяване и то се разгърна в небивали дотогава мащаби. Средно 15 хиляди декара годишно залесяване за периода 1878-1944 г., 39 за 1945 г., 219 за 1950 г., залесяването изведнъж скочи на 717 476 декара в 1959 година, 812 730 декара в 1961 г., а в 1960 година е ДОСТИГНАТ ИСТОРИЧЕСКИЯТ ВРЪХ НА БЪЛГАРСКОТО ЗАЛЕСЯВАНЕ - 931 725 декара!

За периода 1958-1979 година, с право наричан ЗЛАТЕН ВЕК НА БЪЛГАРСКАТА ГОРА, са залесени 11 263 083 декара средно по 512 хиляди декара на година.

Такова чудо БЪЛГАРСКИЯТ НАРОД НЕ Е ВЪРШИЛ И ЕДВА ЛИ ЩЕ ИЗВЪРШИ ПОНЕ В БЛИЗКИТЕ СТО ГОДИНИ!

Освен подобрената охрана от безогледна паша, създадена още от Серафимов, за това допринесе и новата технология на залесяването. Вместо залесяване в дупки, единствената технология в миналото, беше въведено залесяване в ТЕРАСИ. Това са хоризонтални изкопи, следващи извивките на терена, дълбоки по 20-30 см, широки над 60 см. Те изпълняват две функции. Първо, пресичат пътищата на ерозията, като повърхностният отток попива в разкопаната пръст и се превръща в подпочвен. Второ, насища се почвата с влага през есента и зимата. Трето, създава се непрекъснатата чиста от бурени площ, с което дръвчетата са защитени в значителна степен от конкуренцията на тревите. Освен това терасите се изкопават един сезон по-рано, така че през зимата да се осигури достатъчно влагозапасяване. След пролетното залесяване терасите се окопават първата година най-малко три пъти, втората - два и третата - един път, за да се махне тревата и съхрани почвената влага. Не се знае кой пръв е открил този метод. В своята книга "Път през гората" самоковският лесничей Георги Стоев сочи, че откритието станало "по погрешка" от неговата бригадирка Елена Чакърова. Веднъж, като

копали гупки за залесяване по един наклонен терен, тя наредила да се копае наред, сиреч гупките да се сливат и така са били създадени първите тераси. През 1957 година една група специалисти и залесители посетихме горското стопанство в гр.Естергом - Унгария. Там за пръв път видяхме такива тераси, изваяни като топографска карта на един хълм. В тази делегация беше и Чакърова, следователно може да е взаимствала и този опит. Освен това, докладът на групата беше публикуван в сп."Горско стопанство", кн.1/1958 г. заедно със снимка от същия този хълм. Както и да е, важно е, че този метод бързо се разпространи, като получи подкрепа и от страна на Горското управление. Разбира се, "докторите" бяха против, а г-р Георги Сираков икономически обоснова старите методи като икономически по-ефективни ("Залесявания в копци, един неизползван резерв за икономия на труд и средства при залесяването на силно ерозиран терен у нас", сп."Горско стопанство", 1959, кн.2). Той обаче не беше взел предвид крайния резултат - ОЦЕЛЯВАНЕТО НА ЗАЛЕСЕНАТА КУЛТУРА, което при метода на тераски, макар и по-скъпо, е близо два пъти по-голямо. Да не говорим за другия, противоерозия ефект, който именно при тези залесявания е най-важният.

Особено голям размах получиха противоерозионните залесявания във водосборите на националните язовири. По искане на самите инвеститори на тези водни електроцентрали управлението на горското стопанство беше задължено едновременно с проектирането да изготви специални проекти за борба с ерозията. Такива се изготвиха последователно за всички по-големи язовири - "Искър", "Студен кладенец", "Кърджали", "Ивайловград", "Стамболийски", "Георги Димитров", "Розов кладенец" и др. За целта и правителството отпуснаше повече средства. Тези залесявания взеха предно място, като само в Кърджалийски окръг те надхвърлиха един милион декара.

В областта на борбата с ерозията забележителни успехи постигнаха

КЪРДЖАЛИЙСКИТЕ ЛЕСОУКРЕПИТЕЛИ

Те създадоха истински образци на залесително и техническо укрепване на едни от най-страшните пороци в нашата страна. Много от тези обекти получиха международно признание, като залесяванията край Джебел, укрепването на Устренски дол, Лебедински дол.

Но може би най-ярко е изразен този неукротим дух на лесовъдта-творец при биологическото укрепване на поройната река Перперек.

Това е един огромен порой, дълъг 23 километра, който се влива в най-големия от трите кърджалийски язовира "Студен кла-

генец". Периметърът обхваща повече от 80 000 декара голи, опорени терени.

Работата започва със залесяването на водосбора. Още след склопяването на младите борчета ефектът се проявява в пълната си сила - реката потича бистра!

Хубаво, но колкото се избистря, толкова повече се усилва нейната подривна сила върху леглото на реката. А там са струпани милиони кубичи пясък и чакъл, които за броени години могат да напълнят язовира.

Поставя се задача да се укрепи самото корито така, че насипите да се стабилизират и залесят, за да останат вечно на място.

Но за това нямали опит. Правят се странични отбивала, но Перперек ги троши, като детски играчки и хуква по своето старо корито. Още първите прииждания засипват околните градини, застрашават къщите на хората. Остава другото познато решение - да се окове цялото легло в бетон и желязо. В онези времена на оскъдица обаче това било невъзможно.

Поставя се задачата да се справят с "подръчни средства", но как - никой не знае. Отново започват с класическите гървени отбивала и сандрачи" (гървени плетове, запълнени с чакъл), но когато реката изглеждаше почти укротена и започнали да засаждат върба и топола покрай новите брегове, отново едно голямо прииждане на пороя помита всичко.

Инж.Георги Лазаров, тогава младо момче, е началник на този участък. Той подписва разходните документи, а това строителство е погълнало десетки хиляди левове. Изплашил се лесничият, но директорът на горското стопанство Дико Диков, стар и опитен залесител, му казва: "Който се плаши, да не се захваща!"

И отново тръгват двамата по реката, за да търсят друго, по-сигурно решение. С помощта на мощни булдозери правят наново засипаното корито. Освен това, с тежките машини подравняват страничните грамади от чакъл и тиня, за да се залесява върху тях и да се предварди образуването на въртопи, когато придойде. Встрани по новия бряг изплитат пак яки двойни плетове, запълнени с каменни блокове - традиционните "сандрачи". Водите на реката обаче продължават да подриват и брега, и плетовите, те си търсят свои си, по-удобни пътища към язовира! Опитват с тъй наречените "шпори", нещо като подпорни и предназначени кули на сандрачите. Това се оказва по-добро, но подриването пак продължава.

В тази неравна битка между човека и природата, с всичките ѝ неизвестности за двамата лесничии, се намесва една случайност. При поредното прииждане, част от струпаната върбова вършина, предназначена за засаждане, е била откъсната покрай новия бряг. Инж. Лазаров забелязал, че върбовата вършина,

без да пречи на водното течение, изпълнява функциите на своеобразен филтър, който задържа най-фините частици на мътилката.

Така се ражда щастливата, а защо не и гениална, като всяко просто откритие, идея за тъй наречените надлъжни леси. Те представляват обикновени върбови клонки, забити през плета и вкоренени в брега така, че около 1,5 метра от тях да плуват свободно във водата. Закрепват ги с напречни греди и гървени чатали така, че свободно да се "веят", т.е. да плуват във водата напречно на течението. По-късно откриват, че вместо двойни, плетовите могат да бъдат едноредови, в които вместо гърбови да се поставят върбови колове, които също се вкореняват. По този начин "надлъжните леси", без да пречат на водното течение, задържат тлака и тиня, които заглаждат новия бряг като циментова замазка и още повече го стабилизират. Успоредно на плета, откъм външната страна на новия бряг върху вече стабилизираното изравнено старо корито, засаждат редици от тополи и елши, които буйно израстват. Така се оформя една стоманена жива мрежа, която оплита стабилизираните стари наноси, укрепва новото легло на реката, а при поройни прииждания се огъва като еластична пружина. Листата на гърветата задържат и натрупват нови запаси от хранителни вещества и най-фини тлакови наноси. Така от враг, стихията се превръща в помощник на укрепителното дело. Водата, волю-неволю, тръгва по новото си корито, посочено от човека, а като няма друг избор, започва да го вдълбава. Така новото корито на укрепената Перперек е стабилизирано завинаги. Огромните запаси от пясък и тиня се превръщат в тополови гори и зеленчукови градини!

В 1967 година се публикуват първите резултати. Опитът привлича вниманието на специалистите. Проф. Асен Жиолчев, най-големият капацитет по борбата с ерозията в България, предлага на Захариев и Диков да опишат "своя" метод и да го регистрират като изобретение. Проф. Боян Захариев включва новия метод в своя университетски учебник като "нов български метод с голяма практическа и научна стойност". Намира обаче пролука и нечистата човешка завист - "голяма работа, да се укрепява с върба!". Трети искат математически формули и уравнения...

Но делото живее, реката Перперек е напълно укрепена, за трети и четвърти път се секат тополовите гори, върнал се е животът върху грозния и страшен порой, зеленчуковите градини, ливадите. Но най-важното - намерено е едно решение и то се прилага и върху другите пороища на Арда - Върбица, Крумовица, Бяла река, Дерменка. Огромни маси от чакъл, пясък и тиня, които застрашават националните водохранилища по Арда, могат да бъдат завинаги стабилизирани и укрепени. И всичко това е дело

на иначе "обикновени", скромни, а защо да не го кажем даже "неизвестни" рационализатори. Те са съхранили в себе си само вечно търсещото гръзновение на човешкия гений, съгръвани от една голяма и чиста любов към своя народ и своята земя. Нищо че нито единият, нито другият не са "заслужили" или някакви си, макар че зад гърба им растат стотици хиляди декари къргжалийски лесовете! Проклетото ни разминаване между житейската и "официалната" истина! На второ място са стопанските залесявания - тези в горските, в невъзобновените гори и при реконструкция на малоценните. Макар че във високостъблените гори условията са най-благоприятни, тези залесявания се оказаха най-мъчни, защото трябваше да се съчетава изкуственото и естественото възобновяване. Големи затруднения създаваше и пашата на добитъка. Допуснаха се и известни лутания, например да се залесява под изредения склон на старата гора. Фиганките не издържат дълго време под сянка и етиолират или загиват, а много от тях се пречупват при окончателното изсичане на старата гора. Ползата е, че по-добре се опазваха сечищата от паша на добитъка, а по този начин се подпомагаше и естественото възобновяване.

Независимо от това и тук се постигнаха значителни успехи, защото без изкуствено залесяване горите не биха издържали на това напрегнато използване и бихме унищожили най-ценните горски формации.

Особено място заемат тъй наречените украсни залесявания - покрай пътищата, националните курорти и местните лесопаркове. И тук израснаха истински майстори-художници на зелената палитра.

Един от тях е беленският лесничей

ГЕОРГИ ГЕОРГИЕВ

Неговите залесявания са истински живи картини, безкрайни пана от двете страни на пътища и ж.п. линии.

Ако през лятото човек премине откъм Плевен за Русе, изпечен от горещите суховеи на Дунавската равнина, навлезе ли в землището на гр. Бяла се усеща да е попаднал в Родопите. Горските култури тук наистина изглеждат безкрайни и някой може да си постави въпроса, защо е похабена толкова плодородна земя за залесяване. Тук се крие една хитрост на умния лесовъд. Всичките му залесявания са върху изоставени земеделски земи и ерозиранни, непригодни терени, върху прочутите "беленски" бели баири. Хитростта се състои в това да се използват гънките на терена. Ако два баира са един зад друг, достатъчно е по билото на втория да се залеси тънък боров пояс и тогава за погледа на пътника всичко се слива в една "безкрайна гора. Всъщност тя не

надминава 300-400 декара.

Истинската гарба на Георгиев, обаче е в подбора на дърветата. Тук освен биологията на гората и потребностите на всяко дърво от почва и влага, за лесничей-художник е важен и цвета на листата, на кората, на цветовете, и на плода, дори формата на короната. За неговата палитра яворът е охра, борът ясно зелено, смърчът е тъмнозелено кадифе, конколорката ела е сребро, смрадликата е кармин, американския дъб е оранж... Тази палитра

Всъщност е безкрайно богата и тя се мени през годината.

Особено богати са картините есен, когато листопадът запали всичките цветове и нюанси. Тогава на един само лист на американския дъб могат да се наброят десетина цвята и нюанси от жълтозеленото до тъмнокафявото, а цялата корона е като огромен пламък с оранжев блясък, запален от есенното слънце. Отдалече пламти този пожар сред зелените смърчове и всичко това на нежния фон на току-що зажълтелите брези и ясики. Около пожара блестят сребърните нишки на испанския смърч. Тук даже есенната смрадлика, с която лесовъдът е закрил най-грозните язви на изоставените карриери, на поройните ровини, носи красотата на своята кървавочервена шума. Много са нюансите на

жълтото. Листата на гинко билоба, едно рядко дърво, което се смята за прадядо на бора, представляват истински малки дамски ветрилица, изтъкани от тънка жълта коприна. Листата пък на лириоцендрона са чисто злато тежки пендари, грейнали на слънцето като вълшебни съкровище.

Тези живи картини се менят на всяка крачка, не само в пространството, но и във времето. Веднъж отидохме с един фотограф на списание "Отечество", за да направим репортаж за "живите картини" в Бяла. Фотографът се оказа голям естет, с вроден усет за красотата. При едно такова съчетание от оранжев дъб, нашенски ели, брези и конколорки, което му хареса в лесопарка на Обретеник, родното село на лесовъда, бай Петър пожела да почакаме до утре, та фона на брезите да стане "по-жълт". На другия ден наистина намерихме искания фон, но пламъкът на оранжа беше някак си угаснал, нямаше я онази пияна радост на вчерашния ден, днес картината беше по-друга, пълна с някаква непонятна тъга.

Повече от сто дървета и храсти, нашенски и от световната флората, е подбрал Георгиев за своите украсни гори. Освен с цветовете, той умело си служи и с формите. Ето тук край една горска чешма, посред малка поляна е турил беседка, а край беседката три плачущи върби. Видяхме ги вече израсли, като скръбни майки навели тъжни клони над беседката и чешмата. На друга поляна също няколко дървета, но извисени като хански шатри - това са ливански кедрови - широки, могъщи, а тяхното величие още повече се откроява върху зеления килим на тревата. На една ливада засадени кипариси - прави, цилиндрични, като колони на древни римски храмове.

Украсните залесявания на Бяла са отдавна завършени, но работата не спира. Тук ще трябва да се разрежат плътните редици на елите покрай пътя, за да проникне окото на пътника надълбоко в пазвите на гората, сред полянките, където стърчат острите сребристи пики на нашенските хвойни или някой гигантски дъб, запазен от вековете или клонат огромен орех, посаден, за да радва хората и с плодове, и с красотата. На друго място ще извади смърч, за да "раздвижи" картината с по-ярки шарки на брезите, засадени по-далече зад него. Дори плодовете на дърветата служат за украса и раздвижване на ландшафта, например огромните кафявочервени гроздове на есенната офика. Тъй древните майстори ще да са утолявали своята жажда за красотата, докато достигнат до това, което считат за връх на своята дарба. Малцина знаят за този скромен творец, вече пенсионер, за неговата заместничка, също така влюбена в делото - инж. Димка Радославова. А на близо е моста над Янтра, прочутата творба на майстор Колю Фичето, провъзгласена за паметник на световното културно наследство. Той също е обгърнат от красивите пана на

инж. Георги Георгиев, чийто дядо Георги е тревненски майстор и съратник на прочутия строител на мостове. Ще дойде време и хората още повече ще оценят това великолепно "зелено" строителство, защото то също е паметник от нашето време. Освен това тези посадки, повече от 30 000 декара, са един истински гендариум, един забележителен опит за интродукция на чужди растения. Нищо че авторите на тази красота ще останат анонимни.

Голямото българско залесяване през този забележителен период на горската ни история, преобрази не само страната, но и светогледа на българина. Ще ми се да припомня още една история от Самоковското горско стопанство. В началото на 60-те години тук дошла една комисия от София, с намерение да спре залесяването, въпреки язовира, тъй като имало оплакване, че то пречи на млеконаея. Всъщност залесяването ставаше по специален технико-укрепителен проект, одобрен от самия Министерски съвет заедно с проекта за язовири, но някой решил, че това е хрумване на лесничея. Обикаляли чиновниците няколко дни и заключителното съвещание провели в село Поповяне, защото там залесяването било най-много.

Тогава един стар и неук, но мъдър селянин дядо Станойко, казал:

- Защо упрекувате другаря Стоев. Залесяването го извършихме ние и нашите момичета. Вярно е, че пашата се затрудни, но затова пък имаме повече сено. Сега вече Паликарията не засипва ливадите с кал и не става нужда да перем сеното на реката.

А Паликарията беше един страшен порий, укротен от залесяването.

Така били спасени и залесяването, и лесовъдът Георги Стоев, създал най-много гори в България, истински герой на труда.

Понякога обаче войната е била още по-безмилостна и жестока. Такава е частта на Мария Байкова, първата у нас жена горски надзирател.

МАРИЯ БАЙКОВА

На 13 години тя остава без баща, а майка ѝ сама с още 7 деца. Постъпва в горското училище в Долен чифлик, което осигурява пълната издръжка: храна, пансион - безплатно. Две години без ваканции, защото няма пари за път. Директорът, добър човек, отпуска за нея и още две като нея бедни, фасул и други продукти, за да не гладуват, докато столът не работи. Ненавършила 17 години, постъпва като бригадирка по залесяването в Гур-

ковското горско стопанство. По-късно я назначават за горски на "Сондите", високо сред буковата гора в балкана. Само момиче сред мъже. В неделя остава самичка да храни свинете на стола. Трябва да заработи нещо допълнително, защото майка ѝ чака помощ.

По-късно се омъжва и е преместена в село Паничарево, откъдето е съпругът ѝ. Посрещат я с открита насмешка: жена - горски. Скоро обаче се сепват, с "новата" шега не бива. При пър-

во нарушение, прошка и предупреждение, при второто акт. Съставя акт даже на един адвокат от селото, който си набавил контрабандни греди от гората. Делото е обжалвано два пъти, но "женският" горски неотстъпва и адвокатът си плаща глобата, като поп. Всички се сепват, тръгват анонимни доноси, заплашителни писма. Нощем хвърлят камъни в прозорците на дома ѝ. Мария обаче е непреклонна.

В това време започва строеж на читалищна сграда. Кметът иска материал без пари. Ще ги отсечем горе на високото, я увещава той, кой ще види, нали е за селото. Тя обаче не прекла-

ня, иска документ. Лесничият, местен човек, но неук в горските работи, турен заради някакви заслуги и поради "недостиг" на кадри в промишленото предприятие, а после преминал в горското, хитрува. Казва на кмета, че е съгласен, но се "бои" от "горската". На нея казва обратното, че е незаконно и не може да разреши такава сеч. Тогава кметът в течение на няколко дни, агитира през цялото село, че Мария Байкова е враг на селото, пречи да се построи читалището. ВСИЧКИ ДА Я ПРЕЗИРАТ! Това се повтаря няколко пъти по местната радиоредба. Възмутена, Мария веднага си подава оставката, а директорът точно това и чака, веднага я уволнява. Въпросът обаче стига до окръжното управление на горите, което отменя заповедта на директора и го наказва, а Мария е повишена.

Пак се занизват тежките делници на горската служба. Започва голямото залесяване около язовир "Жребчето". Отново се опитват да я шантажират. Един от местните големци, дипломиран агроном публично заявява: "Ако Мария направи гора на Керезлика, аз ще си скъсам дипломата за висше образование!". Наистина теренът е огран от ерозията, каменист, на пръв поглед невъзможен за залесяване. Много усилия, много и непрестанни грижи струва това залесяване, но в края на краищата Мария побеждава. Гората се дига, вместо голия баир от селото се вижда младата зелена гора. Агрономът гузно мълчи, а Мария публично го подканя да си скъса дипломата. Така минава живота на тази неизвестна героиня. Цели 30 години са нужни, за да залеси 12 хиляди декара ерозирани терени и в същото време да организира дърводобива, да пази една гора дълга 20 и широка 15 километра. Гората ли да пази или децата си да гледа, а те са три, няма време да ги закърпи, нахрани. Помага ѝ свекърва ѝ, докато е жива.

Освен това обществена работа - общински съветник, член на стопанския съвет на горското, на Централния комитет на Горския профсъюз, съдебен заседател. Питам я, как се справя, а тя: "Времето през деня, колкото не стигне, го набавях през нощта".

Игва време за награди. С неохота ѝ дават орден, но окръжното ръководство и министерството я предлагат за най-високата награда - "Герой на социалистическия труд!".

НО, КМЕТЪТ НЕ ДАВА!

Не се е досетил малкият селски големец, че по този начин, той ѝ е отмерил най-високата награда на нея - първата българка-горски, един истински всеотдаен жрец на българската гора! Такива награди горската ни история отрежда за най-достойните, като Васил Попов, Васил Серафимов, Йордан Минков, Георги Стоев, Георги Георгиев, Георги Захариев, Дико Диков, Мария Байкова и десетки и стотици още знайни и незнайни герои на мъчното ни все още горско поприще...

Дърводобивът в Кому

Превишената сеч висеше като гамоклиев меч не само над българската гора, но и върху съвестта на стотиците честни лесовъдци, които по един или друг начин, се съпротивляваха на безогледната експлоатация на малкото запазени от турците и от нашите горски предприемачи ценни гори в най-недостъпните дебри на Стара планина и Родопите.

През 1966 година бях началник на най-важния отдел в министертството, който отговаря за лесосечния фонд. Сметнах, че е дошъл историческия момент да се "докажа" пред собствената си съвест като честен лесовъд. Разчитах на личното си познание с един от тогавашните ръководители на правителството - Живко Живков. Той ме прие и най-внимателно ме изслуша, защото въпросът за сечта беше много нашумял и всички инстанции бяха затрупани с писма на граждани, и обществени организации. Сметката, която направих пред началството беше приблизително такава: ние имаме около 60 милиона кубика зряла букова маса, ако сечем по 3 милиона кубика годишно, както беше тогава, в 1980 година в България няма да остане нито една бука. Живков, отначало се засмя и искаше да го обърне на шега, като ми напомни, че според решенията на партийния конгрес към 1980 година, България ще бъде вече в комунизма. И понеже аз настоявах, че последиците ще бъдат фатални за страната, той твърде грубо започна да ми обяснява: "Ние изнасяме маслото на децата, за да изградим промишленост и да догоним историческото изоставане на страната, а ти си взел да плачеш за горите!".

Това ми напомни думите на бившия министър Никола Геннадиев, отправени на времето към лесничея В.В.Попов: САМО ТИ ЛИ РАЗБИРАШ ОТ ГОРИ!

Ето това е той, османският манталитет на нашите горски управници, съхранен цели сто години след Освобождението, за които и днес гората е дар Божий, безконечен и неизчерпаем.

В тази презрителна усмивка на големеца пред мен се озъби злоещата безскрупулност на режима, написал на знамето си - след нас, ако ще и потоп! Още по-злокобно ми стана, когато същият Ж.Живков като зам.-председател на държавния съвет по-късно се обяви за най-големият "природозащитник" на България, даже книга написа. Няма по-низък цинизъм в нашата горска история! След тази наивна "самоинициатива" трябваше да се разделя с високия пост. То стана с голямо вътрешно облекчение, тъй като още тогава имах предубеждението, че тези от министертството са предатели и престъпници! Защо и как, читателят ще разбере от последната глава на тази книга!

Тук искам да отговоря на писателя Антон Дончев, кого-

то уважавам. Ето какво каза той на 6-ия конгрес на писателите в 1989 година: "ТОЛКОВА ЛИ ТРУДНО БЕШЕ ДА СЕ ПРЕДВИДИ, КАКВО ЩЕ СТАНЕ СЛЕД ИЗСИЧАНЕТО НА БЪЛГАРСКАТА ГОРА. И НЯМАШЕ ЛИ БАРЕМ ЕДИН, КОЙТО ДА ГО ВИДИ И ПРЕДВИДИ! Нашият писателски хор даже не я изпрати с плачове, когато пътят ѝ гниеше по нашите планини. Казвам това, защото отделни гласове се чуваха".

Този упрек трябва да се приеме преди всичко от лесовъдите, нали те са специалистите, на които народът е поверил горите! Нали, ако дойде чума, не друг, а българският лекар ще носи проклятието на нацията. Само, че му е слаб гласеца, уважаеми писателю, сред едно общество, невежо по горите и с безпощадни управници. Ами къде е сега вашият "хор" срещу едрото козарство, което е не по-малко зловещо настъпление срещу родния лес!

Трябва да се знае, че в тези най-трудни години в Централното управление се намериха хора честни и всеотдайни на своя дълг, готови с дявола ортаклък да направят само и само да спасят горите от унищожение. Именно в тези времена израснаха специалисти с безспорен авторитет между лесовъдската колегия, като Христо Вълчовски, Петър Хаджийски и Богдан Богданов - по стопанисването на горите; Пенчо Богжаков, Георги Пешев и Михаил Михайлов по залесяването; Константин Людсканов и Стамен Димитров по борбата с ерозията; Марин Тошков по опазването на природата и др. Окръжни началници, като Йордан Минков, Лазар Кърпачев, Янко Узунов, Коста Бояджиев, Цвятко Присъдов, Тодор Паракозов, Петко Турлаков, Директори на горски стопанства и лесничей, като Георги Стоев, Георги Георгиев, Петко Петков, Найден Цветков, Любен Ванчев, Тодор Босев, Васил Йорданов, Къню Кънев, Славчо Лилов и десетки още мълчаливи герои и творци на съвременната ни горска култура. Тази колегия се възправи като един срещу комунистическата свръхсеч.

От тази гражданска позиция на лесовъдите се роди спасителната идея за дърводобива в Коми, като последно средство за спасяване на Българската гора от зловещата косилка на "плановия" дърводобив.

Това беше една мъчна борба, толкова мъчна, че изглеждаше безнадеждна. Най-трудно беше да се спечелят важни личности от партията и правителството, хора които обичат горите. Сега можем да ги изброим - Пенчо Кубадински, Иван Пръмов, Стоян Селемезов, Димитър Попов и не на последно място Тодор Живков.

Трудностите започнаха още при определяне на обекта за дърводобив.

Отначало съветската страна предложи района на Усурйската тайга, който опира до Тихия океан срещу Япония. Правихме изчисления за превоза, който беше по-дълъг от Магелано-

вия път и то през Суецкия канал, който след това се затвори и би трябвало да обикаляме, чак през нос Добра надежда! Имаше и други варианти, също така почти невъзможни и неприемливи, например да докарваме ясика от Башкирия, а нас ни трябва бор. Или да отидем в Тюрмения, дето е най-хубавия сибирски бор, но половината от годината е непоносим студ, а другата половина терена се заблатява и става непроходим! Много убеждаване, много молби са били нужни, за да се стигне до тайгата на Коми АССР, току-що усвоена от ж.п. линията до Мукун-Кослан.

В последна сметка въпросът опира до най-високо равнище, лично до Брежнев.

Тук ще вмъкна едно допълнение в текста, написано след 10 ноември 1989 година, за да изразя ГОЛЯМАТА СИ ПРИЗНАТЕЛНОСТ КЪМ ТОДОР ЖИВКОВ. Защото неговият жест СПАСИ БЪЛГАРСКАТА ГОРА ОТ ПОГОЛОВНО ИЗСИЧАНЕ, А СТРАНАТА НИ ОТ ПЪЛНО ОПУСТОШЕНИЕ!

Знам, че този текст няма да се хареса, но той е истински. В него се съдържа и моят протест срещу друга една също робска нашенска традиция - да се лжат еминииите на властелина и да се плюе, когато е паднал и беззащитен!!!

От Съветския съюз, не само по линията на Коми, но главно поради нашето участие в съветския дърводобив, България ежегодно получаваше над 1 милион кубика трупи и дъски, освен това суровина за целулоза, целулоза и хартия общо 2 800 000 кубика борова дървесина, срещу 1 милион кубика от нашите гори. Попитайте всяко горско стопанство, който и да било горски надзирател или обикновен дървосекач, той ще ви каже, че ако дърводобивът се увеличи три пъти, гората ни ще бъде пометена. А за да се компенсират тези близо 3 милиона кубика трябва сечта на иглолистните да се увеличи ЧЕТИРИ ПЪТИ!

И тук българският лесничей доказва своя мълчалив героизъм, своето чисто родолюбие. Та нали се говореше, че в Коми хората ще измрат от студ, че въздухът за дишане бил рядък, че кислородът не достигал! Не случайно именно героят на труда, инж.Георги Стоев, възглави първия екип в северната тайга! Построиха се цели магистрали в тайгата, изградени са четири горски градчета, за късо време сечта надмина първия милион кубика и достигна до 3 600 000 кубика. Така още в края на 70-те години общият обем на ползването на нашите гори се нормализира, предотвратено беше най-страшното - обезлесяване на страната!

И така, уважаеми читателю, стигнахме до края на тази глава, означена като "Великото изпитание", времето на проверка и на професионализма, и на морала на българския лесовъд. Главният герой на този исторически етап в развитието на българското лесовъдство е

МАКО ДАКОВ

най-дългогодишният горски управник от Освобождението насам, който ръководи горското дело от 1952 година като председател на Управлението на горското стопанство при Министерския съвет, министър на горите и горската промишленост и заместник-председател на Министерския съвет до 30 април 1978 година, когато бе "снет" от власт. Това прави точно 25 години, четвърт век, може да се каже най-драматичният в горската история.

Роден е в с. Реселец, Плевенско, завършва с отличие гимназия в Луковит, а в края на следването си по лесовъдство в Софийския университет преминава в нелегалност и става партизанин в 1943 година.

Типичен представител на селската интелигенция, с буден и практичен ум, много добре ориентиран в трудностите на жителското оцеляване. Тежко ранен, той се влачи километри от село Струпен до горите на село Сухатче, където са неговите ятаци. След 9.IX.1944 г. става асистент на академик Борис Стефанов и заминава в Русия като аспирант при един от най-големите авторитети на световното лесовъдство - професор Ткаченко.

Девизът на Мако Даков беше: "Ние трябва да направим всичко възможно като специалисти, за да запазим и подобрим горите!" В това "възможно" той не изключваше и проблема за нормализиране на сечта. Не е вярно, че не се е опитвал да спре тази сеч. На един пленум по селското стопанство през есента на 1961 година той открито изрази нашата тревога от пресиленото ползване, макар и с три изречения. Изглежда обаче, че някой е забелязал точно тези три реда от неговата реч. На другия ден дойде на работа омърлушен. Между другото ми подхвърли, че не е чак толкова зле, нали е професор, има си апартамент. Това трябва да се е запечатало в паметта ми, защото се свързва със слуха по онова време, че ще го махнат. Разбира се, после той "взе завоя" и открито манифестираше своята преданост към Тодор Живков, който му се отплащаше богато - направи го министър, лауреат, академик, зам.-председател на Министерския съвет, зам.-председател на БАН. Нещо повече. Като министър Даков търпеше такива открити критики на свръхсечта като бургаския окръжен горски началник Коста Бояджиев, Варненския Йордан Минков, пловдивския Янко Узунов. Така си обяснявам и неговото мълчание при такива явно "провокационни" мои статии като "Българската гора", брой 11 на в. "Литературен фронт", 1958 година, "Сеч, а не съсипия" в брой 3 на списание "Турист" от 1964 г., "Дълг към поколенията" в брой 15 на в. "Литературен фронт" от

1964 г., "Отворено писмо до Националната конференция за опазване на природната среда" в бр.30 на в. "Народна култура" от 22 юли 1988 г.

И все пак върху него ще лежи завинаги вината за преселената сеч на вековните букови и иглолистни гори. Тука ще трябва да разбулим цялата истина, прикрита зад официалната горска статистика. Изтъква се например, че за 45 години "народна" власт общото превишение в сечта било 22 милиона куб.м. Това е нищожна величина, не повече от 10 процента средногодишно. Истината обаче се крие не в общата маса, а в структурата на дърводобива, насочен към най-ценната и най-дефицитна ЕДРА ДЪРВЕСИНА. Ползването на такава дървесина в 1990 г., когато сечта е нормална, възлиза на 1,168 милиона куб.м при общ дървесен запас 96 милиона куб.м. В 1964 г., когато общият запас е 243 милиона куб.м, а зрелият - 36 милиона кубика, са отсечени 2,568 милиона куб.м едра дървесина. Това прави 220 на сто, НАД ДВА ПЪТИ, при почти двойно по-малък общ запас и три пъти по-малки зрели запаси! А горската наука изисква относително РАВНО ПОЛЗУВАНЕ през целия оборот (турнус) от 100 години! Такова горолостство нашата горска история не познава, нито друга европейска държава!

На другата страна на историческата везна ще останат другите дела на Даков, също изразени в конкретни цифри. Това са:

- * създаването на 10 242 660 декара нови гори върху бивши пороцища и деградирани горски формации;

- * спирането на голата сеч върху 7 500 000 декара издънкови гори, които вече 35 години се отглеждат като пълноценни, високостъблени, с четирикратно завишен дървесен запас - от 21 на 97 милиона куб.м;

- * строеж на заводи за дървесни плоскости, които заместиха стотици хиляди куб.м дъски и трупиците за бичене;

- * дърводобивът в Коми, с който практически се НОРМАЛИЗИРА СЕЧТА В НАШИТЕ ГОРИ още в края на 70-те години;

- * обособяването на 11 770 000 декара горски резервати, семенни бази, народни паркове, вододейни и други защитни гори като генетичен резерв за възстановяване на древната българска гора. С такъв лукс, една трета от залесена площ, могат да се похвалят малко държави в Европа.

Всички тези мероприятия са вършени ЛИЧНО от Мако Даков, по негово настояване, чрез търсене на съюзници в лицето на министрите на финансите, на Държавната планова комисия. Не само за лична изгода и кариера използваше той и лова на големците от Политбюро, а да им покаже направеното, за да ги спечели за горката кауза. За разлика от много "чучела" за съжаление и след него, готови за една министерска заплата на всяка под-

лост, той имаше тайната амбиция да остане като голяма личност в горската история на България. Само за залесяването са вложени над един милиард лева, а за гърводобива в Коми - повече от 500 милиона лева! Никои друг не го е правил, нито ще може да го постигне в близко бъдеще. Но той имаше и врагове не само между научните работници, повечето негови креатури. Още по-жестока беше битката му във върховете на властта, когато стана зам.-председател на Министерския съвет. В своята мемоарна книга "В бързая на времето" (1985 г.) той сочи като свои противници Гриша Филипов, Васил Цанов, Живко Живков, но такива бяха и Тано Цолов, и Янко Марков, който бързаше да укрепи позициите си на нов министър с "нова" политика, която да се хареса. За целта още през 70-те години беше организирана кампания в печата против така наречената "боромания", фактически насочена против Мако Даков. Те не само отрекоха залесяването му, но го обвиниха в професионална неграмотност, не знае с какво да залесява. Това беше странно докато беше в Министерския съвет, но намеренията излязоха наяве, когато той беше сполятен от едно голямо нещастие. При автомобилна катастрофа на 2 август 1976 г. той загуби изведнъж малката си гъщеря (бременна), съпругата и зетя си. Обявиха го, че е изпаднал в депресия и го снеха от поста му. Но и това не беше достатъчно. Те бяха решили на 13 конгрес през 1985 година да го изведат от състава на Централния комитет. За целта, освен официалната кампания против "бороманията", беше поръчан един доклад до Централния комитет, в който с "научни" аргументи се отрича и залесяването, и превръщането на изгънковите гори във високостъблени, и гърводобивът в Коми, изобщо всичко, направено от Мако Даков. Нещо повече. Авторът, доцент Желез Дончев, предлага да му се потърси и съдебна отговорност. Докладът, регистриран под номер 33-00-75 от 20 юни 1985 г. на Министерството на горите и горската промишленост, е историческо свидетелство, че заслугите на Мако Даков са лични, а не на партията, която не само се отказа от неговото дело, но пое точно обратен курс в горската политика. Така Мако Даков надхитри и историята, и властта, и традиционното българско гороломство и си осигури непоклатимо алиби пред бъдещето. Това алиби се измерва в конкретни цифри, а те показват, че от 1960 до 1990 година, въпреки сечта, националният гървесен запас е пораснал от 243 милиона на 405 милиона куб.м - 162 милиона куб.м увеличение или 67%. Още по-удивително е, че и зрелият запас е увеличен близо три пъти - от 36 милиона на 96 милиона куб.м. Общият годишен прираст е увеличен от 6 милиона на 9 милиона куб.м или с 50%, а това е огромен капитал, който тепърва ще се олихвява със сложна лихва. Казано е, че когато цифрите говорят, и боговете мълчат!

Последвалите събития, за които ще стане реч по-ната-

тък, не остават никакво съмнение, че Мако Даков щеше да бъде смачкан докрай. Спаси го Тодор Живков, като го остави и в състава на Централния комитет, и като зам.-председател на Българската академия на науките. Нещо повече. На студентския празник през 1986 година той публично го реабилитира, като заяви, че Мако Даков честно е казвал истината за горите и се е борил за тях. Това изглежда странно, като се има предвид, че по върховете на тоталитарната власт "борбата е безмилостно жестока". Причината може да се търси в чисто човешки план. В книгата си Даков разказва как на 9 септември 1976 година Живков на трибуната на мавзолея отишъл при него, за да го утеша, виждайки го, разкъсан от душевно страдание. Три години по-късно, на 10 септември 1979 година, сам Живков изплака своята болка по гибелта на своята дъщеря Людмила.

Ще свършим тази драматична глава четвърта с дълбокото убеждение, надяваме се и на непредубедения читател, че "Великото изпитание" бе издържано с чест и висок патриотизъм. Заг това велико историческо съзидание стои мълчаливият подвиг и страдания на стотици и хиляди знайни и незнайни горски труженици, като се започне от Йордан Минков и се стигне до Мария Байкова.

А сега още по-точно можем да го кажем, уважаеми читателю: **ТОВА Е ИСТОРИЧЕСКА ПОБЕДА НА БЪЛГАРСКИТЕ ЛЕСОВЪДИ НАД ТЪПАТА И ЖЕСТОКА БЕЗОГЛЕДНОСТ НА ЕДНА ПРЕСТЪПНА ВЛАСТ, НА ЕДНО ИСТОРИЧЕСКО ПО СВОИТЕ МАЩАБИ ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА ГЕНЕТИЧЕСКОТО ГОРОЛОМСТВО НА НАШАТА НАЦИЯ!**

Глава пета

АНАТЕМА ЗА БОРА - ДОЛУ ЗАЛЕСЯВАНЕТО

Логично е, че при такива високи темпове на залесяване, на отгледни и възобновителни сечи, на интензификация на горското ни стопанство и то на солидната база на едно нормално ползване, всеки трябва да очаква, че България ще продължи своето велико лесовъзобновяване, за да очертае една нова епоха в горската си история.

За съжаление временно се оказа не гороломството, а залесяването. Към края на 70-те години, настъпи неочакван поврат към вековната традиция. Лишена от печалбите на неограничена-

та сеч, тоталитарната власт отново обърна другия край на тоягата, за да компенсират час по-скоро ненужните ѝ разходи за лесообновление. И понеже трупи вече нямаше, тя тръгна да превръща горите в база за едно примитивно скотовъдство и козарство, както е било в турското време, с надежда да изкара оттук голямата печалба.

За такъв поврат не се намериха макар и единици подлещи сред лесовъдската колегия, затова властта потърси помощта на неспециалисти. За министър беше турен един съвсем чужд на горите човек - адвокатът Янко Марков, а за зам.-министър - един говедовъд - Васил Костадинов. Сбъднаха се думите на Хр. Груев, че българските управници много лесно прибавят до неспециалисти в гората, защото те са "най-сгоденият и най-корумпираният материал". Впрочем, тук не може да се говори за корупция, тъй като тия хора въобще нямаха и най-малко понятие от това, което трябваше да вършат. Главното беше да спазват "новата" директива.

Всъщност този ОБРАТ зрееше отдавна в съзнанието на обществото и особено на една част от висшите партийни и държавни ръководители, за които горскостопанските мероприятия бяха чиста загуба, напразно хвърлени пари, от които те не можеха да отчетат облаги за своите ресори и за своята кариера. Само така можем да си обясним, че още от началото на 70-те години се започна една кампания в печата, радиото и телевизията, които в онова време на АБСОЛЮТНА ДИКТАТУРА не можеха да се организират без указания "отгоре". Такива силни фактори и заклетии врагове на българската гора бяха по онова време Гриша Филипов - председател на Министерския съвет и Васил Цанов - секретар на ЦК на БКП по селското и горското стопанство.

Кампанията започна от тайния орган на Държавна сигурност - вестник "Антени".

Поводът беше съвсем незначителен и безобиден - да се запазят горите около връх Бузлуджа, като историческо място, където се е състоял учредителния конгрес на Българската социалдемократическа партия.

Първата статия беше озаглавена "Да спасим бузлуджанските буки" и излезе в брой 22 от 28 май 1976 година. Всъщност "ударът" беше подготвен, като една цялостна атака от множество статии в тази насока, излизали една подир друга, така че да се създаде съответно настроение в обществото. Такива последващи атаки са "ЩЕ ИМА ЛИ БУКАЦИ В БАЛКАНА" (бр.24, 11 юли 1976 г.); "Да спасим бузлуджанските буки" (бр.25, 18 юни 1976 г.); "НИКОЙ НЕ Е ПО-ГОЛЯМ ОТ БУКА" (бр.26, 25 юни 1976 г.); "Да спасим бузлуджанските буки" (бр.27, 2 юли 1976 г.); "БУКЪТ ЛЕСНО СЕ СЕЧЕ, ТРУДНО РАСТЕ" (бр.34, 20 август 1976 г.); "Официален отговор на Министерството на горите и горската промиш-

леност (ПО ИЗСИЧАНЕТО НА БУКОВИТЕ ГОРИ, с редакционна бележка, че НЕЗАВИСИМО ОТ ОТГОВОРА ДИСКУСИЯТА ПРОДЪЛЖАВА...; "БУКИ, БУКИ, БУКАЦИ" (бр.49, 3 декември 1976 г.); "ТАКА ПОВЕЧЕ НЕ МОЖЕ!" (бр.5, 2 февруари 1977 г.); "ТАКА ПОВЕЧЕ НЕ МОЖЕ" (откъси отчислителски писма, разбира се добре "подбрани" да пригласят на редакцията) бр.13/30 март 1977 г.; "ЗА ДА ИМА БУКАЦИ" (бр.14, 6 април 1977 г.).

В атаката се намесва и "тежката артилерия" на официалната пропаганда - в."Работническо дело". В брой 130 от 13 април 1977 темата се разширява - става всеобхватна и заплашителна, а заглавието е "ГОРАТА - ГОРДА И... БЕЗЗАЩИТНА". Пак същият вестник в брой 129 от 9 май 1977 г. продължава алармата с друга подобна статия "ТРЕВОГА ЗА ГОРАТА, ЗА ПЛАНИНСКИТЕ ИЗВОРИ".

Тук трябва да открием една скоба и в интерес на истината да отбележим дебело, че в миналото много вестници и списания честно, последователно и настойчиво се бориха против превишената сеч. Те отразяваха общата тревога на народа, но голямо значение имаше и личното отношение на такива журналисти, като Веселин Иванов и Драгомир Жечев от селскостопанския отдел на в."Работническо дело"; на Александър Александров и Димитър Езекиев от в."Отечествен фронт"; на Борис Бобев и Любен Бинков от в."Земеделско знаме"; на Тодор Киров от в."Кооперативно село"; на Николай Хайтов от в."Народна култура" и сп."Родопи"; на Славно Васев, Александър Карасимеонов и Никола Тихолов от "Литературен фронт"; на Веселин Иванов като зам.-главен редактор на "Труд" и Сюлейман Гавазов от същия вестник и др. Особено запален беше на тази тема писателят Стефан Станчев, главен редактор на списание "Турист", който беше превърнал неговите страници в открита бойна арена срещу Държавната планова комисия. Тежка артилерия на горската публицистика бяха Ламар, Мирон Иванов и др.

Това е също така доказателство, че "обръщането" на пресата, радиото и другите средства за масова информация против горите не е лична позиция на журналистите, а дирижирана кампания...

Но да проследим "атаките" на "Антени": "ВТОРИ ОФИЦИАЛЕН ОТГОВОР" (бр.27, 6 юли 1977 г. също с редакционна бележка, разбира се, иначе трябваше да спре "дискусията", а е заповядано тя да продължи докрай). Следват "ЗАЩО ТЕ ГОРО ИЗСЯКОХМЕ"; "БЪЛГАРИЯ ЖИВОПИСНА" (бр.28, 13 юли 1977 г.); "БРОВЕЦКАТА ГОРА БЕЗ БУКИ" (бр.29, 10 юли 1977 г.); "Нужно ли е да се изменя видовият състав на нашите гори" (бр.46, 16 ноември 1977 г.); "Грижата за възстановяването на буковите гори" ("Р.дело", брой 285, 1977 г.) и пр.

Хорът стана многогласен и в тази кампания се включиха

Всички вестници и списания, включително и литературни и други, които никога с горски проблеми не са се занимавали. В другите средства за масова информация - радио, телевизия също не закъсня очакваният отклик, което е най-сигурното доказателство, че кампанията е направлявана!

Така се оформи едно масирано публично обвинение срещу българските лесовъдци въобще, а всъщност срещу Мако Даков, което се свежда до следното:

Лесовъдците изсекли буковите гори, за да ги заменят с бор!

Не вярвам Зола да е изпаднал в по-голяма ярост, когато за пръв път се е срещнал със скалпените обвинения в прочутата афера "Драйфус".

Читателят, ако внимателно е прочел предходната глава, а ако трябва и да я препрочете, ще разбере основанията за това възмущение. Но мене ме плашеше не тенденцията да се търсят "жертви" и "отговорни" лесничей за изсичането на горите. Това се виждаше и с просто око. По-страшното беше другото, че се готвеше УДАР СРЕЩУ ЗАЛЕСЯВАНЕТО.

Ето защо, започнах внимателно да изрязвам всички статии от вестници и списания и така се събраха няколко хиляди мнения от всички възможни класове и културни етажи на нашето общество.

В мътилката на закъснелите "съжаления" все повече прозираше все същия прикрит или ЯВЕН СМИСЪЛ:

1. *ДА СПРЕ ЗАЛЕСЯВАНЕТО, защото пречи на пашата на добитъка, а нас ни трябва мляко, месо и кожи, които не достигат, а се ПРОДАВАТ СРЕЩУ ВАЛУТА И ПО ВТОРО НАПРАВЛЕНИЕ.*

2. *Да спре реконструкцията на келавите шубраци, за да пасат там козите, от които получаваме 300 долара на тон (както се изрази един "академик") повече от агнешкото месо.*

3. *Да спре превръщането на издънковите гори в семенни, защото нас ни трябва гори за шума и паша на добитъка.*

4. *Цялата ни горска наука е на погрешен път.*

И всичко това се набива стотици хиляди пъти в главите на хората, докато се превърне в едно обществено мнение, в ЕДНА АКСИОМА!

Това е пример за блестящо изпълнена политическа кампания, за съжаление срамна и недостойна не само за своите вдъхновители и дириженти, но и за участниците на цялото ни уж просветно общество, като се им има предвид, че в края на XX век почти няма българин без висше или средно образование.

Всеки от тези писачи си има свой маниер. Има например очевидни глупости, на които би се присмял всеки европейец, а и всеки нашенец, що-годе запознат с елементарната биология. Но най-опасни са онези хитреци, които си служат с полуистини, ко-

ито съзнателно прикриват "османската" ни гороломна традиция с модерната гумичка "ЕКОЛОГИЯ".

Не е възможно да анализираме тези хиляди статии, есе-та, стихотворения даже, затова ще се спрем на тези, които съм отбрал, като най-типични.

Ще започнем със статията на Стоян Стоилов озаглавена "И козата, и гората", поместена в брой 51 на в."Кооперативно село" от 2 март 1982 година. Въсъщност, както ми заявиха от редакцията "авторът не е известен, макар, че го търсихме, не гоиде даже хонорар да получи". Това е странно, като се има предвид, колко много се държи у нас за всяка мисъл, за всяка гумичка, а тук цял един автор да се промъкне под "НЕИЗВЕСТНО" име! Но щом като е ПО ОФИЦИАЛНАТА ЛИНИЯ, ДАВАЙ ДА ВЪРВИ! Впрочем нека да чуем този Лъже Стоян Стоилов:

"Нека ме извинят специалистите - пише авторът, стил уж простичък на неук човек - но ще възкреся гумите на старите хора, че козата и гората са неразделни. Гората изхранва, създава най-благоприятни климатични условия за козата, а козата наторява, с острите си копитца разразя почвения слой и подкастрия дървесните видове чрез обяждане и те израстват по-бързо и по-високо. Тя не унищожава гората. Доказателството не е толкова далечно. Когато са съществували козите стага, са растели и най-богатите гори в тези райони. Животните бяха унищожени, поради неправилния и ненаучен лозунг, издигнат в тези години: "Козата или гората". Но истината е, че с унищожението на козите не се възроди и гората. Ако някой пресметне година по година плановете и отчетите на специалистите по гората, ръководителите, ще се окаже, че са засадени повече гори, отколкото е цялата територия на България. Ако проявим прецизност, ще се види, че насажденията са отделни лехи, някои вече заграбени за вилни зони.

Не съм против науката и приветствам селекционния подход за създаване на високопродуктивни породи кози. **НО НЕ СПОДЕЛЯМ МИСЪЛАТА, ЧЕ ТОЗИ ПЪТ ТРЯБВА ДА Е ВОДЕЩ. ПРИ СЪЗДАДЕНИТЕ УСЛОВИЯ ТОЙ ЩЕ СЕ ЯВИ ОГРАНИЧИТЕЛ ЗА РАЗВИТИЕ.** Наред едновременно създаване на нови високопродуктивни млечни и месни породи ТРЯБВА ДА СЕ РАЗВЪЖДАТ И ВСЯКАВИ ПОРОДИ КОЗИ И ОСОБЕНО МЕСТНИ, ПРИСПОСОБИЛИ СЕ КЪМ ОТДЕЛНИ РАЙОНИ. Ако превърнем козите в домашни животни, резултатът ще бъде нищожен" (Курсива мой - Й.Ч.).

Предполагайки, че авторът може да има и трето име - ЦАНОВ, сиреч Васил Цанов от ЦК, скрит под този псевдоним, ще се опитам да отговоря, колкото се може по-точно.

Първо ще помоля автора и неговите стотици, ако не и хиляди подгласници да направят някои прости сметки. За едно денонощие една коза изяжда от 7 до 10 килограма горска биома-

са. Като се има предвид, че една дъбова едногодишна фиданка (НАЛИ УЖ ПЛАЧЕМ ЗА ДЪБА!) тежи 10 грама, а двегодишна 110 г, колко фиданки са необходими, за да се напълни козият търбух. Ами пънките и шумата, с които козите осакатяват дърветата. Но нали се хванахме за науката, нека да приведем изследвания на Висшия лесотехнически институт, които студентите изучават като **НЕСЪМНЕНА ИСТИНА**, съгласно стр.131 на курса "Общо лесовъдство" от 1967 година. Там се твърди, че в резултат на повсеместна паша в сравнение с контролата са изсъхнали 52% от дърветата и 38% са засегнати от суховършия. В забранената парцела за същия 15-годишен период са израсли 50 200 дъбови и церови фиданки, а в разрешеното място нито една фиданка. Не е ли тогава дошло време да ги закрием тези катедри, та да не заблуждават младите хора, дошли да пият наука от извора и най-важното да стават лесовъди на **БЪЛГАРИЯ!**

Второ - по отношение на залесяването ще приведем следните цифри: България заема 110 990 000 декара. Извършените "ЗАЛЕСЯВАНИЯ" до 9 септември 1944 г. възлизат на 1 037 000 дека, а след Девети септември - 20 207 580, а реално **ЗАЛЕСЕНИТЕ ПЛОЩИ** са съответно 418 000 и 10 242 266 декара! Следователно не **СА ЗАЛЕСЕНИ ПОВЕЧЕ ПЛОЩИ**, отколкото е територията на България. Още по-малко са реално създадените залесени гори. Ех, вярно е, че не всичко засадено е станало гора, но нали и в земеделието не всички сеитби стават реколти и съществува непреодолима разлика, примерно от градобитина, от екстремни суши, от скакалци и други болести по селскостопанските растения!

Ами защо, да не го приемаме за нормално това обективно явление при залесяването, където жетвата отстои на сто години от засяването, а опасностите са много повече, защото повредите от градушки, суши, болести и други повреди се натрупват в геометрична прогресия върху живота на една гора за този вековен цикъл! Освен това гората се сее върху най-бедните почви, където отражението на сушата е най-катастрофално, а дървото също е растение и за него влагата също е критичен фактор!

Но най-важната причина е горската паша. Може ли авторът да допусне паша в една пшеничена нива! Това се счита за престъпление. А да пусне добитъка в горска култура, което е равносилно на горска нива, за българина, включително и този с манталитета на уважавания Стоил "Цанов" е нещо нормално! Нещо повече. Министерският съвет на България при всяка криза в селското стопанство поради суша, дава разрешение за паша в горите, включително и горски култури. А всъщност до 10-15 години пашата е вредна. В някои високопланински зони с бавен растеж са нужни до 25-30 години, за да стигнат дръвчетата човешки бой!

Друг е въпросът за бюрократичните шмекери, за отчитане на фиктивни площи, когато правителствата не са дали достатъчно пари, а са оставили същия "залесителен план" без покритие, за което ще стане реч в следващата глава.

Друго чистосърдечно откровение е вторият абзац от съчинението на "Стоилов и сие", че на България ѝ трябва да не саански кози, а местни кози, които ядат гора и са най-евтини. И че, ако превърнем козите в такива "домашни животни", резултатът ще бъде нищожен.

Трижди благословена откровеност, която блестящо разобличава всички други "хитроуми" демагози с "академични" и "писателски" звания, които прокарват същата примитивна козарска политика, но под прикритието на екологическа "грижа", което е не само нечестно, недостойно, но и опасно, защото поражда масова психоза и убива нормалната човешка тревога от горското козарство!

В брой 1/1990 година на в."Орбита" намерихме един текст, който ще вмъкнем, като допълнение към отговора на "Стоилов". Става дума за статията "Кози срещу цивилизации". Там се съобщава, че Калифорнийският и Йорданският университет след дългогодишни разкопки в селището Айн Газал, намиращо се близо до днешния Аман, са установили, че е изчезнало преди 9000 години в резултат на стихийно козарство, което унищожило горите, почвата и климата. В България, за съжаление, това няма да може да установи кой университет на планетата, защото след още 9000 години от земята ни няма да остане и пясък, ако продължи горолостството ни.

Ето защо предлагаме на Българската академия на науките да препечата откритието на "Стоилов и сие" на специални записи като историческа следа от горската цивилизация на България. В тези бутилки следва да се запечатат и съчиненията на член-кореспондента проф. Петко Иванов, член-кореспондента проф. Никола Димов и писателя Дико Фучеджиев!

За честта на нацията обаче бих желал да достигнат до бъдните векове и следните мисли на български умове:

Никола Таслаков - лесовъд, сп."Горски преглед", 1928 г., кн.3, стр.24:

"Гора и кози са две несъвместими неща, които взаимно се изключват. Дето има хубава гора, там паша няма, а дето има паша, гората се унищожава. Кой може да застане на противно становище - да защитава тезата, че козата е полезна и необходима. Тя се защитава от невидими сили, тъмни сили, които използват ниското съзнание и слабата култура на населението, ръководено единствено от личния си интерес. Плащаме данък на невежеството. По силата на закона за самосъхранение на обществото това ще се разбере и забраната на козата паша в горите

ще дойде. Дано само не е късно!"

Другата извадка е от откритото писмо на Славчо Тупаров - народен учител от гр.Гоце Делчев, поместено в брой 37 на в."Пиринско дело" от 7 май 1981 година:

"От стари хора зная, пък и аз вече не съм от младите, че при силни поројни дъждове, които са свличали земята от баури-те към града, насам са излизали отговорни фактори от тогаваш-ната турска власт. Те са определяли забранените места за пашу-ване на козите, както и техния брой за всяко село. Турска власт, но и тя е знаела, че козата може да направи непоправими щети и е бързала да взема мерки срещу тях".

Все в тази връзка, за да завършим с историческите па-ралели, ще напомним още един пасаж от доклада на Йов Титоров от 30 декември 1900 година: "Работата дойде дотам, че някои от ония интеллигентни, наши сънародници, от които се очакваше по-мощ и подкрепа за опазването и подобрението на горите, захва-наха да упрекват горската власт и да отричат ползата от гори-те".

Същото е и днес, бае Йов, макар че българският календар скоро ще впише в историята ни и 30 декември 1999 година!

Всъщност зад лъжливия Стоилов стоят апологетите на една прастара горска стратегия от османските времена на 17 и 18 век!

Тази платформа още по-открито е изразил друг голям вестник, "Отечествен фронт", брой 10.856 от 16 юни 1980 годи-на. Авторът е Пенчо Рингов, първи секретар на БКП в град Гру-дово. Статията носи заглавието "На Странджа баир гората", съ-щото, което писателят Фучеджиев ще повтори много пъти. Ре-дакцията я е турила под нарочно обособена природозащитна и "екологическа" рубрика "Бъди другар на природата".

Това, което иска авторът и вестникът, накратко се свеж-да до следното:

1.Д не се залесява в горския фонд в радиус 7 километра около овцефермите и кошарите. По простата формула "ни ер на квадрат", това значи, че само при 160 ферми и кошари цялата те-ритория на България ще бъде забранена за залесяване.

2.Второто предложение допълва първото: да се спре ре-конструкцията и превръщане на келявите гори във високостъб-лени семенни, обратно - всички високи гори да се изсекат на го-ло, да не се залесяват и да се оставят да подкарат трева и шу-ма за овцете и козите!

До какво ще ни доведе тази политика, която не е нова за този край, се вижда от състоянието на самото Грудовско гор-ско стопанство. То притежава една огромна територия от 350 000 декара, която би направила архимилонер всеки разумен зе-мевладелец. Сега обаче е в такова жалко състояние на полушуб-

рак, че дава на гържавата едва 30 хиляди кубика дървесина и то предимно дърва за огрев. Това е най-ниският възможен прираст - по-малко от 1 кубик на хектар в целия европейски континент. Но там и паша вече няма, защото почвата е ерозирана, непрекъснато се измива, тук-там е обрасла с драки, келяв габър и престърган гъбов храсталак. Ето към какво се стреми не само Рингов, не само "член-кореспондентът", не само писателят Дико Фучеджиев, но и тези, които на дело осъществяват тази политика от втората половина на 70-те години! (Виж следваща глава - 6-та).

Сега ще посочим и някои очевидни глупости, за да се види докъде може да стигне една безогледно дирижирана кампания против залесяването и против горите въобще!

Авторът, чийто "дълбоконаучен труд" ни е познат от кн.2 на сп."Родопи" (1981 година), е Ст.Станев, служител с висше образование при тогавашния окръжен народен съвет в Смолян, който туря основите на новата горска политика със следното откритие:

"Доскоро горските служители (ах, тези глупави горски! б.а.) разпространяваха спановището, че козите са враг на гората. Сега обаче всичко се промени. Ако изходим от екологията (подчертаното от мен, за да се види, че сме в крак със световното равнище б.а.) и ако приемем, че средният възстановителен период на горите в Смолянски окръг възлиза на 32 години (също ново "откритие" в световен мащаб, защото именно световната горска наука ни внушава, че този срок е 120 години б.а.) и това, че след осмата година младите насаждения са с височина, защитена от козите (трето гениално откритие на смолянската школа! б.а.), излиза, че площ от 1 753 473 декара гори (ето ти точност до кибернетичен знак, което показва, че сме вече в края на XX век и не сме вече "прости" козари б.а.) могат да бъдат резерв за дървесина и пасище за козите. (Четвърто гениално откритие, дето се казва - от една коза две кожи б.а.) Така Смолянски окръг може да напълни България с козя пастърма, даже и да стане износител на световните пазари".

По-нататък е "лесно" - достатъчно е откритите по-горе нови "закономерности" да се приложат, и то по същия кибернетичен начин, върху целите Родопи, за да се реши проблемът и за изхранването и за валутата по второ направление, дето най-много ни стиска чепикът. Та нали козя пастърма от борови връши е наистина уникално откритие над световно равнище. Че България може да напълни света с козя пастърма сме напълно съгласни, само че след това трябва да поискаме от ООН друга територия, която да обработим по същия "гениален" метод!

От такива дълбоки "екологични" грижи за гората е тръгнал и друг един "интелигентен" сънародник, също вероятен кандидат за Нобелова награда. Нарича се Стефан Георгиев от Ста-

ра Загора. "Гениалното" му откритие е публикувано в окръжния вестник "Септември", брой 69 от 11 април 1983 г. Освен революция в горската наука, този самороден талант обръща наопаки и законите, всички горски закони по света, включително и 8-те български от Освобождението насам, които всички до един запретяват пашата във високостъблените семенни букови гори. И то не само на кози, но и на овце, говеда, магарета, мулета и всякакъв друг добитък. Стефан Георгиев обаче изведнъж открива, че всичко това е погрешно и всичките горски професори, а и лесовъдите на планетата, са хора съвършено неграмотни, да не говорим за познания от областта на екологията и други дълбоки науки, известни само на автора. Научният преврат на Георгиев се състои в това, че ако в такава букова гора се пуснат няколко костурин, а ако трябва и няколко костурин хиляди кози, те не само ще ОКАСТРЯТ БУКИТЕ, но ще ПОЧИСТЯТ БУКОВАТА ГОРА ОТ ХРАСТИ, ЕДИН ВИД КАТО БЕЗПЛАТНИ САНИТАРИ" (курсива мой б.а.). За него, разбира се, няма никакво значение, че тези "ХРАСТИ" са младата естествена букова подраст, която, като се "ПОЧИСТИ", ще се почистят и последните останки от "букаци", за които се проляха толкова обилни сълзи по страниците на "Антени"!

Тук ще преминем в галоп хилядите още страници с подобни "преврати" в горската наука, а най-вече в насочването горската политика на България в направление към... 17 век!

Например предложението на в."Отечествен фронт" от 12 март 1982 г., адресирано до самия Конгрес на Партията - "Гората да се изсича до голо, но да не се залесява, за да покара върба за добитъка". Или съчинението на Никола Бификов (името е фалшифицирано, но лицето ми е добре познато - Божиков, бивш учител от село Сатовча, Гоцеделчевско).

- Да се изредят боровите гори в Родопите, та хем трева да расте за овцете, хем дървесина да се произвежда!

По-смело, бай Никола, бихме добавили ние, ако бяхме редактори на тази премъдрост. По-смело, нали само преди век и нещо в Сатовчанския балкан куцовласите са прилагали много по-ефикасен метод - тури й огъня на гората и ето ти пасища, просторни, тлъсти...

Но да се върнем пак из провинциалния печат, за да се види, че това настъпление срещу единствената в историята ни хуманна горска политика е всеобщо!

Ето един типичен пасаж и от в."Черноморски фронт", брой 12 275 от 5 юни 1982 г., издаден в Бургас.

"Имало е тогава кози, тези незабравими лесничей от Странджа планина, имало е гори. Само бай Богдан е въдел 600-700 кози. Сега нито кози има, нито гори са останали от нашата ПСЕВДОНАУКА за гората!"

И понеже бай Богдан няма да каже "псевдо", а "лъженаука", вижда се пак същият нашенски псевдоинтелигент, адвокат на "екологични" позиции, а всъщност на една отдавна загубена кауза.

Но за да не остане читателят с впечатление, че се касае за обикновена простотия или случайно изтървани мисли и настроения, ще отворим и други страници, за да се види, че делото е наистина "всенародно".

Започваме с брой 43 от 12 февруари 1982 г. на в. "Работническо дело", където отговорният редактор Коста Герков, по указание на Селскостопанския отдел на ЦК на БКП открива "дискусия" на тема "Козата чука на вратата".

Винаги в такива случаи общественото мнение се "атакува" (манипулира) с тежка артилерия. В случая се включват големи титли "професори" и "член кореспонденти", в случая - Петко Иванов и Никола Димов. Канонадата започва със статията "Стадата нека се множат", а първият изстрел е гениалното, последно "научно" откритие на български умове:

"Неправилно е въпросът да се поставя така: Гората или козата, защото напълно възможно е да имаме повече кози и прекрасни гори. Такова е съчетанието, постигнато от Швейцария, Франция, Австрия, в Алпите. Такива възможности има и у нас и те трябва да се използват".

Разбира се, този пасаж е чиста измама. И днес в навечерието на 21 век никъде в световното лесовъдство не е отменен постулатът: козарството в горите е абсурд!

Втората измама е в това, че и в трите споменати страни никой не допуска кози в горите. В Алпите има кози, но пасат трева по ливадите, бели саански кози, а не български, които ядат само фиданки, пъпки и горски филизи.

Третата измама е лъжата, че КОЗАТА ДАВА по 3080 литра мляко, защото става въпрос за саанска коза, а основният масив в страната е от местни кози, чиято млечност е 130-150 kg! Така публиката остава с впечатление, че е достатъчно да се премахнат горските и страната ще се напълни с козе мляко!

Последва цяла "канонадата", в която, за срам и позор на природозащитниците, против горите застана най-големият официален природозащитник Николай Георгиев, председател на Общонародния комитет за защита на природата, председател на Комисията по защита на природата при Народното събрание и на много още природозащитни комисии. И това той го върши не от глупост, а от подлост, за да подкрепи властта, защото е учил горско училище, бил е горски преди Девети и знае много добре, че в горите кози не могат да се пуцат, а въпреки това написа в брой 34 на в. "Кооперативно село" от 18 февруари 1981 година статията "Не козата, а брадвата". Тя завършва със зловецкия при-

зив - "Да напълним буквите гори с кози!". Най-голямото саморазобличение този лъжепатриот на българската гора обаче си е направил сам със статията, публикувана два дни по-късно в бр.8 на в."Горско дело" от 20 февруари 1981 г., където "скърби", че в Австрия народът гледал на гората, като на нещо "свято". Ами кой ще създаде такава хуманна и патриотична психология, автори като тези на предишната статия. Не е ли тази демагогия същата, която народът ни е изразил с думите: на заека вика беж, а на кучето - гръж!"

Опитах се да реагирам не само аз, но и мнозина още лесовъди като Георги Стоев - герой на социалистическия труд, научни работници, професори... За статията си получих следния отговор: "Във връзка с материала "Козата чука на вратата" в редакцията се получиха десетки писма. Всички не могат да бъдат отпечатани. Нямаме възможност да публикуваме и Вашето. Това ви беше обяснено преди известно време. Считам въпросът за приключен. (Писмо номер 57 от 16.IV.1982 година). Зав.-отдел: Коста Георгов.

Написах второ изложение, защото след 16 април публикациите не престанаха, само че все в същата посока: за примитивно козарство и против горите!

Георгов този път ме наруга, защото изложението беше адресирано до Йордан Йотов не само като главен редактор на вестника, но и като член на Политбюро!

След много и напразни опити за среща с Йотов, най-после се вмъкнах в приемния му част уж по личен въпрос. Казах му, че съм постъпил така, защото секретарката не ме пуска по въпроса за козите. Разказах му накратко и за своите опасения от масовото развихряне на едрото козарство в горите, допуснато за първи път от Освобождението на България. През всичкото време мълчеше.

Говоря, а той мълчи. Аз не спирам, но и той мълчи като пън. Изпях си урока и станах, но той си остана все така безмълвен. А уважаемият Васил Попов се оплаква в своето "Бранище", че министър Генадиев бил нагъл и безогледен! В това мълчание също имаше презрение на властника!

Отново отидох при един зам.-главен редактор, М.Семов, който ми заяви, че дискусиата вече е приключена. Даже ми отговори отново с писмо номер 3638 от 11 май, с което изразява "съжаление", че не са могли да използват материала ми.

Всъщност дискусиата продължи още цял месец, но и цяла година да беше траяла, пак нямаше да допуснат моята статия защото тя разобличаваше цялата тази позорна демагогия!

Тази срамна за нашето време "дискусия" завърши с "триумфалното" съобщение на Стефана Атанасова, кореспондентка в Париж, която твърди, че всички магазини там били пълни с яреш-

ки плешки. Тя обаче премълчава, че тези ярета са закупени от Турция по 1,2 долара живо тегло, от България по 2,2 долара и от Мавритания по 1 долар, най-бедната страна в света, която всяка година "потъва" един километър в пустинята. Тя не знае, или премълчава, че Франция няма "примитивни" кози, а само ЧИСТИ СААНКИ и че тази Франция пази своите гори и презира онези народи, които продължават да унищожават горите си с кози!

Редакцията излезе с едно съобщение, че била организирана дискусия и специална "научна практическа конференция, в която ще участват Съюзът на научните работници в България, НТС по селското стопанство, НТС по горско стопанство, научни институти по селското и горското стопанство и специалисти от практиката". Такова нещо не стана, нито някой е мислил сериозно да го прави, защото козарската линия на България беше наложена от отдела по селско стопанство в Централния комитет! Доказателството е в това, че "кампанията" продължава и до днес в другите вестници. Например "Кооперативно село", брой 9 от 12 януари 1988 г. откри нова агитация на същата тема под заглавие "Въздишки по миналото или забравена изгода". Веднага написах контрастатия "Закъснели въздишки по съмнителни изгоди", но и тя имаше съдбата на онези, пратени в органа на БКП.

Това, което ме поразя най-много, е становището на един от най-големите съвременни писатели на България, когото уважавам и съм убеден, че не е писал по поръчка, а по дълбоко вътрешно убеждение. Нещо повече, като всеки истински творец, без да ще, той отразява манталитета на съвременния българин или на болшинството от хората. А ако това наистина е отношение на цял един народ към гората, към залесяването и към горската политика в края на XX век, тогава спасение няма!

Творбата е озаглавена "На Странджа баур гората" и заема 12 широки колони в два броя на в."Антени" от 20 и 27 март 1985 година.

Лайтмотивът е същият: имаше едно време и гори, и кози, но сега от псевдонауката за гората свърши и едното, и другото.

Аргументите обаче са по-фини, със силата на художественото слово и художествените образи тази примитивна байганювска теза звучи далеч по-убедително, отколкото на неговите събратя от Грудово и от "Черноморски фар".

Той не казва например долу залесяването, а е само против бора!

В началото на своето есе описва надълго и нашироко един ерозиран баур, покрит с червена баластра, където даже трева не може да расте. Там неговият дядо Янчо обичал да полегне и да разсъждава надълго и нашироко защо другаде тревата е зелена, а тук жълтеникава и келява, която при първия суховей изчезва. Друг

негов съселянин обаче, инж. Никола Костов, заслужил лесовъд и кандидат на горските науки, уж влюбен в гъба, даже научни трудове за гъба написал, а посадил бор. Няма да повтаряме живописното описание на автора, но ще посочим, че сега тази гора е произвела за 30 години 300 кубика запас на хектар, който по цените на Коми струва 36 000 валутни лева за всеки хектар! Ще посочим, че тази гора тумбата е гордост не само за Костов, но и за България! Поне такава е мнението на всички специалисти от Съветския съюз, Франция, Гърция, Турция, САЩ, Германия и Швеция дори, ако това може да има значение за уважаемия писател.

Друга песен пее Фучеджиев: залесяването е опасно - не, разбира се, всяко залесяване, както твърди бай Богдан, а залесяването с бор! Нещо повече, той заклина и лесовъдите, и целия народ в своето убеждение, че ако не спрем залесяването с чер бор, гората на Странджа ще бъде погубена и тогава "стихът на Ботев няма да говори нищо на българина!".

Авторът много добре знае обаче, щом се е родил в Граматиково и е дружил с Костов, с Бояджиев и други лесовъди, които споменава, че днешните гори на Странджа нямат нищо общо с народната легенда и със стиха на Ботев! Тази гора е отгавна унищожена и, както навсякъде в страната, представлява жалка останка от най-величествения някога европейски лес - магна силва булгарика, съставен от първобитни семенни и високостъблени дървета - и широколистни, и иглолистни, и семенни, и всякакви. Векове наред тук е действало класическото правило на Кунхолц: Силва-Салтус-Агер. Превръщани в ниви, пасища и пожарища горите системно се топели и превръщали в порошца и гол камък. Специално у нас лесоизтреблението е ставало най-вече заради пашата. По същия начин, по който и днес пред очите на смаяното човечество догарят последните милиони декари от неповторими първобитни тропически лесовете. Промислена сеч в черноморските ни държави, както вече казахме, е започнала едва след Кримската война, когато френските корабостроители измъкнали последните вековни дървоове. Преди 120 години двама полски лесовъди, братята Бозовски, извикани от турското правителство като горски съветници, намерили отделни стъбла, дълги по 40-50 метра. Днес в Странджа рядко ще намерите дърво по-високо от 25 метра, и то обезателно криво или чепато!

От кръгло 2 милиона декара залесена площ в Странджа само една трета или 670 хил. декара са все още семенни и високостъблени, макар и те доста опърлени от огъня. Сред тях има множество "хралупати", сиреч съвсем изгнили отвътре дървоове, на които Фучеджиев толкова много се възхищава! Около 550 хил. декара покрай черноморския бряг са изсечени до голо и израсли от издънки, десетилетия наред престъргвани от брадвата за производство на прочутия странджански "калем кюмюр", изнасян за Ца-

ригра и Испания. Те все още имат добър дъбов състав и могат да станат пълноценни високи и семенни гори, но с ЛЕСОВЪДСТВО, а не с политиката на Рингов, бай Богдан и Дико Фучеджиев!

Други 700 хиляди декара са напълно унищожени гори от сеч, паша и пожари, в които дъбът е изчезнал и са останали само келавият габър, мъждрянът, косматият дъб и друга малоценна растителност с измита от ерозията почва, където дъбовите изобщо не могат вече да виреят. Това са тъй наречените от местното население "кайряци" и "пъзлаци", вековни козарници на селата. За тях единственото спасение е залесяването с чер бор!

Именно против това залесяване с чер бор се обявява и вече пет години воюва писателят. Всъщност обаче той ратува против всяко залесяване! Това му е много добре известно и от моите отговори до "Антени", които е чел, защото му ги е дал лично редакторът, а освен това и Никола Костов, комуто пратих копие. Че ги е чел личи и от третата му статия под същото заглавие, публикувана на 14 септември 1989 година в брой 257 на в. "Работническо дело", където без да споменава името ми злобно ме нарича "специалист със специален морал", защото уж съм вдигал сърцераздирателен вой за горите, но когато са подсвирнали и съм си свил опашката! На тая статия също му отговорих, като му заявих, че не е честно да върши дискусия, а да пише накрая "аз няма да влизам в дискусия със специалистите!".

Разбира се, и тази ми статия не видя бял свят, макар че я прегах лично на Маргит Терзирадева, голяма природозащитничка, завеждащ отдел в "Работническо дело", която също ме предупреди, че Фучеджиев е "наш" автор, като че ли аз съм някакъв "чужд" в собствената си Родина! Така постъпиха и други редакции, които ме предупредиха, че с Фучеджиев не мога да се боря! Та аз лично не го и познавам, дори и той не ме интересува като личност, а като официален представител на съвременната българска интелигенция. Та той дълги години е директор на националния театър "Иван Вазов"! Член е на Общонародния комитет за защита на природата!

Фучеджиев се представя за борец по спасяването на странджанските дъбрави. Това също е заблуждение, защото истинската битка извършиха лесовъдите в Странджа и то като воюваха срещу хора от манталитета на бай Богдан, Пенчо Рингов, Дико Фучеджиев и дядо Янчо Буковинов! За тази драма вече се говори в разказа за Минков. Той важи също и за Граматиково, Българи, Звездец, Паничарево, Кости и другите свинарски по онава време селища!

На мястото на Фучеджиевите хралупи сега растат 500 000 декара прекрасни семенни дъбрави, отгледани по всички правила на науката. Така бе съхранен коренът, генетическият код на древната странджанска природа!

Но Фучеджиев доуща и някои съвсем груби грешки в своите писания. Той представя иглолистните едва ли не като някаква опасна напаст за Странджа. Истината обаче е, че в Странджа има боровинки и други вечнозелени храсти, които са спътници на иглолистните гори. Но най-сигурното доказателство, че Странджа, иглолистните и специално черният бор са законни жители на горите е фактът, че в другата Странджа, на юг от границата, на турска територия още има запазени естествени борови гори и те се виждат с просто око даже от землището на село Граматиково!

Ами какво да кажем за такова твърдение на Фучеджиев, че в България имало "само" 200 000 кози, когато по официалния статистически сборник само козите майки са 560 000, а всяка коза дава по 2-3 ярета, или общо са 1 милион. Накрая ще отговорим на най-важния "аргумент" на Фучеджиев и стотиците негови съмишленици, по-прости или по-"учени" в горските ни работи, че уж "борът осушава планините!".

В това има известно основание и то се базира на непосредствените наблюдения на хората върху залесения с млади борови гори терени. Това обаче е обективно явление със строго научно обяснение, което се състои в това, че всяка млада гора консумира огромни количества влага за своя растеж. Но то важи и за младите дъбови и други широколистни гори! По-късно обаче балансът е положителен в полза на вътрешнопочвения отток. Впрочем и младата борова гора превръща повърхностния воден отток във вътрешнопочвен не само в своята територия, но и в пояс един и половина пъти по-широк над нея върху открита поляна и голи земи!

Това означава, че младата борова гора пие водата, която сама си е запасила, като е превърнала поройната стихия във вътрешнопочвена влага!

Ами как иначе да си обясним, че най-пълноводните реки в България се подхранват от иглолистни гори например: Места, Струма, Марица, Арда! Как да си обясним, че поетът Джагаров, преди да подшушне "по-горе", че лесничите "вредителствуват" чрез борови гори, посяга да пие софийска вода от боровите извори на Рила и Витоша!

Никой от противниците на бора обаче не казва с какво друго да се залесява на такива ерозиранни и девастирани горски земи, където вече не може да вирее нито дъб, нито бук, нито друго широколистно дърво. Та нали най-големият ни горски учен Б. Стефанов е казал, че черният бор е единственият възможен пионер за възстановяване на ерозираните терени в долния дъбов пояс! А героят на социалистическия труд инж. Георги Стоев казва в своя "Път през гората": "Щастие за нас е, че имаме такова дърво като бора!"

От всички тези разсъждения обаче се крие логическият, но прикрит извод: няма да залесяваме!

Не може да се каже, че тази кампания е силна, защото е дирижирана от онези бюрократи и карьеристи, които искат да прикриват своята некадърност и да решат проблема за изхранване на населението за сметка на гората. Заг кампанията против "бороманията" се таи нещо по-опасно. Това е вековният стремеж на човека да взема от природата. И понеже вече изсякохме най-ценните дървесни запаси и за строеж, и за чужда валута, сега остава шумата и тревата. Сега стратегията на бюрократата е "да напълним Балкана с добитък", с надежда, че ще повторим онова изобилие на мляко, на месо, вълна и кожи, както е било в миналите векове. За съжаление ограбването на природата е еднократна привилегия, а тези преди нас са обрели всичко, за да ни оставят голите ребра на Балкана, обрасъл някога с вековни борови и шумнати лесовете, тучни ливади и бистри потоци, днес мъртви пустини, каквито са и Източните Родопи, Пернишките голи бърда, Кресненските сипеи и Огражденската пустош, Конявската планина, Видинските "глами" и голите каменни баири около всеки град и село. Остава и ние да турим огъня на последните остатъци от дървесина и храстова растителност!

Преди сто години патриархът на българската литература Иван Вазов завеща: "Сейте гори, господо!"

Това заклинание на родолюбца е валидно и днес, защото сме изправени пред катастрофа, пред масова гибел на нашите зелени приятели, защото пред очите ни умират не само боровете и елите, но гинат и дъбовете, буките! Сейте гори, ще кажем и днес, сейте бор, шипка, глог, трънки, каквато и да е, само да остане нещо зеленичко върху нашата планинска земя!

Сейте гори, докато ерозията не е помела и последните буци плодородна пръст върху вашите "пазлаци", "кайряци", върху вашите "тумби" и порошца, върху вашите козарници и "наркови пасища"!

Сейте гори, докато ерозията не е превърнала в голи бърда и сепните останки от древната Силва булгарика!

Сейте гори, защото приближил е часът и дошъл е, когато няма да ни стига не само дърво и вода, но и кислород!

Глава шеста

ЗАДНИШКОМ КЪМ КРАЯ ВЕКА

За съжаление, както вече се и досеща читателят, това литературно настъпление против залесяването и против гори-

те въобще, не е случайно, а само предверие на едно пълно отрицание на това, което нарекохме "голямото залесяване на България". Против лесовъдите и лично против Мако Даков.

Още от средата на 70-те години започна един поврат към традиционното гороломство, за което надълго се разказва в предните глави.

Най-първо се намали планът по залесяването от средно 512 000 декара за периода 1958-1979 година на 320 000 декара в 1980 година, почти два пъти! А вече се каза, че още 20 600 000 горски земи се нуждаят от залесяване, което при максимален коефициент на оцеляване 0,7 прави над 30 000 000 декара планов обем за залесяване и презалесяване. Тези огромни територии, се намират в различни стадии на деградирани и ерозиране, но все още могат да станат нещо, преди да са превърнати от природните стихии и от нашето късогледство в нищо, сиреч в опустошени земи, каквито вече имаме близо 3 милиона декара. Наречени са от бюрокрацията "нелесопригодни", но си е същото.

През 9-ата петилетка 1986-1990 г. бе планирано да се залесяват най-малко по 400 000 декара, но никога не са залесявани, даже като "отчет" повече от 320-350 хил. декара! Но и те са фиктивни, защото поради липса на средства вместо нормалните 700 до 1000 фиданки на декар, а горе по високите планини и по 2000 на декар, се садят по 250 до 400 на декар, а дори и под двеста! После като се отчете залесената площ, на следващата година пак същата се планира и отчита по показателя "Залесяване в попълване на горски култури!". Рече ли бюрократ да лъже, нищо не може да му попречи. Но тук става дума не само за висшата горска бюрокрация, но преди всичко за държавното планиране, което не ще да дава повече пари за горите! В същото време от горските фондове щедро се отпуснаха пари за строеж на "горски домове", всъщност ловни хижи, богато обзаведени за посрещане на "висши началства".

Дотам се стигна, че даже в националната програма за опазване и възпроизводство на природната среда, уж документ от голяма екологическа важност, е залегнала цифрата от 3 милиона декара залесяване до 2000 година, което прави по 270 хил. декара за 11 години, срещу 931 725 декара залесени само през 1960 година! При това от тях 1 милион декара са "попълване", сиреч повторно залесяване на "залесени" вече площи!

Но Горското управление не се безпокои, за него е "по-изгоден" малък план! Та нали малкият план по-лесно се изпълнява, при това без никакви разпръвки за недостиг на средства, пък не дай Боже да се допусне неизпълнение, което би означавало край за кариерата! Освен това, горите са поставени в рамките на едно министерство, за което горската промишленост е най-важното, а горите са само за пропаганда... Така се стигна до хитра-

та формула плановете за залесяване да се съгласуват задължително със селските кметове, точно обратното на постановката, залежала в Постановление 20 от 4 февруари 1958 г., което даде път на залесяването! Така висшият горски ешелон се скри зад кметовете. Всъщност тази постановка е незаконна, тъй като по закон горите се сечат и залесяват според лесоустройствените проекти, а не по волята на неграмотни в горските работи кметове. Освен това самите лесоустройствени проекти, преди да се одобрят, се съгласуват с местните власти, а в тях е казано точно за всяко парче гора, кога и какво ще се сече и залесява!

Другата демагогия на министерството се изрази в привидно "съгласие" с обществената критика против бора и "взети мерки за рязко увеличение на широколистните залесявания!" Тук се използва най-проста аритметика, като се работи не с декари, а с проценти! Всеки знае, че ако се залесяват 100 хиляди декара със широколистни, а общият план е 500 хил. декара, процентът е 20, а същите 100 хил. декара при намален общ план на 300 хил. декара, процентът скача на 33! Значи ето министерството се е "коригирало"!

Но и тези 33 процента са фалшиви! От тях залесяването с бук е само 4 процента, а с дъб - 2 процента - тези дървета, които съставляват 90 на сто от широколистната флора на България заемат по-малко от 6% участие в залесяването! Останалите "широколистни" са тополата, акацията, върбата, червеният американски дъб, полужемеделски и плантажни растения, които нямат никакво отношение към облика на българската гора!

Не случайно в България не може да се намери нито един декар пълноценна изкуствена дъбова или букова гора. Дъб съм виждал засаден от фиданки в Унгария, но на дълбоки и дълбоко изорани почви. У нас, ако се изоре земята дълбоко ще се опре до гола скала. По-дълбоки почви има в издънковите гори за превръщане в семенни, но там все още нищо не се прави. Още по-фалшиви са "залесяванията с бук", защото това дърво природата го сее по 50 фиданки на квадратен метър или 50 000 на декар, а ние садим по 700-800 до хиляда фиданки и искаме това да стане букова гора. С букови фиданки може само да се подпомага и допълва естественото възобновяване на букаците, но то изисква изборна, а не гола сеч, както сега се прави!

Второто отстъпление, което всъщност е основното, това е възстановяването на примитивното скотовъдство в горите. С един замах беше ликвидиран строгия порякък установен след Девети септември от Серафимов, когато само за една коза или овца над плана, лесничите биваха уволнявани! Сега за първи път в горската история пашата в горите стана безплатна, което значи и безконтролна! Такова нещо не е било нито в бур-

жоазно време, нито при турските султани дори, които гървата са давали без пари, но пашата в горите винаги се е заплащала. "Яйлаците", за които вече стана дума, са гори, изкупени от гържавата или по-право наети за паша и водопой, затова след Освобождението българската власт заплащаше на собствениците само това плодopolзване, а не и земята и гърветата. Още по-голяма победа на горската политика, проповядвана от Дико Фучежчиев и осъществявана от горското ведомство, е масовото козарство в горите след 1970 г., при това едро козарство. Пак за първи път в горската история се допускат на безплатна паша частни кози стага от по 10, 20, 50, 100 и 300 кози на един собственик-предприемач. В буржоазна България дори властите допускаха само по една коза на домакинство, тъй наречената крава на бедняка! Сега в горите се юрнаха търговци и печалбари, защото и млякото, и месото, и кожите се заплащаха с премии, предназначени за обмяна срещу валута второ направление! Това е точно повторение на историята с износа на буковите гори, само че сега ще плачем не само за вода, но и за кислород. За да се обвържат морално и лесовъдите по места, бяха задължени да отглеждат очце. Загубата, разбира се, оставаше за сметка на гората, както и неизбежните поражения, защото горският овчар може да пашува навсякъде. Впрочем и за другите контролът е само проформа, защото и съставените актове биваха отменявани от съда като маловажни.

Така се юрна в горите една безогледна и безконтролна паша. Може би по-ясно ще се разбере същината на тази катастрофа с едно конкретно описание на процеса в една само гора на горското стопанство в град Гоце Делчев. Гората попада в землището на село Славци и се нарича Клечков рид, с площ 2451 декара, близо до река Места. Дървесната растителност е съвършено деградирана и представлява келаф хросталак от дъб, габър, драка, глог, висок не повече от метър и половина, непрекъснато претъргван от козите и кравите. Официално трябва да се пуснат 245 кози, но фактически пасат над 700, плюс 450 крави и друг добитък. Само овце не пущат, защото ще си оскубят вълната. Но и козите и кравите не намират паша, защото тревното покритие е едва 20 на сто, а останалото е заето от храсти и от гола скала, отмита от ерозията. Тука коза дава едва по 700 грама мляко, а не по 3 тона, както ни учат нашите "академици". И което е най-смешно, и тук имаше двама едри козари с по 40 кози, разбира се близки на властта! Земята непрекъснато се отмива в Места, озъбват се голите скали, а все още може да се спаси, ако се залеси! Но кой думата не дава да се издума и така гората е обречена да стане пустиня. Впрочем този процес е напълно завършен в околните села Слашен, Туховище, а във Вълкосел, преди две-три години, селянките изкопаха последните сухи корени от гра-

ка, за да си сгреят огъня. В село Беслен половината от терена е вече напълно оголен и ще остане вечно гола скала, която кметът щедро "преотстъпва" на горското, въпреки че си е държавен горски фонд. В резултат на това половината от животните избягали чак в Русе!

А ние търсим примери, че козите изяждат хората, както твърдят някои гревни мъдреци.

В началото на 80-те години самото ръководство на горското министерство е канъргисвало окръжния началник на горите Лазар Кърпачев да създаде кози ферми в горските стопанства на Кърджалийски и Хасковски окръзи, с подмятане, че ще го направят "заслужил лесовъд". Достойният лесовъд обаче им отвърнал: "Преди да ме заставите, вземете ми дипломата и я скъсайте!". Така отговорил и друг достоен българин, инж. Цветко Присадов, смолянски окръжен началник, който наистина не стана "заслужил"!

А когато това стана обществен скандал, министерството отново премина към демагогия, представяйки се за защитник на горите. Ето какво е заявил министърът Янко Марков на Деветия конгрес на Отечествения фронт:

- Когато става дума за опазване на нашите гори, за ролята и мястото на Отечествения фронт, разрешете да споделя един факт. По решение на Министерския съвет всяка година ние предоставяме площи за паша на 200 хиляди кози в горския фонд. Не е тайна обаче, че в горския фонд пасат три-четири пъти повече кози! Тези цифри сериозно ни тревожат. Още по-тревожен е нарастващият брой на едрите козари - хора, които имат по 30-50 и повече кози! Вие с вашия контрол бихте били изключително полезни за регулирането на това явление (в "Отечествен фронт", брой 11,386 от 25.VI.1982 г.).

Този текст е чиста демагогия, защото контролът трябва да го върши министърът на горите и неговите органи по места. Но понеже знаех много добре, че самите окръжни секретари на Партията нареждат свободно пуцане на всички кози, а лесничите, които се опъват, биват уволнявани, без министерството да си мръдне пръста, написах едно открито писмо "ВИК ЗА МИЛОСТ"! То бе адресирано до председателите на Министерския съвет, Народното събрание, Отечествения фронт, БАН, всички министри, Съюза на писателите и други творчески съюзи, ректорите на университетите, вестници и списания, с дата 11 юли 1982 година. В него подробно се описваше картината, а лесничите от провинцията ме бяха снабдили с подробни данни, включително и списък на 340 козевъди с 50 до 300 кози! В това изложение се повтаряха известните аргументи, подкрепени с конкретни факти от нашата действителност.

Това изложение разобличаваше прикритата и откритата

пропаганда, извършвана от вестниците и радиото. То завършва така:

"Няма ли един ген гр. Марков да запише това, което преди един век е записал в първия български гържавен документ за горите Йов Титоров, на 30 декември 1900 година:

- Работата гойде готам, че някои от ония интелигентни наши сънародници, от които се очакваше подкрепа за запазване и подобрене на горите захванаха да отричат дори ползата от горите!

СЪЩОТО Е, БАЕ ЙОВ, САМО ЧЕ ПО-ХИТРО, ПО-ПОДЛО И ПО-СТРАШНО - ПОД ШАПКАТА НА ДИПЛОМИ И ГОЛЕМИ ЗВАНИЯ И ПОД ПРИКРИТИЕТО НА НАЙ-ХУМАНИЯ И БЛАГОРОДЕН ПРИЗИВ НА НАШИЯ ВЕК В ЗАЩИТА НА ПРИРОДАТА".

Известно размъргване се получи, доколкото това е възможно, в една тоталитарна гържава. Лично министър-председателят наредил да се извърши проверка на моя сигнал.

И вместо да ме подкрепи, същият този министър на горите изпраща "СПРАВКА ЗА ПАША НА КОЗИ В ГОРСКИЯ ФОНД", в която фактически ОТРИЧА МОЕТО ПИСМО.

Наистина в първата страница се признава, че козите на-насяли "поражения на горското стопанство", даже се привеждат заплашителни примери за последиците "от Испания, Южна Италия, Турция, Гърция, северната част на Африка и гр.". На следващата страница обаче се пише точно обратното: "ВЪПРЕКИ ТОВА, КАТО ОТЧИТА ГОЛЯМАТА НУЖДА ОТ РАЗВИТИЕ НА ЖИВОТНОВЪДСТВОТО В СТРАНАТА, МИНИСТЕРСТВОТО ЕЖЕГОДНО ИЗГОТВЯ ПЛАНОВЕ ЗА ПАША НА КОЗИ В ЗЕМИТЕ НА ГОРСКИЯ ФОНД. НА ТАЗИ ОСНОВА ВСЯКА ГОДИНА СЕ ЗАДЕЛЯТ НАСАЖДЕНИЯ, В КОИТО НАНЕСЕНАТА ВРЕДА ОТ ПАША НА КОЗИ ЩЕ БЪДЕ ОТНОСИТЕЛНО МАЛКА".

Нещо повече. Министърът даже се хвали пред Министерския съвет, че горската власт съзнателно си затваряла очите. "НА ВСИЧКИ Е ИЗВЕСТНО, ПИШЕ ТОЙ, ЧЕ В ГОРИТЕ ПАСАТ ПОЧТИ ВСИЧКИ НАЛИЧНИ КОЗИ В СТРАНАТА И ТО БЕЗПЛАТНО".

Ако това не е ПРОФЕСИОНАЛНО ПРЕДАТЕЛСТВО ОТ НАЙ-ВИСОКО МЯСТО, здраве му кажи!

Нещо повече. Към справката е приложен списък на едрите козевъди и те са само 63. Фактически едрите козари са над 2000 броя, но министърът на горите и неговите чиновници НЕ ИСКАТ ДА ТРЕВОЖАТ МИНИСТЪР-ПРЕДСЕДАТЕЛЯ, ЗАЩОТО СА УБЕДЕНИ, ЧЕ И ТОЙ МИСЛИ КАТО КОЗАРИТЕ!

Министърът е по професия адвокат, от гори нищо не разбира, но къде са НЕГОВИТЕ СПЕЦИАЛИСТИ ЛЕСОВЪДИ ОТ НАЙ-ВИСША КЛАСА, които са турени, за да го СЪВЕТВАТ И НЕГО, И ПРАВИТЕЛСТВОТО! Не важи ли в случая онова обвинение на Хр.Груев, че всеки изкатерен до висините на горската йерархия

забравя своя дълг, погазва своята чест за облаги, размеква се като тесто, от което **ВСЕКИ ВЛАСТНИК МОЖЕ ДА НАПРАВИ КАКВОТО СИ ИСКА ЧУЧЕЛО!**

Тези "чучела" носят историческата вина и за другите "преврати" в горската политика на Янко Марков.

Фатално отстъпление е занемаряването на създадените вече млади гори - естествени и изкуствени, семенни и издънкови за превръщане - над 15 милиона декара. Вместо 2,5 милиона декара планът за "отгледните сечи" е закован на 1,2 милиона декара, както беше преди 30 години! Тук оправдания - колкото щеш, но те не могат да важат за едно правителство, а още по-малко за едно горско министерство, което вижда как всяка година десетки и стотици хиляди декари **СЪЗДАДЕНИ ВЕЧЕ МЛАДИ ГОРИ**, гинат от ветрове и снеголоми, болести, насекомни каламитети, защото не се прочистват и прореждат, както се иска и от теорията, и от практиката! **НЯМАЛО РАБОТНИЦИ, НЯМА МАШИНИ, НЯМА ПАРИ. А като няма, ЗАЩО ИМАМЕ МИНИСТЕРСТВО НА ГОРИТЕ?!**

Четвъртото отстъпление е отказът от по-нататъшната работа по превръщането на издънковите гори в семенни. На много места тихомълком, а другаде официално те бяха положени на гола сеч, въпреки че за тяхното отглеждане са вложени над 500 милиона платени и безплатни трудовни на населението, стойността на които днес възлиза на повече от **ПОЛОВИН МИЛИАРД ЛЕВА!** В отговор на една статия "ОТКРИТО И ГРОЗНО ГОРОЛОМСТВО" в "Работническо дело" от 1985 г. министерството каза, че се касаело за "научен" експеримент. Нито дума за това, което е посочено в тази статия, че фактически гората се унищожава, защото дърветата са престарели и загнили; че дебелиите пъни не дават издънки, а освен това са рязани с моторна резачка, която обелва кората, а част от издънките се изчекват от вятъра и снега; че се унищожават гори в Добруджа и Лудогорието, които са на дълбоки и богати почви, раждащи по 500 кула бито от декар, които населението е запазило **КАТО ЩИТ НА ЗЕМЯТА СИ И НА СЕЛИЩАТА!** Нито дума, че за "превръщането на тези гори" са **ДАДЕНИ ТИТЛИ "ЗАСЛУЖИЛ"**, а сега Янко Марков раздава такива титли на хора, **КОИТО ГИ УНИЩОЖАВАТ**; че методът за превръщането е отличен с **ДЪРЖАВНА НАГРАДА**, за лъжеучен, които **ФАКТИЧЕСКИ УНИЩОЖАВА ТЕЗИ ГОРИ, КАКТО ГО Е ВЪРШИЛ ПРАПРАДЯДО МУ БЕЗ НИКАКВИ ТИТЛИ!**

Но най-страшното в "НОВАТА СЕЛСКА ПОЛИТИКА" на Я.Марков и сътрудниците му е **БЕЗОГЛЕДНАТА ИКОНОМИЧЕСКА ЕКСПЛОАТАЦИЯ НА ГОРИТЕ, ПРЕВЪРНАТИ В ЕВТИН СУРОВИНЕН ПРИДАТЪК НА ГОРСКАТА ПРОМИШЛЕНОСТ.**

Известно е, че горовладелците в целия свят са най-богати хора, а гората е най-стабилен капитал. Така беше и у нас до

преди 15-20 години. От "новата" политика насам горските стопанства постепенно бяха доведени до просешка тояга. От печеливши, те станаха губещи и дърводобивът се издържаше с ДОТАЦИИ от бюджета на държавата. Това е абсурд, тъй като, ако това почива на някаква логика, би следвало, че всички гори по света трябва да се изгорят, защото НОСЯТ ЗАГУБИ НА ЧОВЕЧЕСТВОТО. Тази игра се свежда до непрестанно намаление на цените на дървесните суровини, така че министерството като цяло да получава печалби от дървообработващата промишленост. И наистина в същия период дървообработващите заводи печелеха по 22%, мебелните - 34% или общо - над 56%, една невероятна рентабилност, дължаща се единствено на евтините суровини. По този начин министерството "изпълняваше" своите планове, включително и икономическите и то с 2-3 пункта над държавната задача, което осигуряваше спокойствие и сигурност в кариерата на ръководството и чиновниците. И понеже горите са практически неизчерпаем източник, в това отношение министерството беше напълно гарантирано, каквито и завишения на плановете да се даваха от правителството. Така се стигна до положението при цени на дърските 180 лева, тънките борови трупи да се доставят по 48 лева кубика и то франко двора на дъркорезниците. Според световните правила обаче цената на трупите трябва да бъде най-малко половината от тази на дърските плюс 10%. така например и днес на световния пазар един кубик иглолистни дърски се продават по 160-180 долара, а трупите по 100 долара. От 1 януари 1989 г. цените на трупите се вдигнаха на 63 лева, от които 28 лева държавна такса или реално на горските стопанства се плащат по 35 лева. Но по този начин министерството ограбваше и държавата, тъй като повече от половината от трупите се внасят по световни цени, а заводите ги плащат ПО ВЪТРЕШНИ ЗАНИЖЕНИ ЦЕНИ! Например един кубик борови обли материали за целулозната промишленост от Коми струват 128,50 лева, от които 94,30 лева във валута, но за нашите горски стопанства цената е 49 лева, от които 16 лева държавна такса или остава за производителя 33 лева, съвършено недостатъчни за нормален дърводобив. По този начин министерството предпочита стотици хиляди кубика тънка борова дървесина да изгнива в нашите гори, отколкото да завиши цената на горските стопанства! Ако това не е супер експлоатация, здраве му кажи.

Но спекулациите не стигат дотук. Горската бюрокрация въведе ЕДНАКВИ ДЪРЖАВНИ ТАКСИ ЗА ДЪРВЕСИНАТА НА КОРЕН, независимо от отдалечеността и недостъпността на горските участъци. Например за иглолистните трупи таксата е все 28 лева, независимо от това дали се добиват до асфалта край курорта "Боровец" и на няколко километра от завода в Самоков,

или пък в непристъпните урви на връх Ибър, или от гебрите на най-затънтените родопски стопанства. Такова нещо няма никъде по света - нито в капиталистически, нито в социалистически, нито в колониални страни. Например в държавата Конго таксата покрай брега на океана е 50 пъти по-висока, отколкото в джунглите по горното течение на реката Конго. Но даже и у нас до 1980 година разликата в тарифните таксови условия между най-близката и най-далечната гора и горски участък стигаше до 11 пъти! Та това е толкова просто и логично и за най-обикновения дървар, че таксата от близката гора трябва да е по-скъпа, а надалече по-евтина!

Целта на министерството обаче е друга: **ДА СЕ ЗАСТАВЯТ ЛЕСОВЪДИТЕ, ЩАТ НЕ ЩАТ, ДА ВОДЯТ БЕЗОГЛЕДНА СЕЧ, ТАМ ДЕТО Е НАЙ-БЛИЗКО И НАЙ-ЕВТИНО ЗА ДЪРВОДОБИВА!** Върхът на тази политика е създаването на тъй наречените горски фирми, изградени на принципа на максималната печалба, като всяка година ПЕЧАЛБАТА ТРЯБВА ДА БЪДЕ ПОВЕЧЕ ОТ ПРЕДХОДНАТА. Това е още по-безогледно и ПРИНУДИТЕЛНО ХИЩНИЧЕСТВО, НА КОЕТО НЕ МОЖЕ ДА УСТОИ ДЪЛГО НИКОЙ ЧЕСТЕН КОЛЕКТИВ, НИКОЙ ДОБРОСЪВЕСТЕН ЛЕСНИЧЕЙ.

Никога българският лесовъд не е изпадал в по-трагично положение! По този начин горските стопанства няма къде да мърдат, защото са в ръцете на министерството, което предварително ОПРЕДЕЛЯ СЕБЕСТОЙНОСТТА, то решава каква готация да даде, то планира и печалбата. То не се интересува, че няма горски пътища, че няма механизация. В продължение на 45 години ние оставихме нашите гори с такава "пътна мрежа", че след първия валеж през есента и зимата половината от тях стават недостъпни. Иначе не можем да си обясним, че след като внасяме дърво от 5 хиляди килограма у нас има 27 милиона кубика "недостъпни" горски запаси, въпреки че от пазарните центрове до най-отдалечената точка на границите няма повече от 250 километра! За горската бюрокрация, а и за държавните планови органи, всякакви капитални вложения в горите са напразно хвърлени пари. Не е случайно, че при 35% горска площ за горите се отделят ДЕСЕТИ ЧАСТИ от процента на общия обем за капитални вложения! Нещо повече бяха занемарени даже и построените над 300 горски въжени линии, признати в целия свят, като ЕКОЛОГИЧЕН СЪВРЕМЕНЕН МЕТОД НА ГОРСКА ЕКСПЛОАТАЦИЯ само и само ДА НЕ СЕ ОСКЪПИ ДЪРВЕЩНАТА СУРОВИНА! Говорил съм с много добри и предани на делото лесовъди и те сами изповядвали, че оставяят стотици кубичи от тъй наречената СУХА МАСА В ГОРИТЕ, единични пречупени и повалени дървета, защото НЯМАТ СМЕТКА, защото банката ЩЕ СПРЕ ЗАПЛАТИТЕ НА ЦЕЛИЯ КОЛЕКТИВ, а те самите ще бъдат уволнени, като "некадърни"!

Не знам, как би реагирало споменатото, "Бранище" на

Естествено, най-зле се усеща тази политика в най-отдалечените гори. Например в Смолянският горскостопански комбинат, сега прекръстен на "ГОРСКА ФИРМА РОЖЕН", загубите са нараствали в следната прогресия: 1981 г. - 4,4 %, 1985 г. - 11,9%, 1988 г. - 11,2%. За 1989 г., въпреки общото увеличение на цените на едно с 24%, реализираната печалба за 9-те месеца е едва 8,6 на сто. А тенденциите са още по-лоши, защото запасите от ТРУПИ все повече намаляват, отива се в все по-трудни басейни, където няма пътища, извозът е по-скъп и по-труден. Всяка година нараства дялът на тънките материали, добивани от "отгледни" сечи в млади гори, където концентрацията е малка и производителността на труда ниска. По този начин дърводобивът отново се превръща в един безпощаден валяк, който въпреки намаления общ обем на ползването, УНИЩОЖАВА НАШИТЕ ГОРИ. Ето какво пише по този въпрос инж.Георги Петрушев, експерт по дърводобива при министерството: "СЕГА ОТ ГОРАТА САМО ВЗЕМАМЕ И ПОЧТИ НИЩО НЕ Й ДАВАМ. С ТРАКТОРНИ ПЪТИЩА Е ПРЕОРАХМЕ, ЕРОЗИРАХМЕ, ОБЕЗОБРАЗИХМЕ, ЗАЩОТО ТОВА Е НАЙ-ЕВТИНИЯ НАЧИН ЗА ИЗВОЗВАНЕ НА ДЪРВЕСИНАТА..." (в."Народна култура, бр.33 от 12 септември 1989 г.). На всичкото отгоре горските стопанства трябва да "печелят" и за загубите от овцевъдството, а някъде и от други селскостопански дейности, натоварени от министерството.

И ето, отново виждаме да се проявява същия мълчалив патриотизъм, непознат за широката публика, подвиг на българския лесовъд в стремежа да спаси гората и своята чест. Лесничите търсят всички възможни начини, за да избегнат погромите. Например директорът на горското стопанство в Гоце Делчев, инж. Иван Радойков, години наред с цената на много начети за допуснати "переразходи" успява да защити една нормална себестойност на своя дърводобив и да построи над 200 километра горска пътна мрежа. Така той успява да спаси прочутата Корнишка букова гора, един уникалентип бук, да осигури нейното нормално възобновяване и опазване на естествената подраст чрез изборни, а не голи сечи. А когато и това стана трудно, той изгражда собствен цех за дограма и други услуги на населението, от които го осигури недостигащите "печалби" за колектива, само и само да не посегне на гората. Варненският окръжен горски началник инж.Румен Калев, сега директор на горска фирма, е развил "странична дейност" в размер на 12 милиона лева, два пъти повече от дърводобива. Има горски стопанства, като Асеновградското, където "страничната дейност" е СЕДЕМ пъти повече от "основната". Ако човек се взре в тази дейност, че види най-невероятни "предприятия", общо в страната над 300 вида, като се започне от производство на копчета, дамски ръкавици, медицинс-

ки ръкавици, шев на дамско и мъжко работно облекло, палети, джобни ножчета и се стигне до кафенета, сладкарници, нощни барове! Преди време стана световен скандал, че папският престол получавал печалби от публични домове, но ако за заместника на Свети Петър това е ПОЗОР, за българския лесничей това е ЧЕСТ! Не познавам друго поприще днес, КЪДЕТО ОТ ЧИСТО ПРОФЕСИОНАЛНИ И ПАТРИОТИЧНИ ПОДБУДИ ДА СЕ ХВЪРЛЯТ ТАКИВА ГОЛЕМИ УСИЛИЯ ЗА ЕДНА ПРОФЕСИОНАЛНА КАУЗА!

Въпреки това, пораженията по горите са неизбежни. Всяка година нараства тъй наречената "суха и паднала маса", сиреч умрели на кърев гървета, пречупени или повалени от бури и снегове. За периода 1980-1988 година нейното количество е нарагнало повече от 4 пъти. За 1989 година 50% от общия добив на иглолистна гървесина, близо 500 000 кубика се очакваше да бъде от загинали гървета. Масово съхнат неотгледаните млади гори. В някои райони "по неизвестни причини" умират от 25 до 50 на сто от еловите гървета. То за основен вид на нашата горска флора е на път да изчезне, както изчезна преди това бряста и летният гъб. Застрашени са и борът, смърчът, хройновият храст гори.

Иначе не можеше да бъде при такова безогледно експлоатиране. Ако човек премине пред Родопите от изток на запад ще види огромни прорези, стотици хиляди декари голи площи, едни от които се водят като "несклонени" култури, а други са си просто гола сеч. Според едно изявление на Иван Груев само в иглолистния район има над 1 000 000 декара невъзобновени сечища и още 1 000 000 декара изредени гори, а в същото време се "доказва", че нямало площи за залесяване!

В резултат на това се променя ГОРСКИЯТ КЛИМАТ в нашите планини, създаден за векове от природата и първобитните горски формации. Още през 60-те години акад. Борис Стефанов сигнализира, че в Родопите постепенно изчезват влаголюбивите мъхове, първият знак за тази деградация. Ако се взрете в сегашните голи сечища и "несклонени култури" ще забележите една буйна растителност от жилави полувдървени треви, които добитъкът не може да яде. Това е същата сухоустойчива растителност, която съм наблюдавал в саваните. Следователно унищожените гори не са даже и пасища и единственият начин да станат такива е да се опожарят, както това вършат негрите в Африка.

Вече разказахме за съдбата на най-старата ни иглолистна гора РИЛОМОНАСТИРСКАТА, като образец на капиталистическо ГОРОЛОМСТВО. Образец на СОЦИАЛИСТИЧЕСКО ГОРОЛОМСТВО е държавната гора "ВАСИЛ КОЛАРОВ", известна в миналото като БАТАШКА ДЪРЖАВНА ГОРА или БЕГЛИКА. Нейното стопанисване наброява повече от сто години, тук е съставен

и първият лесоустройствен план в България. Тук са работили най-изтъкнати лесовъди, няма сериозен учен, който да не е писал трудове за Беглика, техният брой вече е повече от 30. Между тях са такива капитални изследвания, като "Изследвания за подобряване на първопроизводството в Баташкия гържавен горски комплекс" (Г. Сираков и др., 1947 г.); "Организация на горското стопанство на типологична основа в иглолистните гори на Западните Родопи - горските стопанства "В. Коларов" и "Широка поляна" (П. Петков и др., 1957 г.); "Биологически особености на смърчовите насаждения в горското стопанство "В. Коларов" (Беглика), (Илия Рагков, 1956 г. и др.). Проведени са десетки национални съвещания, опити, симпозиуми и др. Би трябвало да се очаква, че именно тук трябва да се демонстрират всички предимства и на науката, и НА СОЦИАЛИСТИЧЕСКАТА ГОРСКА ПОЛИТИКА.

Редно е да се очаква, че при едно "научно" стопанисване, след сто години в гората трябва да има почти равни участъци от ВСИЧКИ ПОКОЛЕНИЯ НА ОБНОВЕНАТА ГОРА - най-млади, млади, средновъзрастни и зрели.

За съжаление такова нещо няма, а единствената ПЪЛНОЦЕННА МЛАДА ГОРА около 20-годишна, от общо 130 000 декара, са онези 5600 декара залесени след СМЕРЧА ОТ 1961 година.

ЕДИНСТВЕНОТО СЪОБРАЖЕНИЕ Е, ЧЕ ГОРАТА Е ДЕБЕЛА И УДОБНА ЗА СЕЧ, ЗАЩОТО СЕ НАМИРА НАЙ-БЛИЗО ДО ПЕЩЕРА И ЗАВОДА В БАТАКИ

На всичкото отгоре, същото министерство преотстъпи единствената бригадирска сграда, построена със средства на горското стопанство за международен туризъм. Така горското стопанство беше лишено от единствената работна ръка за окопаване на сечищата, залесяване и отглеждане на засажените фиданки. СТУДЕНТСКИТЕ БРИГАДИ, които осигуряваха ежегодно ХИЛЯДИ РАБОТНИ ТРУДОДНИ за възстановяване на гората. Сега с карат работници от село Костандово на 60 километра, които не само губят половината време за път, но и не винаги могат да се намерят, а ако дойде няма кой да ги превози, защото колите не достигат понякога даже за секачите, които също са дефицитни!

Ясно е, че ще не ще, горското стопанство ще върви към окончателното унищожение на гората, защото по новия десетгодишен план, влезнал в сила от 1987 година следващите 10 години ще открият още 20 000 декара нови голи сечища. На всичкото отгоре гората попада във вододайната зона на един от най-големите национални язовири "В. Коларов".

Следователно не е правилна постановката, че САМО капитализма унищожава горите! Още по-умело това става и при социализма, когато горската власт е поверена на некомпетентни или недобросъвестни чиновници!

Сбъднаха се и думите на Валдфренг, изречени преди 75

години, ЧЕ НЕКОМПЕТЕНТНИТЕ ВИСШИ ГОРСКИ ЧИНОВНИЦИ СА НАЙ-КОРУМПИРАНИЯ МАТЕРИАЛ!

Стигна се дотам, че за първи зам.министри да се турят каналджии и ГОВЕДОВЪДИ, нещо което ако станеше в Министерството на народното здраве би било прието като национална обига, НО В ГОРИТЕ МИНА НЕЗАБЕЛЯЗАНО!

Тогава за какъв авторитет на ЛЕСОВЪДА може да се говори. Първо той бе доведен до ПРОСЕШКА ТОЯГА. Ами представете си един млад лесоинженер с жена и дете, пратен началник-участък сред Родопите в м.Капранджии дера на 73 километра от гара Пещера и 56 км от Батак. Заплата му е 175 лева плюс 25 лева "високопланински" и "лоши битови условия", за жена му няма работа. Как ще живее той, като за едно яйце трябва да загуби един ден път и то в открит камион. И едно време го правехме, но не бяха толкова мизерни заплатите, а ние набирахме "стаж в горите", защото тогава високите длъжности в министерството се заемаха само след СТАЖ В ГОРИТЕ, най-малко 15 години, а не като сега с "Вуйчо Владика" и направо от университета, даже гора не помирисвал. Ето защо почти всички тези длъжности се заемат от техник-лесовъди и е истинско щастие, че горският техникум във Велинград ги подготвя на високо ниво! Много от висшите лесовъди се "реализират" като таксимани, оберкелнери и други най-невероятни за лесовъда поприща, включително о ба-летмайстори.

Но може ли един лесовъд да има професионален авторитет, щом пред очите на хората е застава да ОТГЛЕЖДА ОВЦЕ, а си представите един горски козар!

Освен това новото ръководство на министерството не обича честните лесовъди. Ако разгърнете списъците на "ЗАСЛУЖИЛИТЕ ЛЕСОВЪДИ НА БЪЛГАРИЯ" ще намерите повече "чиновници" от висшия ешелон, в това число и хора не влизали в гора, които и дърветата за забравили; ще намерите даже КРАДЦИ, ПРЕСТЪПНИЦИ (ИВ.ИВ.), но малцина са в тези списъци ДОСТОЙНИТЕ ЛЕСОВЪДИ, като Йордан МИНКОВ, а и видяхме, кога и как той е "удостоен". За министерството са любимци подлизурките, тези дето се кланят на началството, които и банкет могат да организират, и лов и други по-тънки работи за "големеца" от София...

Но въпреки това, в своето ОГРОМНО БОЛШИНСТВО, лесовъдите в БЪЛГАРИЯ И ДНЕС СА ДОСТОЙНИ БОРЦИ НА СВОЯТА КАУЗА. Не са един и двама, онези които безпощадно разобличават гороломството, дори, когато то носи министерски цилиндър. В 1983 година на едно тържествено официално честване на СЕДМИЦАТА НА ГОРАТА, лесовъдът СТАНКО СОТИРОВ, бивш партизанин, извика срещу смаяната трибуна на президиума "ДОЛУ КОЗИТЕ", което прозвуча като "ДОЛУ ЯНКО МАРКОВ"!

На 1 декември 1985 година заедно с лесовъда Коста Бояджиев изготвихме ОТКРИТО ПИСМО до председателя на Народното събрание, до всички народни представители, до министрите и до вестниците, озаглавено "КАКВО СТАВА В ГОРИТЕ". В него подробно се разобличаваше рушителната политика на министерството по всички посочени по-горе показатели.

На това открито писмо министерството отговори с циркулярно писмо до народните представители, че авторите на изложението "КЛЕВЕТАТ БЪЛГАРСКИТЕ ЛЕСОВЪДИ и "МИНИСТЕРСТВОТО Е НАПЪЛНО ДОВОЛНО ОТ ОТНОШЕНИЕТО КЪМ ГОРИТЕ" и пак си продължи постарому. Всичките ми писания бяха отричани или отминавани с мълчание

По-драматично завърши едно друго публично разобличение на старшия научен сътрудник Иван Желев, който помести в брой 15/ 21.I.1987 година на в."Труг" статията "Реквием за вековната българска гора". Най-първо го изключиха от БКП, макар че е бил член на нелегалния студентски съюз (БОНСС), уволниха го от Института на гората въпреки започнати от него дългогодишни опити по възобновяването на изкуствените борови гори, една актуална тема за страната. След това му се струпяха и други "беди": обвинен беше за "ненормален", пратиха го в лудница. Неговият единствен син, също стана жертва на неочаквани удари на "съдбата", докато един ден свърши като "самоубавник". Накрая пуснаха Желев от лудницата, но той напразно обикаляше своите познати, за да ги убеди, че никога не е бил луг. Така загина още един лесовъд и само историята ще каже един ден не е ли той 679-та жертва в трагичния ни горски летопис.

Ще завършим тази глава, а и целият този исторически преглед, с един цитат от статията на проф.Тодор Димитров, който завръщайки се от конгреса на лесовъдите в Швеция, пише в брой 10 на в."Горски кооператор" от 1929 година:

"Пребивайки в образцова в лесовъдско отношение и въобще прекрасна Швеция в качеството си на деятел с почти четвъртвековно служене на българската зелена емблема, не можех от своя страна да не се твратя от мизерното състояние, в което е доведено нашето горско стопанство. и от душата ми се изтръгнаха протести и проклетия към всички ония, които пряко или косвено са съдействали и съдействат за това страшно горозтребление, законно и незаконно, което доведе до това жалко състояние на иначе красивия роден лес, който, ако се щадеше и стопанисваше рационално би могъл да оцастливи нашия беден народ, живеещ в гората - земя!"

И все пак на въпроса какъв е българинът - ГОРОЛОМЕЦ ИЛИ СЪЗДАТЕЛ НА ГОРИ, отговорът не е така категоричен, както преди 100 години! Защото освен ГОЛЯМАТА БРАДВА имаме и голямото ЗАЛЕСЯВАНЕ!

За автора, а и за читателите обаче остана открит въпросът, какъв е българинът и кой е прав: ИВАН ВАЗОВ или ДИКО ФУЧЕДЖИЕВ, ИВАН ГРУЕВ или ХРИСТО ГРУЕВ, ЙОРДАН МИНКОВ И МАРИЯ БАЙКОВА или "големците" от Варна и село Паничерево, Старозагорско, АНА СТАЙНА от село Слатина или ДЯДО СТАНОЙКО от село Поповяне.

Глава седма

ВМЕСТО ЕПИЛОГ

Наскоро след Девети септември ме преместиха за лесничей в Костенец. То си беше нещо като повишение, защото селото е близо до София. Още на другия ден старият горски бай Начо ме поведи из планината, за да ме въведе в службата. Четири часа се катерихме по стръмните пътеки към прочутата Къоравица, най-хубавата гора на лесничеството. Пътеката вървеше все покрай реката, наречена Айрян дере, защото беше като разбито кисело мляко. В по-ниското гората беше смесена - бор, бук, ела, дори се мяркаше по някой гъб, но колкото по-нагоре се изкачвахме, толкова по-еднообразна и сурова ставаше тя. Първо изчезнаха белокорите буки, подир тях - светлозелените чадърести ели и червеникавите рехави борове. Започна чистото царство на смърчовете. А те едни високи, стройни великани, забравили годините си, важни и надути, като старовремски чорбаджии, като тях нагметнати със широкополи кожуси, които се спускаха до самите гънери и закриваха разстланите коренища. Това беше тя - Къоравица, най-старата Костенска гора, гъста и непроходима, тъмна денем и нощем, откъдето беше дошло и името ѝ - къорави, сиреч непрогледна. Върху едно младо, уж смърчово гръвче, което не надминаваше човешки бой, наброих няколко десетки годишни пръстени, нагъчкани по стеблото, за да ми подкажат, че тук животът на гърветата е труден и те растат бавно.

Преди да стане гора, това място е било морена - огромен насип от каменни блокове, които някогашни ледници са струпали в подножието на Белмекен. Милиони години се е трудила природата, за да покрие тези мъртви грамади с гора. Помагали са всички земни сили - вятърът, слънцето, студът и горещините, снеговете и гъждът, които откъсвали от скалите пращинка по пращинка, докато се струпат първите шепи пръст. Върху нея са полепнали лишаите и мъховете, след тях - папратите и гребният храсталак, докато се натрупа онази тънка постеля от благороден хумус, върху който подкарали първите смърчови гръвче-

та.

Но още много векове са били потребни на естеството, за да сътвори тази уникална порода смърч от Къоравица. Това е било едно жестоко и безпощадно, неспирно състезание между слепите стихии и силите на живота. В този двубой са паднали безброй от първите поселници, всички, които не са могли да устоят на това страшно кръстовище на студените ветрове и снежните бури, на горещото лятно слънце, превърнало в гореща пещ околните напечени камънаци, на сушата, на дългите зимни снегове, които могат да задушат и последните искрици на живота. Така се е родила тази специална алпийска раса смърч, с корона, изваяна като идеална пирамида, изчислена дълговидно с точност до хилядна от милимикрона, тъй че и най-леката снежинка-перушинка да се изпързули по ръба на зелената шатра. Защото ако снегът се натрупа, а той достига по два и три метра на открито, никоя конструкция не би могла да понесе неговия товар. Затова и дървесината на това дърво е яка, сбита, ситнопореста, пръстените равномерни и тъй гъсти, та и слупа е трудно да се преборят. Бавно расте това дърво, но греда от него не подава и след двеста години, а старите костенски къщи са отглеждали до десет поколения без основен ремонт. Тази дървесина е уникална. Тя е записана в старите австрийски справочници на дърводелците, като образец на резонансово дърво. Та така няма да е резонансова, като всяка фибра на тази гора е отпавяла милиони пъти на страшните планински хали...

Към обяд стигнахме на Дживалица - малка поляна на самото кръстовище, където се събират и пътеките, и двата най-големи притока на реката. Отляво бучеше буйната Ходжовица, цялата на водопади, като да се е хвърлила направо от върха на планината в обятията на Айрян дере. Помислих, че е поредната почивка, а беше време и за обед. Но то било за друго...

Едва се изкатерихме още двеста-триста крачки, и прегочите ми лъсна съвсем неочаквана картина, като второ действие на спектакъл. Целият ляв склон на река Ходжовица представляваше едно безкрайно голо сечище, затрупано от огромни каменни блокове, черни и страшни, между които тук-там се белееха гънерите на отсечените гиганти, недоизгнели още, с извърнати към небето коренища. Една рехава и тясна чергица от хилави борчета, бледи и зеленикави, очевидно турени от човешка ръка, напразно се силеше да закрие грозната пустош, чийто южен край се губеше високо към върха.

По-късно разбрах, че това, което бай Начо ми показва, е било наистина спектакъл, по него сценарий, с който умният горски старшина въвеждал в службата всеки нов костенски лесничей. От разказа му разбрах, че и това черно гробище било някога вековна гора, красива и величествена, като тази, дето бяхме

Бай Начо не направи никакъв коментар върху тази история, но намекът беше толкова нагледен, та нямаше нужда да ми подсказва поуката. По-късно често идвах сам Къоравица, преброявах я по всички посоки и дълго се взирах с нейните тайни. Помагаха ми и местните хора, когато спечелих тяхното доверие. От тях узнах, че от незапомнени времена тази гора е бранище за селото. Тук никои не смее да отсече сухо дърво, макар селото

да е изградено от тукашно дърво. Вземали само сухите, повалените от старост или пречупени от бурите. А всеки, който гръзвал да наруши закона на бранището, неотменно бивал поразяван от жестока и страшна беда. На един детето се удавило в същата тази Ходжовица, на друг жената се обесила, трети загинал от

тайна болест. Според мъвата проклятието на Къоравица догонило и онзи нещастен лесничей, дето съсипал Ходжовица, макар че избягал чак на другия край на България.

Строго спазвах това поверие, защото разбиха неговата дълбока научна същност. Плановите от година на година нарастваха, но ние сечехме долу в по-ниското, където гората е по-буйна. А то и не личеше, защото на мястото на всяка дебела ела избуяваха десетки младоци, толкова гъсти, че се налагаше да ги прореждаме за коледни елхи. Но горе по високата планина беше табу. Там се разпореждаше само бай Начо, който за едно зелено дърво от Къоравица беше готов човек да убие. Аз също бях безпомощен.

Най-чудното беше, че хората ни уважаваха за тази строгост, един вид признание, че сме истински горски стражи. С дяволски усилия горяните извличаха от Къоравица тъй наречената "суха маса" - повалените и мъртви дървета. Трупите се измъкваха на ръка, на ръка се сурваха низ грохотите. А то какви грохоти - изтървеш ли ножче или друга вещ, не го търси, все едно че е потънало на дъното на земята. Между грамадните каменни блокове, яко заскобените от могъщите коренища на великанските дървета, имаше истински лабиринти, познати само на дивите зверове. От пътя ги товареха на влачки - половин кола, само с предните две колелета, а трупите се влачат отзад. Така е по-стабилно и по-сигурно, защото пътят приличаше по-скоро на козя пътека, по която воловете едвам стъпваха над зейналата пропаст. Но гората беше винаги почистена. Оттук давахме за домашна употреба, а останалото за държавата. Считаме за престъпление, за измяна на дълга, ако едничко дърво оставим да се похаби или изгние.

Тъй започна моята втора горска академия. Главният академик беше природата - строг и неумолим екзаминатор. Учиha ме и горяните, уж прости хора, но препълнени с мъдростта на вековете и опита на много поколения. А изпитът дойде след няколко години само, когато се получи големият план. То и преди нарядите не бяха малки, но този надхвърляше 600 на сто прираства на гората, т.е. трябваше да отсечем за една година това, което е отредено за още пет години. Това беше онази "революционна" теория, която сетне се указа измама, но тогава ни я внушаваха с доклади, статии в списанията. Изучавахме я наизуст, даже изпити ни караха да държим. Така ни "промиваха" мозъците, за да не остане и следа от старата горска наука. Според новите "открития", колкото по-бързо се изсече една гора, толкова по-голяма е "печалбата" за държавата и народа, защото всички стари гори трябвало да се заменят с нови социалистически, по специална професорска рецепта.

Ща не ща, трябваше да посегна и на Къоравица, та нали

заради нея беше гаден този невероятен план. Според новата теория тази гора беше вписана в категорията на "престарелите и подлежащи на незабавна сеч". Най-първо възразих с писмо, като изтъквах, че климатичните условия са сурови, терените стръмни, самообновлението бавно и несигурно. Най-вече се позовавах на злополучното сечище в Ходжовица. Отгоре обаче ми отвърнаха много остро да не умувам, защото те много по-добре знаят, че гората е стара и престара, че не трябва да "робувам на стари представи на реакционното буржоазно лесовъдство", "че живеем в нови революционни времена" и т.н. Даже имаше подмятане за нещо, като саботаж и "слагаме пръти в колесницата на социализма". Това бяха страшни думички, които подредени в една министерска заповед водеха до уволнение и даване под съд. Това също така влизаше в методите за внедряване на "новата" наука.

Тогава опитах да маркирам изборно - тук-там по някое дърво, за да не личи. При всеки удар на горската марка обаче вековният смърч сякаш се катурваше пред очите ми, като прострелян, след него втори, трети. Аз много добре разбирах, че гората тук се крепи не само с коренищата, но и със склопа на добре подпрените корони. Всяка пролука на зимните хали беше фатална за гората. Кошмарът на опропастената Къоравица не ми даваше покой ни денем, ни нощем. Пък и бай Начо, намръщен и зъл, нарочно удряше с горския чук толкова силно върху дънерите на обречените гиганти, че цялата планина се тресеше, а ехото повтаряше зловещия ек, за да предупреди всичко живо, че лесничият един кой си върши престъпление...

От селото взеха да ме гледат накриво, взеха да ме отбягват старците, дето преди ми ставаха на крак, макар да бях голобраво момче. Усещах се, като хванат углавен престъпник. Жената взе да мърмори по цели нощи. Изглежда и нея я бяха обработвали по женска линия, бяха ѝ подшушнали за страшното поверие. На всичкото отгоре и малкото ми момче заболя от пневмония, изгаряше от огън...

Накрая не издържах и право в София - със заявление за оставка. Началникът ме погледна снизходително и с насмешка, защото кандидатите за Костенец, колкото щеш. Все пак ме изслуша и изпрати двама стари горски инспектори с голям авторитет. Заведох ги в планината и повторих сценария на бай Начо. Дали им направи впечатление страшната картина на погребаната гора, дали повярваха на многобройните ми "изследвания", или просто бяха честни лесовъдци, но зловещият план бе отменен и гората спасена.

Не мина много време и двама от теоретиците на свърхсечта бяха поразени от мозъчен удар, а плановикът на министерството от рак в дебелото черво. Според костенското предаване това е възмездие веднъж за глупост и втори път за лако-

мия. Последваха и други беди за всички, свързани с голямата сеч. Не съм суеверен, нито фаталист, но приемам всяко възмездие, като висша справедливост. Та това е престъпление срещу природата! Особено страшна беше участта за най-злия от гороломците Тано Цолов, цели десетилетия прикован на легло, като безмълвно животно. А след като се пусна слух, че Людмила Живкова се е удавила в една вана, легендата стана неугържима.

Истинският смисъл на проклятието обаче се видя, когато катастрофалните наводнения по Марица пометоха стотици хиляди декари най-плодородни градини на Тракия, разрушиха къщи и стопански сгради, мостове, взеха човешки жертви. А Костенец не пострада, нито една къща не отнесе реката, нито един зиг не беше подмит или срутен. Тогава се досетих, как е тръгнало поверието. Някакъв народен мъдрец, самороден гений, надарен с усет за природните закони е прозрял, че Къоравица не е само резервоар за бистрата вода на Ходжовица и Айрян дере, но и щит за селото. Изтреби ли се гората, страшните пороища ще се юрнат от планината, камъни и сипеи ще погребат завинаги и селото и имотите около поречието. И за да бъде сигурно бранището, към закона на традиция притурил и това жестоко проклятие...

Това ме изпълни с една съкровена мечта, че рано или късно, че се роди онзи талантлив българин, надарен с дарбата на словото, който да превърне печалната ми горска летопис в един истински рома за Българския лес. Роман, могъщ като Бетховенова симфония, който да стресне съвестите, да събуди умовете, но и ужасяващ като костенското проклятие, за да върне народа ни към Голямото българско залесяване. Защото без гори България не е била и няма да бъде!

София, 30 декември 1989 година.

СЪДЪРЖАНИЕ

1. *Предговор* - стр. 3
2. *Глава първа* - Магна Силва Булгарика - стр. 5
3. *Глава втора* - Дар Божий - стр. 16
4. *Глава трета* - Окървавеният мартиролог - стр. 27
 - Аферата "Доспат Даг" - стр. 33
 - Васил В. Попов - стр. 47
 - Първият лесовъд... - стр. 68
5. *Глава четвърта* - Великото изпитание - стр. 87
 - Академик Борис Стефанов - стр. 94
 - Васил Серафимов - стр. 104
 - Йордан Минков - стр. 111
 - Голямото залесяване - стр. 123
 - Кърджалийските лесоукрепители - стр. 125
 - Георги Георгиев - стр. 128
 - Мария Байкова - стр. 131
 - Дърводобивът в Коми - стр. 134
 - Мако Даков - стр. 137
6. *Глава пета* - Анатема на бора-долу залесяването - стр. 140
7. *Глава шеста* - Заднишком към края на века - стр. 156
8. *Глава седма* - Вместо епилог - стр. 170

РОМАНЪТ НА БЪЛГАРСКАТА ГОРА

Йордан Чалъков

Редактор *Ненчо Славчев*
Компютърен дизайн *Стефан Тошев*
Художествен редактор *Емил Герасимов*
Корица *Роберт Николаев*
Коректор *Рени Стоянова*

Тираж 2000; формат 60/90/16.

Цена 16 лв.

Прегпечатна подготовка: Издателска къща
"НикАс-издат" - Вудин
Офсетов печат: ДП "Полипринт" - Враца

ISBN 954-8011-01-8

Цена 16 лв.